

קונטרס למען ידעו

דברי שלום ואמת
בענין גידול הזקן וגילוחו

מאת

משה ניסן ווינער

מח"ס הדרת פנים זקן
בענין גילוח וגידול הזקן לאור ההלכה

הדרת
פנים
זקן

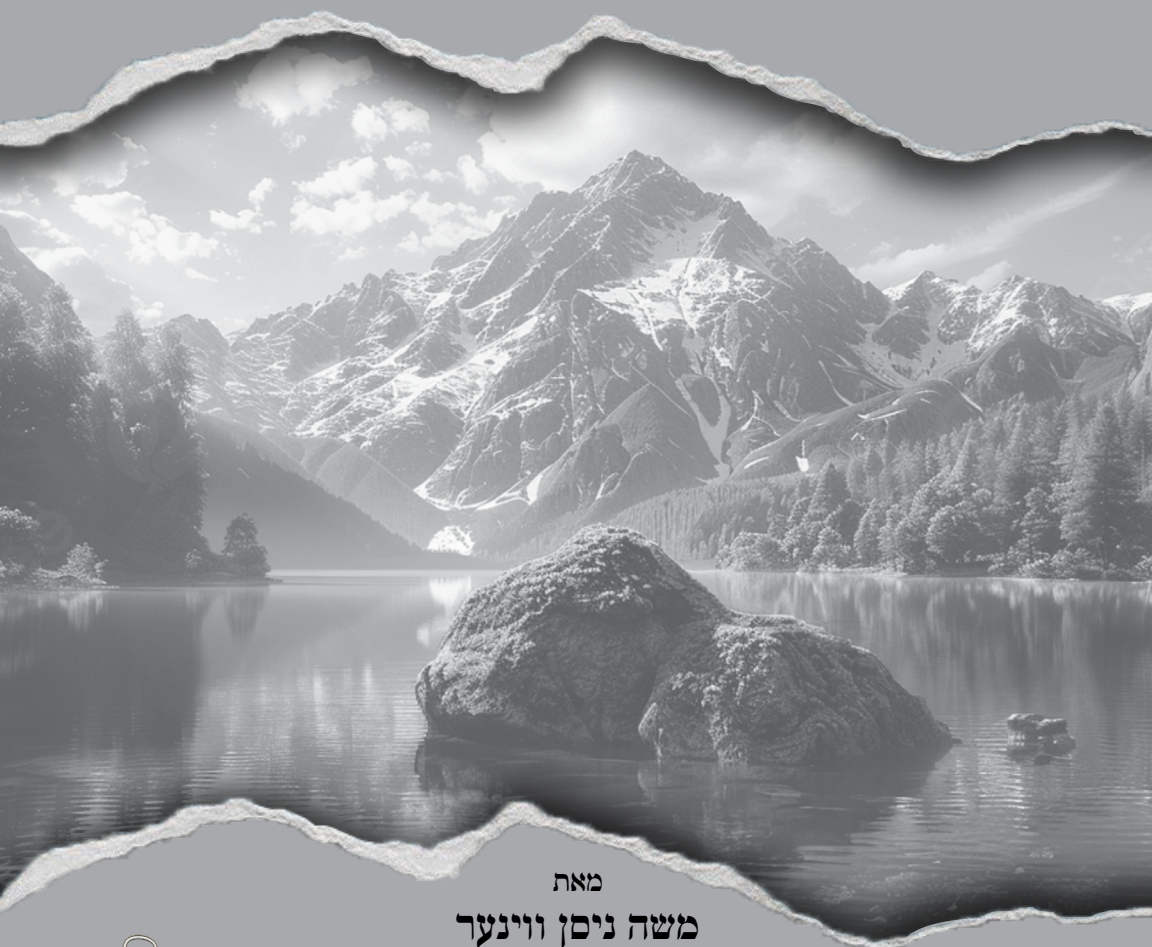
עש"ו

עמ"י

קונטרס

למען ידעו

דברי שלום ואמת
בענין גידול הזקן וגילוחו

מאת

משה ניסן ווינער

מח"ס הדרת פנים זקן

בענין גילוח וגידול הזקן לאור ההלכה

לאור ההלכה

ניו יארק, תשפ"ו

הדרת
פנים
זקן

A COLLECTION OF RESPONSA AND CLARIFICATIONS

addressing recently raised challenges
regarding the cutting and growth of the beard

by **Rabbi Moshe Nisan Wiener**

author of *sefer*

HADRAS PONIM ZOKON

regarding the beard and shaving
in *halachic* perspective

Copyright © 2025

by

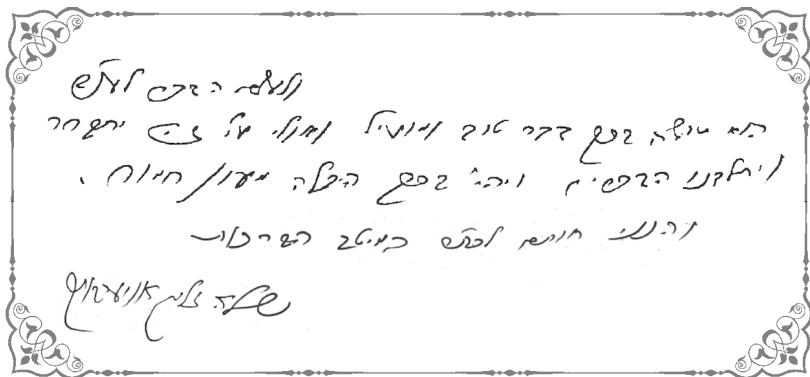
Rabbi Moshe Wiener

hadrasonimzokon@gmail.com

כריכה ועיצוב הספר:

חיים יוסף בערנאטה
718.438.1334

"לענ"ך הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל.
ואולי ע"י זה יתבררו ויתלבנו הדברים,
ויהי' בכך הצלה מעון חמור"

(מכתב הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך ז"ל למחבר ספר "הדרת פנים זקן"
נדפס בס' "הליכות שלמה" הל' תפלה עמ' י"א)

זצ"ל Letter of endorsement by Hagaon Rav Shlomo Zalman Auerbach

הקדמה

בעת האחרונה נתפשטו ונתפרסמו בבתים שונות דברי עיון, קושיות וערעורים בענייני גידול הזקן וגילוהו.

למען ידעו דור אחרון ויבינו קוראים בדרך האמת, ליקטתי בזה בקצרה ובסדר נכון תשובות והבהרות, לברר האמת לאמיתה של תורה, ולהציג דברי רבותינו ז"ל בשלימותם ובמלוא תפארתם.

סדר הדברים כך הוא: בראשונה הובאו דברי הכותבים והמדברים בבמות השונות כפי שנדפסו ונאמרו, ולאחריהם שוברן בצידן - דברי תשובה ועמידה על האמת על אדני ההלכה והמסורה מדור דור והאמת והשלום אהבו.

הובאו בזה דברי גדולי הדורות ומקורותיהם לפני המעיין, ו"ראה הקהל וישפוט". יהי רצון מלפני ה' יתברך, שידריכני באמתו, וה' יהי' עם פי בהטיפי, ויהיו לרצון אמרי פי.

משה ניסן ווינער

ערב ראש השנה,^[1] ה'תשפ"ו

ה' אֱלֹקִים, נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים, לְדַעַת לְעוֹת אֶת-יַעֲקֹב,
דָּבָר; יַעֲרִי בִּבְקָר בִּבְקָר, יַעֲרִי לִי אֶזְנוֹ, לְשִׁמְעַ, כְּלָמוּדִים.

ה' אֱלֹקִים פָּתַח-לִי אֶזְנוֹ, וְאֶנְכִי לֹא מְרִיתִי: אַחֲוֹר, לֹא נִסְוֹגְתִי.

גִּוִּי נִתְּנִי לְמַפִּים, וּלְחִי לְמַרְטִים; פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי, מִכְּלָמוֹת וָרֶק.

וְה' אֱלֹקִים יַעֲזֹר-לִי, עַל-כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי; עַל-כֵּן
שָׁמַתִּי פָנִי, כְּחֹלְמִישׁ, וְאֶדְעַ, כִּי-לֹא אֲבוֹשׁ.

קָרוֹב, מִצְדִּיקִי--מִי-יָרִיב אֹתִי, נִעְמְדָה יָחַד; מִי-בַעַל מִשְׁפָּטִי, יִגָּשׁ אֵלָי.

הֵן ה' אֱלֹקִים יַעֲזֹר-לִי

(ישעי' נ:ד-ט)

1. יום בשנה שהוא כנגד הלאו ד"לא תשחית את פאת זקנך" (עפי' חידושי הרי"ם עה"ת: ראש השנה. וז"ל: "אי' בטור בערב ר"ה מגלחין זקנם, וי"ל כי שס"ה ימים שבשנה הם נגד שס"ה לא תעשה שבתורה, וכל יום הוא נגד ל"ה אחר, וערב ראש השנה הוא כנגד לאו של לא תשחית את פאת זקנך, ובזמנים הקדמונים ידעו באיזה מקומות הם הפיאות והי' משום מצוה לגלח שער השערות ולהניח הפיאות שיהי' ניכר כי בזה הוא מקיים מצות לא תשחית, אבל עכשיו אסור משום דאין אנו מכירים ויודעים היכן הן הפיאות". וראה מכ"ז בארוכה בספר הדרת פנים זקן ח"ג טענה ומוענה ג, ושם אות י"א).

הבהרה:

בכל פעם שהראשי תיבות "הפ"ז" מוזכר
בחיבור זה, הכוונה היא לספר הדרת פנים
זקן (לכותב הטורים - מהדורה רביעית מורחבת,
ה'תשפ"א)

תוכן ענינים

הקדמה.....ג

פרק א

מהי המסורה של גדולי התורה ד"ל"טא" בענין שמירת הזקן וגילוחו?.....ז

דעת תורה של מרן הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן זצ"ל בענין גילוח וגידול הזקן.....יב

מרן החפץ חיים: ע"י הסרת הזקן - עושה חורבן ופגם למעלה ע"כ יירא ויפחד איש אשר

לב לו לעון החמור והמר הזה.....יג

הוספה לפרק א

האם חששות של גְאֹוָה ויזְהָרָא מהווים טעם נכון להסיר את הזקן?.....יד

פרק ב

הסברא ש'הדרת פנים' תלויה דווקא בתספורת.....יז

האם נכון לקצר את זקנו בשביל שידוך? דעת מרן החפץ חיים זצ"ל ומרן החזון איש זצ"ל.....כא

פרק ג

דחיית דברי בעל באר עשק.....כב

פרק ד

השגות בענין אהרן הכהן וזקנו - בירור דברי חז"ל והזהרה.....כג

פרק ה

בענין גידול הזקן של רבותינו הראשונים: בירור ההיסטוריה והמסורה.....כה

פרק ו

הבנת דעת הראשונים והאחרונים בדבר גילוח במספריים.....כט

פרק ז

צורת ישראל עם זקן.....לט

פרק ח

דעת מרן הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל בענין מכוונות גילוח.....מב

פרק ט

דאין לסמוך על התיירים מדורות שעברו בדין מכוונות גילוח.....מז

פרק י

בירור שיטת מרן ה"חפץ חיים" בדין מכוונות גילוח.....מט

פרק יא

דברי הטור בענין גילוח בערב ראש השנה.....נד

פרק יב

נה.....גילוח של יוסף הצדיק.

פרק יג

נו.....בירור שיטת מרן האריז"ל וה"בן איש חי"

נז.....הגאון רבי עקיבא איגר: האריז"ל - אליו תשמעון.

פרק יד

נח.....בירור שיטת מרן הגאון רבי יונתן אייבשיץ (בעל ה"אורים ותומים" וה"כרתי ופלתי").

פרק טו

נט.....גידול הזקן של הרמח"ל.

פרק טז

סא.....דין גילוח השפם.

פרק יז

סב.....בירור בדברי שו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס קנט.

נספחים

נספח א

סה.....גדר "מכונות גילוח" של ימינו - דין תער או מספריים: פסק דין מאת גדולי דורנו.

נספח ב

ע"ד סמכות שיטת הגאון בעל "אגרות משה" זצ"ל בענין מכונות גילוח עם הסכמת הגר"ח קניבסקי זצ"ל.

סו.....

נספח ג

סט.....מכתב מרן הגר"ע יוסף (בבירור שיטתו בדין מכונות גילוח).

נספח ד

א. בביאור הסוגיא דהוריות יב ע"א וכריתות ה ע"ב בענין זקנו של אהרן הכהן.

ב. עוד ע"ד שיטת הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז בנדו"ד.

עח.....

נספח ה

פ.....קטעים ממכתבי הסכמה לספר הדרת פנים זקן מגדולי ישראל מכל החוגים.

פב....."רחל מבכה על בני" - למה?

פרק א

מהי המסורה של גדולי התורה ד"ליטא" בענין שמירת הזקן וגילוחו?

לשון השאלה:

"ורואים תופעה מעניינת, שרבים מאלו שרוממות אהבת מנהג ישראל קדושים בגרונם ומרגלא בפומייהו אם אינם נביאים וכוי והרי הרשב"א כתב להחזיק מנהג הנשים זקנות וכוי, כשהדבר נוגע למנהג בני התורה עמודי העולם בישיבות הקדושות [שגילחו זקנם] - אז יוצאים בשצף קצף, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, ולא תהא כהנת כפונדקית, וכבר העידו רז"ל שאומרים אנשכנו כחמור, וכדי ביזיון וקצף".

מענה:

מדברי השואל הללו, משמע שהוא מערער ומקטרג, דהעובדה שתלמידי הישיבות הגדולות דליטא שלפני החורבן הי' בלא זקן - מוכיחה, כביכול, דגדולי התורה דליטא לא נתנגדו להסרת הזקן. ואם כן, הרי דספר הפ"ז המערער על היתר הגילוח - מהוה זלזול ופגיעה בכבוד אותם תלמידים, שמרבים מהם נספו בשואה או נעשו לאחר מכן לגדולי הדור ועמודי הוראה בישראל.

ולמעשה, האמת היא להיפך הגמור. מסורתן של קהילות ליטא מדורי דורות הי' שמירה קפדנית על זקן מלא. עדות ברורה לכך ישנה בקונטרס "תפארת אדם" (פ"א) דהחפץ חיים זי"ע, שכתב שם בפירוש דעד זמנו לא נהגו כלל בגילוח במדינתו (ליטא), ואף אחד מאלף. וראה עוד עדיות עד"ז לקמן פרק ה.

ומה גרם לשינוי בדבר זה ולהתחלת תופעת הסרת הזקן גם בין תלמידי ישיבות? הנה העיד על כך מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספרו "אורחות יושר" (פ"ה):

"ובכל הדורות הי' זה ביזיון גדול מי שלא הי' לו זקן ורק בדורות האחרונים התחילו לזלזל בזה כי למדו מהגויים".

וכן כתב מרן החזון איש זצ"ל (אג"ק ח"א סי' קצז) בענין הסרת הזקן ע"י סממני גילוח:

"ומאד קשה עלי הדבר שאינו ממדת הצניעות ואין זה לבוש ישראל רק למדו מהגויים בגולה ושוללים בזה קדושה, ושם (סי' קצ"ח) כתב מעולם אין דעתי נוחה

מגילוח זקן כעין תער בהיותי מורגל באיסורו מדור הקודם והי' הדבר חמור מאד כמו גילוי ראש בחוצות והי' הדבר נחשב כשינוי מלבושיהם לבוש הישראלי ואף שפשטה המחלה גם בין התורנים יחיו לא נשתנה הדבר בשביל זה ולכן נפשי סולדת בענין זה".

והוסיף הגר"ח קניבסקי (אורחות יושר שם):

"ואמר מרן [החזון איש] ז"ל שכשנכנס אליו אדם שמוריד זקנו או שמגדל בלורית נהי' לו כ"כ לא טוב עד שעומד לו להקיא. ... והשי"ת יזכנו ללכת בצורת ישראל כרצון התורה".

ולכן, כאשר התחילה תופעת גילוח הזקן גם בקרב תלמידי הישיבות, יצאו גדולי ראשי הישיבות שיסדו והנהיגו את עולם הישיבות בליטא בתקופה ההיא - במחאה נמרצת וגלויה.

ובראשם - מרן החפץ חיים, דהלא לא הסתפק בזעקה ובמחאה, אלא חיבר קונטרס מיוחד בשם "תפארת אדם" ובו מפריך בחריפות את כל התירוצים שמצאו לעצמם המגלחים, כגון לצורך שידוך, פרנסה, נוי וכדו'. ושם הכריז בלשון ברורה, דכל אלו אינם נימוקים של תורה אלא נגד רצונה של תורה.

ובדף הראשון של קונטרס תפארת אדם כותב החפץ חיים:

"וביותר כהיום שנהגו הרבה מפריצי עמנו לפרוץ לאוין אלו לגמרי דהיינו בהשחתת התער מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בזה ושלא להקטין הזקן אפילו במספריים דהיינו להראות לפני הכל שהמצוות שצוותה התורה להצטיין בזה בהם האיש יהודי חביב אצלנו ואין אנו מתביישין בהם ח"ו".

והיינו דדוקא משום שרבים נכשלים באיסור - יש חובה כפולה ומכופלת לכלל ישראל להתחזק בשמירה על זקנם, אפילו לא לקצצו במספריים, כהכרזה ברורה דיהדותינו יקרה לנו ואין אנו מתביישין בצלמנו ותארנו כפי שצוותה עלינו תורה.

וכן מו"ר הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקא ("אם הישיבות"), שכתב בלשון חריפה בהקדמת ספרו "לבוש מרדכי" על מסכת בבא קמא, כנגד ענין זה:

"מזה יתבונן כל איש מישראל לחוס על בניו רק כשהולכים בדרכי ה', אשר הם דומים בצבעם וצביונם אל יולדיהם. שומרי שבת ומגדלי זקן. אך לא לאלה שאינם דומים כלל בצביונם לבית ישראל. כי רחקו והלבישו צורה אחרת מחללי שבת ובזוי קודש. אלה לא יחשוב לבניו . . אם הבנים הסירו מעליהם הצלם הקדוש הזה, יעשה אכזרי עליהם כעורב כי בנים כחשים המה" ("פתיחה" לספרו "לבוש מרדכי", ע"מ

ב"ק, ווארשא, תרס"א).

ו"שמעתי שהגאון ר' משה מרדכי [עפשטיין] ז"ל רצה שיגדלו זקן, והבחורים לא רצו מפני שהיו באים בשנים. ואחרי השחיטות בשנת תרפ"ט כשבאו לירושלים רעשה העיר" (שו"ת פאת שדך, להג"ר שמואל דוד הכהן מונק, ירות"ו, תשל"ה, סי' קיא).

וכך מצינו גם אצל מו"ר הגאון הגדול רבי אלעזר גורדון זצ"ל, רב וראש ישיבת טעלז, שהוכיח תלמידיו בתקיפות כשחלו לפרוץ גדר בזה:

"וכשנתפשט נגע תספורת הזקן בין תלמידי הישיבות אחז הגאון הידוע ר' אליעזר זצ"ל גורדון [ר"י טלז] באמצעים היותר חזקים, וכשראה שעומדים במרדם הרעיש את גאוני הזמן, הישיש הרי"ד פרידמאן והישיש ר' אלי' חיים מייזל ואת הגאוניס האדירים ר' חיים הלוי [סולובייצ'ק] ואת ר' חיים עוזר [גרודזינסקי] זכר צדיקים לברכה, ודרש להטיל איסור על הרבנים לתת להם סמיכות חכמים, ועל השו"בי"ם מללמדם אומנות הזביחה, ועל קהלות הקדש שלא לתת להם שום משרה של קדש" (קובץ "גידיל תורה" נ.י., סיון-תמוז תשמ"ג, סס"א).

ובנוגע לישיבתו של מרן החפץ חיים בראדין:

הנה ידוע דהגאון הקדוש ר' נפתלי טרופ זצ"ל כיהן כראש ישיבת ראדין אצל מרן החפץ חיים משנת תרס"ג עד לפטירתו בשנת תרפ"ח. ובהקדמה לחידושי הגרנ"ט (כמו שנדפס במהדורות החדשות), מובא בזה"ל:

"ישיבת ראדין נוסדה ע"י מרן החפץ חיים בשנת תרכ"ט... רובם של תלמידי ראדין בדומה לנובהרדקאים לא גילו את זקניהם, ולא גידלו בלורית, עפ"י קפידתו של החפץ חיים על כך, אחרת מן הנוהג בישיבות ליטא" (קונט' "הנותן אמרי שפר" - ראשי פרקים בתולדותיו של רבנו הזקן הצדיק מרן רבי נפתלי טרופ זצ"ל - נדפס כהקדמה לס' חידושי הגרנ"ט השלם הוצאת "אורייתא" ירות"ו, ה'תשמ"ט - בעריכת ראש המכון הר"ר מנחם מענדל גערליץ, עמ' ח הערה 21).

ואם אירע שבשנים המאוחרות נמצאו בראדין בחורים שגילו את זקנם - הרי זה נעשה ולהיפך גמור מדעתו, כאשר מעיד על כך בנו בספר הזכרונות שכתב על אביו ונדפס בתוך "כל כתבי החפץ חיים", וז"ל

"כמה תוכחות הוכיח אבא בזה, בעל פה, ובכתב, ובדפוס, על עניני גילוח הזקן, שנה אחר שנה, וכמעט אין שומע".

וכן הובא מעדותו של הגאון רבי גרשון זאקס זצ"ל, נכדו של החפץ חיים:

"ועובדא שמענא מאאמו"ר ז"ל [הגר"מ זאקס] - המורה עד היכן הגיעו הדברים: בסוף ימיו של החפץ חיים, היתה קשה לו מאד השמיעה, וע"כ בשעת קריאת התורה, הי' דרכו לעמוד אצל הבימה בכדי לצאת ידי חובת קריאת. ועכ"ז אירע כמה פעמים, שבאמצע הקריאה הרחיק עצמו פתאום משולחן הקריאה. וכששאלו

אאמו"ר ז"ל לסיבת הדבר, ענה החפץ חיים, כשנותנים עלי' למי שאין לו זקן, אינו יכול לסבול וע"כ מונע עצמו מלשמוע קרה"ת מחמת צערו. מאז התקינו אאמו"ר ז"ל ודודי ז"ל, שבימים בהם יבוא החפץ חיים לשמוע קרה"ת, לא יקראו לעלות לתורה מגולחי זקן" (ראה ספר הפ"ז עמוד 18).

ואף יותר מזה כתב החפץ חיים בספרו "מחנה ישראל", אשר נכתב במיוחד עבור חיילים יהודיים בצבא הרוסי, ושם השתדל מאד להקל ככל האפשר (כפי שמבואר בהקדמה). ואף על פי כן, בפרק י"ג כתב בפירוש דגם לחיילים אין לגלח את זקנם, ואפילו אם גורם להם נזק כספי גדול או רדיפות - אין לגלח. ורק אם לא יוכל לעמוד בייסורים החמורים - אזי רשאי "להקטין" הזקן במספריים בלבד.

ואם כך פסק החפץ חיים בענין חיילים יהודיים בצבא האנטישמי הרוסי - קל וחומר כמה חמור הדבר בימינו אנו, באין כל אונס, לית כל צידוק בגילוח הזקן.

ולא לחינם העיד תלמידו המובהק של החפץ חיים, הצדיק רבי מרדכי לייב צוקרמן זצ"ל (תרע"ב-תשס"ד), על עוצם כאבו של רבו ממנהג זה, וז"ל (בספר "יחיד ודורו", ירות"ו תשע"א, ח"ב פכ"ז עמ' תקנה):

"קבלתי מהחפץ חיים - 'בזקן לא נוגעים' השמיע באוזני שומעי לקחו [הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן זצ"ל]... וסיפר ר' מרדכי, כי גילוח הזקן של בחורי ישיבתו היה במיוחד למורת רוחו של הח"ח, וזו היתה אחת הסיבות שהח"ח מיעט לבקר בהיכל הישיבה בשנים האחרונות".

ועוד יש להעיר מדברי ראש ישיבת מיר בארה"ב, הגאון רבי אברהם קלמנוביץ זצ"ל (אביו של מורי ורבי הגאון רבי שרגא משה זצ"ל), שבספר הזכרון עליו (נדפס ע"י ישיבת מיר פלטבוש) מסופר שהיה אומר שהתלמידים בסלבודקא גילחו (לא מטעמי יראת שמים, אלא להיפך) משום השפעת התרבות המערבית, ולכן הוא עצמו לא גילח זקנו אף בעת לימודו שם.^[2]

הנה נראה ברור, כי אין עדות מובהקת יותר להסכמת גדולי ליטא נגד גילוח הזקן - מאשר העובדה שגדולי הדור, מרן החזון איש זצ"ל והגראי"ה קוק זצ"ל (שהיה מתלמידי ישיבת וולוז'ין), אשר דעותיהם בעניינים אחרים בהלכה ובהשקפה היו רחוקות זו מזו עד הקצה - שניהם שוו בדעתם, כי גילוח הזקן בכל דרך שהיא הוא נגד רצון התורה ונגד רצון ה' יתברך. ואף הוסיפו דברים נוראים, שייחסו את

2. See *Visions of the Rav: Highlights from the Life and Times of Moreinu HaGaon HaRav Rav Avrohom Kalmanowitz zt"l* (published by the Mirrer Yeshiva) where we find (Ch. 1, p. 28) Rav Kalmanowitz quoted as saying that the reason the bachurim in Slabodka removed their beards was (not for reasons of yiras Shamayim that should be emulated, but just the opposite), because –

"Western influences had infiltrated the Yeshivos of that time, making ... beardless faces the norm Rav Kalmanowitz therefore refused to shave, and the Roshei Yeshivah and his friends respected him for it."

The same quotation appears in *A Blazing Light in the Darkness: Rabbi Avrohom Kalmanowitz, Gaon in Torah, Hatzalah legend and Torah Builder* (published by ArtScroll/Mesorah Publications; May, 2019), ch. 1, p. 40.

פרק א: מהי המסורה של גדולי "ליטא"? | יא

האסון הנורא שאירע בחברון בשנת תרפ"ט לזה עצמו, על אשר תלמידי ישיבת סלבודקה נהגו להסיר את זקנם.^[3]

ועל כן, אין להעלות כלל קושיא - היאך תלמידיהם היו מגולחים - כאשר אנו מוצאים בדברי רבותיהם התנגדות מפורשת ונמרצת לגילוח. ואין לתלות דברי ספר הפ"ז בזלזול בגדולי ישראל, אלא להיפך - הדברים מבוססים ונשענים על דברי רבותינו הגדולים עצמם.

ובמאמר מוסגר, ראוי להבהיר דכל הדיון הנ"ל אודות גילוח הבחורים בליטא שלפני השואה - אינו נוגע כלל למעשה דידן, שעכשיו רובא דעלמא משתמשים במכונת גילוח, אשר לדעת "כל גדולי הדור" (כנ"ל, בדברי הגר"ח קניבסקי) - הרי היא אסורה בהחלט כדן תער.

ונסיים בדברי מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל:

"ואומר רבינו: "כי מה שנהגו פעם בישיבות לגלח, כי לא היה ידוע האיסור" (קובץ "פרי חיים מרבינו מרן בעל "אילת השחר" - גליון קלג, ב' תמוז תשע"ב).

3. דברי מרן החזון איש ע"ד סיבת הפרעות ל"ע בעיה"ק חברון ביום המר י"ח מנחם אב בשנת תרפ"ט ביום יט אלול תשע"ז כתבתי למרן שר התורה הגרשי"ח קניבסקי זצ"ל בזה"ל:

"א"א זקני ע"ה נולד וגדל בפנובוז שבליטא. הוא ביקר בפנובוז בשנת תרצ"ד בערך בליווי אדוני אבי ע"ה וסידר סרט מקצועי של ישיבת פנובוז הק', שהראה את הגה"צ הרב מפנובוז זצ"ל בהגדת שיעור לפני תלמידיו, חברי ההנהלה הי"ד, בנין הישיבה וכו'. במשך השנים, זקני ואבי ע"ה קיימו יחסים עם הגה"צ הרב מפנובוז ובנו נשיא הישיבה הק' הרב אברהם כהנמן זצ"ל. כשעבדתי על הוצאת הספר "הדרת פנים זקן", סיפר לי הרב אברהם כהנמן זצ"ל ששמע מפי הרב גריינמן זצ"ל כי כאשר היו הפרעות ל"ע בעיה"ק חברון בשנת תרפ"ט התבטא מרן החזון איש זצ"ל שסיבת הדבר נעוצה בעובדה שהתלמידים שבאו או מחו"ל ללמוד בישיבת כנסת ישראל אשר בחברון היו מגלחים זקנם. נא לאשר אם חו"ד זו של החזון איש היה ידוע למרן שליט"א או למישהו אחר, ואם כדאי לפרסם הדברים".

וזה"ל תשובתו של מרן הגרשי"ח קניבסקי זצ"ל: "נכון"
לאחר זמן הגיע לידי קונטרס מגן ומושיע ("דברים שנאמרו מפ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מפ"סבורג בדבר חשיבות גידול זקן ופיאות" - שנת תשמ"ג) ושם בעמ' ח:

"ועדיין צריכים אנו להודיע בשער בת רבים מה שראיתי בשם גאון ישראל ה"חזון איש" זצ"ל שבדבריו נתנוצצה רוח הקודש, שכאשר היו הפרעות בארה"ק ל"ע בשנת תרפ"ט ונהרגו אז כמעט כל בני ישיבה ידועה הי"ד התבטא ואמר שסיבת הדבר נעוצה בעובדה שהתלמידים שבאו מחו"ל ללמוד בישיבה ההיא היו מגלחים זקנם עכ"ה. והרי הדברים נוקבים ויורדים עד התהום מזעזעים ומחירידים את הלבבות".

דברי הגאון הראי"ה קוק ע"ד סיבת הפרעות ל"ע בעיה"ק חברון ביום המר י"ח מנחם אב בשנת תרפ"ט

כתוב בספר נפש הראי"ה לשלושה באלול (ליקוט אמרים מעשים והנהגות אודות הראי"ה קוק שנאמרו בימי הויכוח הראשונים לפטירתו ולקוטו לספר ע"י בנו הרצי"ה) בסימן קנ, עמ' 64 (במהדורת תשע"ג):

"התנגד מאוד לגילוח הזקן, גם באופן המותר, ולגידול בלורית, והעיר על זה לבני הישיבה שבאו מחו"ל. וכשנעשו הפרעות בשנת תרפ"ט ונהרגו הקדושים מיישיבת חברון, בכה ואמר: - שמא מפני שגילוחו הזקנים וגידולו שערם". ושם בהערה 126: "פיסקא זו נוספה בידי מרן הרב צבי יהודה [קוק] זצ"ל במהדורה זו".

ועד"ז בס' אוצרות הראי"ה כרך שביעי עמ' 542:

"בהפרעות (בשנת תרפ"ט) בחברון מצאתי ביום ראשון יושב ובוכה והבליט מפיו שמא מפני שהכניסו תלבושת והנהגה חדשה בארץ (היה מתנגד לגלוח הזקן) (כמובן במכונה או בסם) ובלורית ואולי גם בגדים קצרים, ובישיבה העיר כ"פ ע"ז (אבל קשה היה לשנות ההרגלים שבחו"ל)". [מרשימת תלמידו המובהק הגאון רבי יצחק אריאלי זצ"ל בעל עינים למשפט].

דעת תורה

של מרן הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן זצ"ל בענין גילוח וגידול הזקן

(גם במקום שכל הבחורים בישיבה בו הוא לומד אינם מגדלים את זקנם)*

בתקופה האחרונה נשאל רבינו מכמה וכמה בני ישיבה: "אם במקום שכל הבחורים בישיבה בו הוא לומד אינם מגדלים את זקנם, ראוי שיעשה כמותם או לא?"

ולכולם השיב רבינו: "שלא להתחשב בזה כלל".

רק היו כמה נוסחאות:

יש שאמר לו: "מוטב לאדם שיקרא שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום" (עדות ה:ו). ויש שענה חריף יותר: "האם כשכולם אוכלים חזיר גם אתה תאכל עמהם"? ולאחד ענה בהאי לישנא: "אף אחד לא הפסיד מזה שגידל זקן..."

ובימי הספירה שלאחר ל"ד בעומר, דלדעת המחבר מותר בתספורת, שאל אחד מהנוהגים כהמחבר: "אם יגלח זקנו היות ונמצא בישיבה שרובם נוהגים שלא להסתפר עד ימי הגבלה?"

השיב רבינו: ". ממ"נ לא טוב. אם מגלח במכונה הרי יש חשש לאו דאורייתא, וגם אם מגלח עם משחה - זה לא חלק, היות ויש אומרים שיש בזה משום 'לא ילְבֹשׁ' " (דברים כב:ה).

וכנגד הטענה שיש אומרים דהוי כ"יוהרא" שמחשיב את עצמו כמושלם... אמר רבינו בהזדמנות: "דבכל זאת עדיף שיגדל זקן, וזה שומר קצת על האדם ברוחניות".

ואומר רבינו: "כי מה שנהגו פעם בישיבות לגלח - כי לא היה ידוע האיסור".

(פרי חיים ממרן הרב שטיינמן זצוק"ל גליון קל"ג, ב' תמוז, תשע"ב)

* "כשראש הישיבה מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל למד בבריסק גידל את זקנו ולא גילחו, ובעת שברך לשווייץ הוצרך לגלח את זקנו, שבמדינה זו במצבו של רבנו שם לא היה שייך ללכת בצורה שונה. ורבות מצטער ומקפיד הגראי"ל (שליט"א) [זצ"ל] על כך שיפרסמו תמונות מתקופה זו, שאנשים יכולים ללמוד מזה על דעתו שהתגלח בבחרותו, ואצלו בשווייץ במצב שם היה זה מחמת חיי נפש ואין ללמוד מכך. ובבריסק הקפיד שלא לגלח, ופ"א נסע במיוחד לנחם בני משפחה אחת שאביהם היו לו תמונות מתקופה זו והשמידם מחמת רצונו, וכהכרת הטוב נסע במיוחד לנחמם (הובא בגליון הנפלא 'כאיל תערוג' השבעי) ("יין ישן" שנה ה' גליון קצו).

מרחן החפץ חיים:

**ע"י הסרת הזקן - עושה חורבן ופגם
למעלה ע"כ יירא ויפחד איש אשר
לב לו לעון החמור והמר הזה**

"גם צריך האדם לזכור כי כל עון ועון שאדם עושה לבד מה שגורם רעה לעצמו וכנ"ל עוד הוא פוגם למעלה בעולמות העליונים . . וכמה יתמה אז על נפשו כאשר יראה בעצמו אשר בשביל הנאה קלה דעוה"ז עשה חורבן ופגם למעלה בעולמות הקדושים, וכ"ש בענין זה שאמנם מבואר בזוה"ק ובספרי המקובלים שפוגם למעלה מאד, ומוכן הדבר אחרי שהוא עצם תמונת האדם שקבע הקב"ה ותמונת האדם הלא מורה לקדושת נפשו כמו שכתב בצלם אלקים עשה את האדם, וע"כ יירא ויפחד איש אשר לב לו לעון החמור והמר הזה, ואם חטא ימהר לשוב, ואל יסתכל על חבריו הפתיים אשר יצרים גבר על שכלם" (קונטרס תפארת אדם פ"י).

הוספה לפרק א

האם חששות של גֵּאָוָה ויִוְהָרָא מהווים טעם נכון להסיר את הזקן?

ישנם מקרים רבים בהלכה שנמנעים מלקבל חומרה מסויימת מחשש ליוהרא - שמא יֵרָאֶה כגאווה דתית. יש הטוענים שטענה זו שייכת אף לעניין גידול הזקן. תשובה פשוטה לדברים אלו היא, שמעולם לא שמענו טענה זו מפי גדולי ישראל בכל הדורות. והראיה - שמראהו המסורתי של יהודי כלל זקן מלא, וכפי שמתועד באריכות בספר הפ"ז (חלק שני, פרק י"ט) ולקמן פרק ה. ואף החפץ חיים כתב בקונטרס תפארת אדם (פרק א) דעד זמנו, אף בקהילות הליטאיות, לא היה אפילו אחד מאלף אנשים שהיה מגלח את זקנו, וכנ"ל.

יתרה מזו, מרן החתם סופר הביע עמדת התורה הדוחה בתוקף את הטענה הזאת, ובלשונו:

"הטענה שע"י הסרת הזקן ימנעו מגאווה - אין לך מום גדול מזה"

על הפסוק (האזינו ל"ב, ה') "שחת לו לא בניו מומם", פירש מרן החת"ס זצ"ל ע"פ דברי האבן עזרא (ויקרא י"ט, כ"ז), שהסרת הזקן נקראת "השחתה", כי הזקן הוא תפארת פניו של אדם, וגילוחו הוא השחתת הפאר. וזהו שאמר הכתוב: "שחת לו", - שמשחיתים את זקנם, "לא בניו" - בכך מוכיחים שאינם בניו של הקב"ה, כי משליכים את היופי וההדר אשר חנן אותם בו, וכאילו אין דעתם נוחה באביהם שבשמים. ובלשון קדשו של החת"ס:

"נאסר לנו כל זה משום שאנו בני א-ל חי וכתוב: 'ישראל אשר בך אתפאר' ולא יתכן לבן להשליך פאר אביו מעליו".

ואם יאמרו שע"י הסרת תפארתם ימנעו ממידת הגאווה - שנחשבת למום (כמ"ש חז"ל במגילה כ"ט ע"א: "כל המתגאה הוא בעל מום") - והם חושבים שע"ז יהיו ענווים ותמימים - משיבה התורה: "מומם" - לא זו בלבד שאינם שלמים, אלא נחשבים לבעלי מום. ובלשון קדשו: "אין לך מום גדול מזה שמראה שאינו בנו של הקב"ה... שחת לו - זקנו ופאת ראשו - לא בניו, והוא מומם, ולא תמימותם, כי אם מומם כנ"ל" (פנקס קדשו עה"ת, האזינו, שנת תקי"ף לפ"ק; נעתק בס' דרשות חתם סופר, הערת המהדיר לדרוש לח' תמוז, דף ש"ד ב' במהדורת הרב יוסף נפתלי שטערן, תרפ"ט) [ואף שהזכיר שם "השחתת הזקן בתער", פשוט שטעמו ונמוקו שייך גם לגילוח ע"י סם או מכונה, שגם הם משחיתים תפארת פניו של אדם, וזיל בתר טעמא].

ויש שהסבירו את גילוח הזקן בישיבות ליטא על פי שיטת "גדלות האדם" שהנהיג הסבא מסלבודקא, אשר שאפה להדגיש את "הוד האדם" - כבודו והדרו - ע"י הופעה מטופחת ומתוקנת. אך כבר כתבנו דלשון החת"ס הנ"ל סותר גם גישה זו, שכן לפי דבריו - דוקא הזקן הוא המבטא את גדלות האדם. והלא חז"ל כינו את הזקן: "הדרת פנים" (שבת קנ"ב ע"א) - ולא ההיפך.

ובקונטרס תפארת אדם (פרק ה'), דחה החפץ חיים כל טענה לפיה גילוח מגביר את היופי. ולשונו שם חריפה:

שטעות היא (והסתת היצר הרע) לחשוב שגילוח הזקן מייפה את האדם, וההיפך הוא הנכון - לפי תורתנו, הזקן הוא הדרת ופאר פני איש. והוסיף:

שבכל הדורות היה בזיון למי שאין לו זקן, ורק בדורות האחרונים החלו בזלזול זה, מחמת חיקוי דרכי הגויים.

וכנ"ל כן כתב מרן הגאון רבי חיים קניבסקי בספרו אורחות יושר (פרק ה').

כמו כן, הובא לעיל בסמוך שמרן ראש הישיבה דסלבודקא, הגר"מ מרדכי אפשטיין, התנגד בתוקף לשיטה זו, ודרש מהבחורים לגדל זקן. בדבריו החריפים בהקדמה לספרו לבוש מרדכי (על בבא קמא), תוקף בחריפות את גילוח הזקן.

ואף הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל, מתלמידי סלבודקא ומשגיח רוחני בישיבת רבינו חיים ברלין, האריך לבאר עניין זה, ובלשונו (תרגום מאנגלית):

"הדרת פנים - היופי של פני היהודי - הוא ע"י הזקן, ולא להיפך. הפנים הזכריים נאים יותר כשהם מזוקנים. כשם שאשה בלי שיער אינה נאה, כן יהודי בלי זקן". ועוד אמר: "זקן הוא סמל של סמכות, של מנהיגות - סימן שהוא בעל הבית"

(שיעורים ודרשות, קובץ Thursday Nights Q&A, TAPE E-139; וכן בספר Ask Rabbi Miller, עמ' 296-297).

ואף שבטלז נקטו בשיטת "גדלות האדם", יש להעיר כי מייסד ישיבת טלז, הגאון ר' אליעזר גורדון, חותנו של ר' יוסף לייב בלוך, התנגד בכל תוקף לגילוח הזקן, כפי שתועד לעיל.

ויש שמייחסים גישה זו ל'סבא מקעלם' - ר' שמחה זיסל זיו, אך לאמיתו של דבר - כדברי חתנו ר' אליהו אליעזר דסלר, ועדות חתנו - ר' אליהו יהושע געלדצהלער - שמר סבא מקעלם על מסורת גידול הזקן בישיבתו הרגילה. ורק בישיבתו המיוחדת לתלמידי המשכילים - ששם לא חייב לגדל זקן, כדי לא לגרום לפרישת התלמידים (ראה ספר הפ"ז, מהדורה ד', עמ' תשט).

שיטת גדלות האדם עצמה נוצרה כתגובה לתעמולת המשכילים, שביקשו להציג

בני ישיבות כבורות ואנשים פשוטים. ובמטרה להגביה את ערך התורה - ביקשו לעודד הופעה מהודרת, דיבור מתוקן ומלבוש נאה. אך אין הדברים שייכים כלל בימינו, כדברי הרה"ג ר' ישראל מילר בספרו (In Search of Torah Wisdom עמ' 88-91):

(תרגום מאנגלית) "המצב שונה לגמרי כיום... הופעה אופנתית לא תקרב רחוקים, ואדרבה - רבים נמשכים דוקא לאלה שנראים רחוקים מדרכי החברה הכללית... לכן המגמה כיום היא להבליט זהות חרדית ייחודית ע"י הלבוש".^[4]

וכן העיד ואישר כי בימינו נשתנה המצב לגמרי, הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א ראש ישיבת סלבודקה:

"החזו"א אמר לגדל זקן, ומה שהיו מגדולי ישראל שסברו לא כך אינו נוגע כלל לזמנינו, שבזמננו גידול זקן היה דבר משונה אבל בזמנינו הלא יש בחורים רבים שמגדלים זקן, ולכן מי שרוצה לגדל ודאי שיש בזה ענין" (קונטרס "לקט דברי רבותינו בענין ההנהגה הראויה בגידול הזקן").

ומרן החזון איש דחה אף הוא כל אמתלא של גילוח הזקן מטעמי יוהרא. וכך נאמר בספר פאר הדור (עמ' ר"נ):

"פגישה ... בין אחד מגדולי בעלי המוסר, המשגיח המפורסם של ישיבת מיר, רבי ירוחם זצ"ל.. התנהגותם הכללית של בחורי ישיבת ליטא .. שמספרים את זקנם .. והחזון איש הגיב על כך, שאין כל תשובה ממשית .. וכל התירוצים והאמתלאות שמשיבים עליהם אינם אלא ישוב דוחק ואין להם על מה שיסמוכו".

וכן כתב באגרת (קובץ אגרות, ח"א סי' קצ"ח):

"ואף שפשטה המחלה גם בין התורנים [=הבני תורה] יחיו, לא נשתנה הדבר בשביל זה, ולכן נפשי סולדת בענין זה", עכ"ל מרן החזון איש שם.

ולסיום, נביא את דברי מרן הגראי"ל שטיינמן :

"וכנגד הטענה שיש אומרים דהוי כ'יוהרא' שמחשיב את עצמו כמושלם... אמר רבינו בהזדמנות: "דבכל זאת עדיף שיגדל זקן וזה שומר קצת על האדם ברוחניות" (קובץ "פרי חיים מרבינו מרן בעל אילת השחר" - גליון קלג, ב' תמוז תשע"ב).

4. See there, where it is explained that the Gadlus HaOdom philosophy was intended as a response to the propaganda of the maskilim (i.e., that yeshiva students were unsophisticated boors lacking all refinement). It was intended to raise the status of Torah learning by cultivating intellectual sophistication, precision in speech and manners, and fashionable dress and grooming. In this way, the talmidim would begin to view themselves (and would be viewed by others) as an elite group of young leaders and the crème of Jewish society. However, this approach is certainly not relevant in our present-day society. "Our circumstances are very different...stylish dress will not attract the masses of non-observant Jews, and whereas Eastern European styles were set by aristocrats, today's trend-setters tend to be pop-culture celebrities whose styles are hardly models for Bnei Torah to emulate. Since fashionably dressed yeshiva students are unlikely to influence the non-observant (and interestingly, many potential baalei teshuvah are particularly attracted to Jews who eschew modern dress), the trend has moved in the opposite direction, using clothing to help maintain a separate Charedi group identity."

פרק ב

הסברא ש'הדרת פנים' תלויה דווקא בתספורת

לשון השאלה:

"והנה פשוט שמצד יפוי היו כל מי שחושש ליפוי - מספר זקנו ליפותה אף אלו שהיו מגדלין זקנם גם ליפוי, ואלו שאין מספרין כלל אף לא שערות אחדים מזקנם הוא מצד חומרת האר"י, אבל אין זה מדינא... ואפשר שעד האר"י לא היה אף אחד שלא הסתפר. ואינו כלום מה שאמר ר' יהושע בן קרחה להווא גוזאה דהדרת פנים זקן (שבת קנב.), דודאי עצם הזקן שנברא שיתגדל באינשי הוא נוי והדור, אבל הוא דוקא כשמייפהו בתספורת ולא כשמניחין ליגדל איך שהוא. שו"ת 'אגרות משה' או"ח חלק ד' סימן קי"א."

מענה:

הסברא ד"הדרת פנים זקן" (שבת קנ"ב ע"א) מיירי דוקא כשמסדר ומייפה זקנו בתספורת נאה, ולא כשמניחו לגדול כמות שהוא, והעולה בידם דהנהגה שאין מספרין כלל אינה אלא מצד חומרת האריז"ל - סברא זו אין לה שחר, ונדחית היא גם מצד עצם הדין וגם מצד הנהגת גדולי התורה בליטא.

דמפורש כתב מרן החפץ חיים בקונטרס תפארת אדם (פ"ו) די ש איסורא אפילו בעצם קישוט הזקן, וזה לשונו הזהב:

... "המגלח זקנו... צריך לידע שעצם הסלסול, אף שלכאורה אין בו איסור, באמת נכלל בלאו ד'לא ילבש', שהרי הקישוט לא הותר אלא לנשים... וראי' משבת צ"ב, דאפילו ללקט לבנות מתוך שחורות אסור משום 'לא ילבש', כיון דעושה להתנאות... ודעת הרמב"ם דחייב מלקות על זה... ושנית שבזה מגרה יצר הרע על עצמו."

ועוד, ממה שכתב שם החפץ חיים בראשית חיבורו הנ"ל:

"מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בזה ושלא להקטין הזקן אפילו במספריים"

- מבואר להדיא, דלא ס"ל ד"הדרת פנים זקן" היינו שיסדר אדם זקנו ע"י קיצוץ במספריים.

וכן העלה הגר"ח קניבסקי בספרו אורחות יושר (פ"ה):

"ובתרגום יונתן אי' שעובר בזה משום לא ילבש גבר שמלת אשה והיינו אפי' אם מספר במספריים וכ"כ החינוך והוסיף שעובר משום ובחוקותיהם לא תלכו והביאו החפץ חיים בספר המצות הקצר (ל"ת קע"ז). ומרן החזו"א מאד לא היתה דעתו נוחה מזה."

ובשו"ת צפנת פענח (ח"ד סי' רנ"ח) כתב נחרצות לענין תספורת זקן במספריים: "לענין איסור לספר הזקן במספריים... באמת הארכתי דודאי אסור מן התורה, רק אינו לוקה...ודאי הוי איסור תורה...היו נזהרים מאוד שלא יספרו הזקן כי זה איסור גמור...לא יוסיפו עוד לעשות כו'."

וכן בשד"ח (מערכת הלמ"ד כלל קט"ז) בנוגע לדברי גאון אחד שנטה להקל, כתב בלשון חריפה:

"דאי חזי למראה עיניו כל דברי הצ"צ בתשובתו (חיו"ד סצ"ג), הוה הדר ביה ואסר אף במספריים שלא כעין תער, והוסיף דבזמן הזה אין להורות צד היתר כלל, וכל אחד הרואה ושומע ירים קולו להוכיח ולא יתיימש, וישראל קדושים יקבלו התוכחה באהבה, ואפילו נפש אחת אם תינצל - הרי זה עולם מלא."

והנה בתשובת הגה"ק מוהריי"צ מליובאוויטש (נדפס בקובץ יגדיל תורה, נ"י. סיון-תמוז תשמ"ג, סס"א) הרחיב לבאר דלפי דעת הצ"צ:

"תספורות הזקן...אפילו נגיעה במספרים...להשוות שערות זקנו וליפותם...בענין זה האריך כ"ק אאזמו"ר הצדיק הגאון זצוקללה"ה בספרו צמח צדק...ולפי דעתו הקדושה והרחבה, ההלכה והקבלה מתאימות לאיסור...רבינו העלה...דאין זה (הושטת היד בנגיעת הזקן) חומרא ע"פ הקבלה, אלא דהלכה היא."

וכן מסרו נכדי הגרש"ז אויערבאך (בהליכות שלמה, תפלה, תש"ס, עמ' י"ב) דדעתו היתה דהנכון לגדל זקן, ותמה על המחמירים בכל פרט וזוטר, ואילו בדבר זה אינם חוששים לאיסור שכתב הצ"צ, דיש בו משום "לא ילבש".

ועיינו ראו ולא זר, שכן היתה הנהגת מרן החפץ חיים ושאר גאוני ליטא שלפני המלחמה (שלאו דוקא היו מהנוהגים בחומרות האריז"ל), שלא נגעו בזקנם כלל, לא להשוות ולא ליפות, אפילו במספריים. ועדות ברורה היא ממצב פניהם בתצלומיהם שנתפרסמו בספר "חורבן ליטא" להג"ר אפרים אשרי (ניו יארק - מאנטרעאל, תשי"ב), שאסף תצלומים רבים של גאוני ליטא מלפני המלחמה, ופניהם מעידים עליהם שלא נגעו בזקנם כלל. גם רבים מגדולי וראשי הישיבות דליטא שבדורנו לא היו מקצצים כלל בשער זקנם.

ולא זו בלבד גדולי התורה, אלא אף פשוטי העם במדינת ליטא היו נזהרים בזה בכל הדורות, כמפורש גם בספרי תולדות הדורות ותצלומי בני ליטא שטרם המלחמה.

לדוגמא, ראה:

Avraham Kariv, "Lithuania, Land of My Birth" [1967]

ובזכרונותיו של הגאון רבי משה אהרן פאלייטו (נולד בשנת תרמ"ח בטימקוביץ הסמוכה לסלוצק בפלך מינסק. למד בישיבת סלוצק והיה תלמידו המובהק של רבי איסר זלמן מלצר שגם סמך אותו לרבנות בשנת ה'תר"ע, כיהן כראש ישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק במשך למעלה מארבעים ושש שנה):

"My father, too, was not a well man. When I was very young, I saw my father as tall and handsome - **tall by European standards of that day and age - with a nice full beard. At home, in Europe, few people ever shaved their beards...** My father had, as I said, a **full, fine beard** and that added to his handsome stature. Those were my memories of him from when I was just a five-year-old [in the year 1893]" (Rebbe: The Memoirs of Rav Moshe Aharon Poleyeff zt"l ; Brooklyn, NY : Rabbi Yisroel Poleyeff, 1995; Derived from translations of taped conversations in Yiddish between the author and his father between 1962 and 1966).

"גם אבי לא היה איש בריא. ובהיותי עוד רך בשנים, ראיתי כאיש רם הקומה ונאה המראה - גבוה לפי מדת אירופא דההיא תקופה - ובעל זקן מלא ומהודר. ובאותן הימים, בארצות אירופא, מעטים מאוד היו שנוהגים לגלח זקנם... ואבי, כזכור לי, היה לו זקן מלא ונאה, ויופיו היה ניכר בכך ביותר. ואלו הן זכרונותי ממנו בהיותי בן חמש שנים בלבד [בשנת תרנ"ג]".

וכן העיד הג"ר שמחה עלברג (מחבר ספרי "שלמי שמחה" על סוגיות הש"ס; יו"ר אגודת הרבנים בארצות הברית ועורך הביטאון התורני "הפרדס") בספרו "אמרי שמחה" (ח"א עמוד שט-שי):

"אינני יודע מי מהדור שלנו ראה אי-פעם בבית הישן שלנו, בכל ארץ שלא תהי'... מי ראה פעם אישיות תורנית גדולה, שהדור מסתכל כלפי' מלמטה למעלה, שלא יהי' עטור זקן... אך לא רק ענקי הרוח היו מעוטרים בזקן, הם לא היו יוצאים מן הכלל ונדירים. כל יהודי פשוט, אפילו שואב-המים שנשא את האסל על כתפיו והחזיק בידיו כדי מים כבדים - הי' מעוטר בזקן. הסבל, שהתפרנס מנשיאת משאות כבדים, ופניו מעוטרים היו בזקן. האופה, זקנו הי' לבן יותר מן הסינר שכיסה עליו. הסנדלר, המקופל מסביב לסדנו, החייט הכפוף על מגהץ-הברזל שלו, יהודים עמלים ומיוגעים - מה הי' להם? - לא זהב ולא כסף, כי אם שערות כסופות של זקנם הי' אוצרם. שלא לדבר כבר על יהודים בני תורה, יהודים-של-גמרא, יהודי משניות, יהודי עין יעקב או מנורת המאור - מה הי' לכולם - הזקן. היו יהודים שנזהרו שלא לתלוש בכוונה שיערה מהזקן, שהרי הקבלה מזהירה שלא לתלוש שערות הזקן. שיערה שנפלה או נתלשה מהזקן, נזהר היהודי שלא לזורקה, חלילה, אלא, בדחילו-ורחימו, בזהירות בדיוק כמו בדבר שבקדושה, הוא החביאה בתוך ספר. ויהודים רבים היו מאספים את שער-זקנם ומצווים

שלאחר מאה ועשרים יטמינו אותן בקבריהם, בדיוק כפי שעשה היהודי עם אבר שנכרת ממנו. הזקן אצל היהודי הי' כאבר אינטגרלי שלו, חלק מגופו, אבר חי, המעניק חיות לאברים אחרים. האנטומי' אמנם אינה מכירה בזקן כאבר הנחוץ לחיות האדם. אך אצל היהודי, הזקן הי' זה - 'אבר שהנשמה תלוי' בו'. היהודי מסוגל הי' להבין יותר בנקל, שאפשר לחיות בלי יד או בלי רגל, אך לא בלי זקן".

ו"כן הוסכם ונתקבל בכל קצוי ארצינו [מדינת רוסיה] דאסור לקצוץ שערות הזקן, אפילו לנגוע במספרים בשערה אסור, וקבלו זה עליהם כל בית ישראל בחומר קדוש וגם אנשים הפשוטים שאין להם חלק בידיעה...החפצים בקיום נפשם מתרחקים מזה בכל האפשרי ומתחזקים לאסור איסור זה על נפשם...ובשמעם שיש איזהו מקומן מתירין, מתחללים, נעשים חולי הנפש לילך אחר הקל ח"ו" (תשובת הגה"ק מוהריי"צ מליובאוויטש שם).

וכן העיד מרן החפץ חיים בספרו קונטרס תפארת אדם פ"א:

"ואבותינו ואבות אבותינו במדינתנו [ליטא] נהגו להחמיר בזה".

כללו של דבר: אין שום בסיס לומר שהנהגת גידול הזקן בשלימותה אינה אלא מצד חומרת האריז"ל, אלא י"א שעצם דין תורה הוא, וכך קיבלו והנהיגו גאוני הדורות, וכן נהגו ישראל קדושים לדורותם.

[לתיעוד ראשית הנהגת קציצת הזקן והתפשטותה בליטא וברוסיא, והאם יסודה היה מטעמי יראת שמים, או להיפך - עי' לעיל פ"א].

האם נכון לקצר את זקנו בשביל שידוך? דעת מרן החפץ חיים זצ"ל ומרן החזון איש זצ"ל

דעת מרן החזון איש זצ"ל

"אם ענין הזקן הוא כל כך קובע אצל המדוברת - סימן שאינה כראוי"

"ת"ח אחד חפץ עבור בתו בבחור שזקנו היה מגודל הרבה, וכיון שחשש שבתו לא תסכים לבחור כזה, יעץ לבחור לקצר את זקנו. כאשר בא הבחור לשאול בעצת רבינו, לא הסכים שיקצר.

גם אמר שאם עניין הזקן הוא כל כך קובע אצל המדוברת סימן שאינה כראוי, אמנם יכולה היא עוד להיות כראוי, אבל בשעה זאת אינה כראוי.

גם אמר: הרי טוב לאדם שיהא לו מבחן מה היא המדוברת, ואם היא מסכימה לזקן - הוא כבר סימן מה. הבחור כמובן שמע לעצת רבינו, ולא הסכים לקצר זקנו, והשידוך נגמר גם כן."

(*"פרקי הוראות והדרכות בעבודת ה*

ממין החזון איש זצוקלה"ה"

מרשימותיו של הגאון הצדיק רבי דב יפה

נדפס בס' מעשה איש

(תולדות החזו"א) ח"ג עמוד כז)

דעת מרן החפץ חיים זצ"ל

"לשמחה מה זו עושה?"

"אם יתגדל זקנו.. בודאי יוכל לקוות לו שיזמין לו זוג הגון אשה משכלת ויראת אלקים ושתהיה לו לעזר בימי חייו (כמאמרם זכה עזרתו) ושיזכו לדור ישרים וישמח בהם סביב לשלחנו... שתהא לו זוג נוחת רוח ושיזמין להם פרנסתם ויזכו לבנים הגונים ושיראה טוב וחיים עם האשה אשר הוכיח לו ה'.. משא"כ מי שאין שם בטחונו בה' וסר מדרך המצוה הלא לא ירצה ה' להיטיב אשר תחת אהבה וכן שקוה להשיג ע"י קישוט זקנו [trimming the beard] יהפך לו חלילה למרה ולענה לבסוף ע"י חסרון פרנסה ושאר סיבות המצויים ע"י שלא תהיה ברכת ה' שורה בתוכם ולפעמים יגיע שיתנוודד למרחוק למצא טרף ביתו ואז לשמחה מה זו עושה. ובאמת כ"ז מבואר בכתבי הקודש שעבור שיתחזק לקיים מצוות ה' זוכה לדור ישרים."

(מרן החפץ חיים זצ"ל בספרו "קונטרס תפארת אדם" פ"א)*

* וע"ש בהקדמה שכתב החפץ חיים: "מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בזה ושלל להקטין הזקן אפילו במספריים". ושם פ"א: "כלל הענין היוצא מכל דברי הקונטרס הזה - בחינה על האדם אם יש בו יראת שמים, בין להשתדך עמו או לענין שארי דברים - הוא הזקן". כתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א (בספרו אורחות ישר פ"ה): "בתרגום יונתן אי' שעובר בזה משום לא ילבש גבר שמלת אשה והיינו אפילו אם מספר במספריים וכ"כ החינוך והוסף ג"כ שעובר משום ובחוקותיהם לא תלכו והביאו החפץ חיים... בהמכונית גילוח שנהוג היום כבר כתב החפץ חיים שעובר בזה על פאת זקנם לא יגלחו."

פרק ג

דחיית דברי בעל באר עשק

לשון השאלה:

"ובגליון מהרש"א שם איתא מתשובת באר עשק שאף תלמידי האר"י היו מגלחים זקנם במספרים ואולי היה זה בדרי חו"ל או לאינם תורתם אומנתם אף שהיו ת"ח [א"ה, ובמהדורות המאוחרות השמיטוהו מגליון השו"ע, ויש שצעקו שהוא שלא כדת, אך באמת הוא כדת וכדין, שהרי רבי שלמה איגר עצמו השמיטוהו בלוח התיקונים של ספרו]."

מענה:

לא הוה ליה למחבר למיתי לידי הכי, דלמה ליה למימר דברי הבאר עסק, בלא אף רמזא דמלתא על כך די ש פרק שלם בספר הפ"ז (ח"ג: טענה ומענה ה) דמייתי לישנא דרבוותא קדמאי דפליגי עליה בתוקף ודחו דבריו לגמרי, ע"ש ודו"ק.

"שרי לי" מארי' לבעל באר עשק שכתב דבחו"ל עדיף לגלח הזקן על פי הסוד והרב דברי יוסף שם דחה דבריו וסברתו ומחי לה אמוחא ע"ש באורך" (החיד"א ב"שירי שיריים" לספרו "שירי ברכה" על שו"ע יו"ד סימן קפ"א). "וכבר נודע שהגחיד"א ז"ל לשונו לשון של זהורית ואין דרכו לכתוב בלשון קשה (וכמו שהזהיר על זה בכמ"ק בחבוריו ואכמ"ל) וכנודע, וכן כתב הרב שד"ח ז"ל (מע"ו כלל ל"א) 'וכבר ידוע קדושתו וענותו דמר יוסף צדיקא, מרן החיד"א ז"ל, לא גבה לבו ולא הלך בגדולות ונפלאות לדבר קשות על בני גילו וקל וחומר על הרבנים שקדמהו'. וכ"כ ש"ב הגאון מוהרי"ח ז"ל בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' מ"ד) ע"ש. וכאן כ' שרי ליה מאריה והבן. [ואגב דע שבספרו שם הגדולים לא הזכירו כלל, להר"ב באר עשק ז"ל, לא במע' ספרים ולא במע' גדולים ע"ש ודו"ק]. וע"ע לגחיד"א ז"ל במחזיק ברכה או"ח (סי' ל"ו אות א') ע"ש" (מתוך הערותיו של הג"ר יעקב חיים סופר, ראש ישיבת כף החיים ומחבר פורה - לספר הפ"ז, ע"ש "הוספה ב" בסוף הספר, אות טו).

פרק ד

השגות בענין אהרן הכהן וזקנו - בירור דברי חז"ל והזהר

לשון השאלה:

"ופשוט לרש"י בכריתות ה: שאף אהרן הכהן היה מסתפר בזקנו דהא הביא גירסא אחת לענין שתי טיפין משמן המשחה שהיו תלויות לאהרן בזקנו דא"ר כהנא תנא כשהוא מסתפר עולות ויושבות בעיקרי זקנו, ולא משמע שהגירסא כשהוא מספר פליג ע"ז, והוא מטעם דאהרן הכהן שהיה כ"ג שהוצרך להקפיד על יפיו... וכן בקבלה (זוה"ק תרומה נב:) הוא אומר: 'ואתנם לו מורא ויראני', ואתנם לו - אינן שתי טיפות מרגליות יהבית ליה, וכד אעבר מורה [תער, ע' מצודות ציון שמואל א' א' י"א] על דיקנה דהיינו כד הוה מסתפר, ויראני - דילמא מעל עכ"ד, הרי מפורש שאהרן הכהן היה חותך שער זקנו."

מענה:

לדאבון הלב בחר המחבר להביא ה"טענה" דיש מקורות דאהרן הכהן קיץ זקנו - מבלי להזכיר כלל דגדולי ישראל כבר עמדו על המקורות הללו, ותשובותיהם נדפסו בארוכה בספר הפ"ז (ח"ג: טענה ומענה ד בתחילתו). ולתועלת המעיינים שאין שאין הספר הפ"ז מצוי בידם - הובאו לקמן ב"נספח ד', מן הדברים שנדפסו שם, בצירוף כמה הוספות והשלמות.

ולענין מה שניסו להביא ראייה מלשון ה"זוהר חדש" פ' תרומה נב, שלא כדעת רבינו האריז"ל ושאר והמקובלים שאסרו כל מיני קציצת הזקן [כעדות מרן החיד"א בברכי יוסף לשו"ע יו"ד סימן קפ"א: "על דרך האמת סתרי תורה איסור גמור לעשות הזקן בשום אופן וכבר האחרונים הביאו דברי רבינו האריז"ל זצ"ל"] -- הנה תשובתנו בזה כשם שהשיב מרן הגאון בעל שו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש בספרו "אות חיים ושלו"ם" (סי' לד סק"ג) על מה שניסה אחד מגדולי הפוסקים בימיו להביא ראייה מלשון הזוהר הקדוש שלא כדעת רבינו האריז"ל בענין תפילין דרבינו תם:

"אין כדאי להטפל ולהשיב על דבריו בזה שהם מכחישים דברי רבינו האריז"ל כאילו

לא ידע מדברי הזוה"ק המפורשים לפי דבריו עד שנעלם ממנו ח"ו דברי הזוה"ק שתשב"ר ידעו זאת כנמצא לפי דבריו בזוה"ק והם דברים שאסור לשומען ואוי לעינים שכך רואות למחבר א' בזמנינו איך ארבו ישים ויטמון בקרבן ויעיז ויהיין כזאת ובעיקבתא דמשיחא וכו' למען תפוס את בני"י בלבבם להסתפק באמיתיות קבלת רבינו האריז"ל מפי אליהו ז"ל". ועד"ז בספרו "דברי תורה" ח"ו אות צה: "אך מה לנו לעורר ולהסתפק בפירוש דברי הזוה"ק במקום שרבינו האריז"ל הכריע ופירש הלא הוא ידע הפירוש האמיתי בזוה"ק ואכמ"ל, ותו לא מידי אפילו לזיז כל שהוא". [ועי' בקונטרס "בענין הנחת תפילין דרבינו תם- טענות ומענות" (לכותב הטורים)].

וכבר עמד ע"ז בהקדמת פי' "מתוך מדבש" לזוהר חדש שם:

"להבין מאמר הבא נקדים מה שאיתא במס' כריתות (דף ה"ב)..**ודע כי לשון אחר המובא ברש"י עמדו עליו גדולי עולם ודחוהו בכל כחם, ומסקנת דבריהם בליקוט ארוך עיין בס' עמודי ארזים (לרבי יא"ז מרגליות, ע' ז' אות ז), ובס' הדרת פנים זקן (ע' תרכ"ט), במה שהוסיף וליקט בזה, וכל הספרים מבארים שח"ו אהרן לא גלח את זקנו.. וגם את לשון הזהר דלקמן, מתרצים בכמה אופנים, עיין בדבריהם".**

ובפירוש "טבעת זהב" לאדרא זוטא (אייר, תשפד) דף רצה,ב בהערה קפה שם שהביא מ"ש בזהר חדש פ' תרומה ותמה "וקשה וכי הי' אהרן הכהן מספר זקנו, ונשתברו על קושיא זו כמה וכמה קולמוסין". וע"ש שתירץ ע"פ מה דאמרו באדרא זוטא שם דצריך להעביר השערות שע"ג שפון, ואלו השערות המה מי"ג תוקניה דיקנא ונמצא דשפיר שייך לומר הלשון וכד אעבר מורה על דקניה, וכמ"ש הרח"ו בטעמי המצות "רק השער שעל השפה המעכב מלאכול היה חותך במספריים ולא בתער" וכמבואר באריכות בשו"ת תורה לשמה (להג"מ בעל בן איש חי) סימן ש"ץ ושצ"א עיי"ש ובספר הפ"ז ח"ב פי"א.

פרק ה

בענין גידול הזקן של רבותינו הראשונים: בירור ההיסטוריה והמסורה

לשון השאלה:

"ומשמע שכל גדולי עולם חכמי הצרפתים והאשכנזים הראשונים לא חששו לזה... כתב בדרכי משה (סי' תצ"ה אות ג'): מצאתי כתוב בהגהות מנהגים, כ"ד לעומר היה מילה ומהר"ד מלאנצהו"ט היה בעצמו בעל ברית והיה מגלח זקנו כדרכו ביום שקודם מילה וכו'. וכן מבואר לרוב ראשונים כהמהרי"ל הל' ספירה ובתרומת הדשן ועוד, שכולם היו נוהגים לגלח. וכן מורים לשונות הפוסקים והשו"ת, ועי' גם בריטב"א מכות כג. שרבינו יעקב מקוצי היה מגלח. ועי' גם ב'אגרת התשובה' לרבינו יונה: לא ישחית אדם פאת זקנו, ולא יעשה כמעשה המניחים חוט של שערות ומגלחין השאר בתער, כי טועים הם, ואי אפשר בלא מכשול, אלא יגלחו כל זקנם במספריים. והמדקדקים במצות אפילו תחת גרונם מגלחין במספריים, וכן עושים בכל גלות החל [הזה] אשר בצרפת. וא"כ מי שמערער ע"ז אינו אלא טועה ומטעה, ומזלזל בכבודם של רבותינו שמפיהם אנו חיים."

מענה:

ברור כשמש בצהרים, דכאשר מרן הגאון רבי חיים קניבסקי כתב בספרו אורחות יושר פרק ה' בזה"ל:

"ובכל הדורות הי' זה בזיון גדול מי שלא הי' לו זקן ורק בדורות האחרונים התחילו לזלזל בזה כי למדו מהגויים"

-- פשיטא דמרן הגר"ח קניבסקי, שר התורה, אשר הי' בקי בכל ספרי רבותינו הראשונים, לא הי' נעלם ממנו דברי הראשונים המובאים ע"י השואל הנ"ל אודות גידול זקן שלהם. וממילא מבואר דלא סבר ח"ו שרבותינו הראשונים היו מגלחין זקנם, אלא הרי הוא אומר בפשיטות דדוקא בדורות האחרונים התחילו לגלח זקנם, ולא משום שום טעם של קדושה אלא אדרבה - דבהסרת הזקן הולכים אחר דרכי הגוים.

ולא שייך בזה כלל חשש ביזוי לרבותינו הראשונים, ולא טעות וכשלון להטעות אחרים (בלשון השואל הנ"ל: "מי שמערער ע"ז אינו אלא טועה ומטעה, ומזלזל בכבודם של רבותינו שמפיהם אנו חיים"), אלא אדרבה - עדות ברורה היא על המציאות

ההיסטורית כפי שקיבלו גדולי הדורות.

וכיו"ב בקובץ אגרות ממרן החזו"א (ח"א סי' קצ"ז):

"ע"ד הסם אם אינו סם המות אינו גם סם חיים ומאד קשה עלי הדבר שאינו ממדת הצניעות ואין זה לבוש ישראל רק למדו מהגוים בגולה ושוללים בזה קדושה."

וכן העיד הגאון רבי אהרן קוטלר:

"לגדל הזקן הוי מלבוש יהודי, כה נהגו אבותינו ואבות אבותינו" (ספר 'אש התורה' מאת הרב אהרן סורסקי ח"ב ע' רסה, ועיי"ש שמדובר בנדון בחור מן הישיבה שגידל זקן, שטח לפניו [היינו לפני רבינו הגר"א קוטלר] באחד הימים את עגמת נפשו, באשר הוריו מתנגדים לכך בצורה נחרצת, ודורשים ממנו שיגלח את שערות זקנו, והשיב לו הגר"א קוטלר: "ומכיון שמדובר ב'אל תיטוש תורת אמך', אינך מחויב לציית להם").

[ע"ד מ"ש בשו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס קנ"ט - ראה לקמן פרק יז].

מצער ומפליא הוא, דלא טרח השואל הנ"ל לעיין בספר הפ"ז, ואף לא להזכיר בעלמא, דבשאלות ותשובות צמח צדק ושאר מקורות המובאים שם, נתבאר שי"ל דהציטוטים מן הראשונים הללו שהביא אינן סותרים לדעת הפוסקים הסוברים דאסור להסיר את הזקן אף בכל אופן שאינו תער. ועיין בדוגמאות המבוארות להלן בהערה התחתית.^[5]

5. זה לשונו של רבינו יונה בספרו "אגרת התשובה" יום רביעי אות לו בשלימות:

"לא ישחית אדם פאת זקנה ולא יעשה כמעשה המניחים חוט של שערות ומגלחין השאר בעתר, כי תועים הם ואי אפשר בלא מכשול אלא יגלחו כל זקנם במספרים, ולא יעבירו תער כל עיקר, והמדקדקים אפילו תחת גרונם מגלחין במספריים וכן עושים בכל הגלות החל הזה אשר בצרפת. אמנם תחת הגרון אינו אסור מן התורה לפי שאין שם פאה, אבל אסרו חז"ל להעביר שער בתער בכל מקום שבגוף ואפילו על זרועותיו לפי שדומה לתיקון הנשים, אבל מותר לאדם להעבירו במספריים".

[הלשון "מדקדקים" לכאורה משמע דמדינת אין בזה איסור. וצ"ע. וראה ספר הפ"ז ח"א ערך "סמק" הערה 160 מ"ש מזה].

מה שי"ל בביורו שיטתו (ע"פ שו"ת צ"צ חיו"ד סי' צ"ג סק"ט):

הרי ס"ל לרבינו יונה בהדיא דאף תחת הגרון שאין שם איסור כלל משום פאות הזקן, עכ"ז שייך בו האיסור דלא ילבש גבר וגו', דדומה לתיקון הנשים. אלא דמשמע מיני' דמדמה זה לשאר אברים ולא לבית השחי ובית הערוה, מדכתב "ואפילו על זרועותיו" כו' - משמע דלהא דומה. ועוד דמסתבר דס"ל כהר"ף וסייעתו דבבית השחי ובית הערוה אפילו במספריים אסור, ורק בשאר אברים מותר במספריים, שכן דעת רוב הפוסקים וגם הרשב"א בתשובותיו מחמיר יותר [ראה ספר הפ"ז בארוכה ח"ב פ"ב אות ב']. ולכן כיון שכתב גבי תחת הגרון: "אבל מותר להעבירו במספריים" - משמע שדומה לשאר אברים. ולכאורה זה סותר להמבואר [ראה ספר הפ"ז ח"ב פ"ג: "לא ילבש גבר שמלת אשה"] דבהזקן אף את"ל דליכא שום איסור מטעם "לא תשחית את פאת זקנך" בהעברת הזקן שלא בתער, מ"מ לא גרע מבית השחי ובית הערוה (ואסור להעביר השערות אף שלא בתער משום לא ילבש גבר וגו'). ויש לתרץ: (א) דתחת הגרון שאני שאין השערות ניכרין כ"כ. (ב) ועוד, דכשאין מגלח זקנו רק תחת הגרון אין בזה נוי כ"כ ואין נראה כבחור עי"ז [שזוהו מגדרי הלאו דלא ילבש גבר וגו' ראה ספר הפ"ז ח"ב שם], כיון שכל פאות זקנו מלאים שערות. אבל בהעברת השער מכל הזקן, לא גרע ממלקט לבנות מתוך שחורות דאסור מה"ת משום לא ילבש גבר וגו' והו"ל דאי כדן מעביר שער בית השחי ובית הערוה,

ויש לציין שרבותינו הראשונים שהזכיר באחד השואלים הנ"ל חיו בתקופת גזירת תתנ"ו ובשנים לאח"ז באשכנז ובצרפת (כולל רבינו יונה לכמה שנים) והעיד מרן החתם סופר (חאו"ח סימן קנ"ט) שרק אז התחילו לגלח זקנם, ורק מפני הסכנה, ובלשונו:

"אבל אבותינו הנהיגו עצמם כן על צד ההכרח הגדול ולא מקור משחת ח"ו אלא בקדושה יתירה והוא בימי גזירת תתנ"ו והרועים וכדומה התירו גדוליהם להמכתתם רגליהם לשגות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכירום האויבים". אבל הבני תורה לא עשו כן לגלח זקנם ובלשון החתם סופר שם: "ורק אך מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים אותו".

והוסיף מרן החתם סופר שם:

"ואותן שלפני גזירה היא שברחו לארץ פולין לא באו לכלל זה" [לגלח זקנם].

וגם י"ל דחמור מיני' מפני שהוא מידי דמנכר בגלוי גמור [ראה בכ"ז בספר הפ"ז ח"ב שם, עיי"ש בארוכה]. ולפי"ז פשוט דמ"ש רבינו יונה: "אלא יגלחו כל זקנם במספריים" – זה קאי על הזקן חוץ ולבד ממקום חמשת הפאות, אבל בשאר הזקן אסור להעביר השערות אף במספריים לפ"ד רבינו יונה משום אזהרת לא ילבש גבר וגו' וכו'. כ"ז ע"פ שו"ת צ"צ חיו"ד סי' צ"ג סק"ט.

והעירוני שכן מוכח גם מדיוק לשונו הנ"ל של רבינו יונה, וגם מתוכן דבריו:

א. מצד הלשון: הנה מ"ש ר"י שם "ולא יעשה כמעשה המניחים חוט של שערות ומגלחין השאר בתער כי תועים הם ואי אפשר בלא מכשול, אלא יגלחו, כל זקנם' במספריים ולא יעבירו תער כל עיקר" – משמע דהמניחים חוט וכו', כוונתם להשאיר חמשת הפאות, ועל זה השיג ר"י וכתב דתועים הם, דאי אפשר בלא מכשול, ומוכרחים לעבור בלאו דלא תשחית, אלא הכי יעשו, דכל מקום בזקנם שהי' מגלחים בתחילה בתער (וזהו דכתב "כל זקנם") עכשיו יגלחו במספריים, ומאחר שיניחו חוט של שערות, לא יעברו גם על הלאו דלא ילבש וכביאורו של הצ"ח הנ"ל בתיירוץ ה', מטעמא דאין בזה נוי. ואח"כ מסיק ר"י דאפילו תחת הגרון דאינו אסור מן התורה בלאו דלא תשחית לפי שאין שם פאה, מ"מ אסור להעביר שם שער בתער, לפי שדומה לתיקון הנשים, ואית בזה סרך דלא ילבש גבר וגו', ובמספריים מותר דלא גזרו כלל על מספריים, וכל זה הוא משום דמניח מקומות הפאות ממולאים בשער ולכן אין בזה נוי כ"כ כמשנת"ל, ולא שייך הל"ת דלא ילבש מדאורייתא, ורק רבנן גזרו אם מעביר בתער, כיון דדמי להאופן שהנשים עושות, אבל במספריים לא גזרו כלל. אך להעביר כל השער של הזקן ודאי דעובר על הל"ת דלא ילבש גבר וגו', ושפיר מוכיח הצ"ח מסוף דברי ר"י דשייך גם בזקן הל"ת דלא ילבש גבר וגו', כנ"ל.

ב. וכן מוכח גם ע"פ סברא: שהרי תכלית החיבור "אגרת התשובה" הי' להחזיר העם בתשובה על המעשים שלא יעשו, היינו להחמיר עליהם כו', והנה כנ"ל אז נהגו שלא להעביר הזקן כלל כ"א חוץ ולבד ממקום הפאות. וא"כ – אטו רבינו יונה עצה אתא לאשמעינן שישלח כל זקנם, כלומר שלא ישאירו חוט של שערות וכו' כאשר היו נוהגים? הרי פשיטא שאין כוונתו אלא שלא יגלחו שאר הזקן חוץ ממקום הפאות בתער כמו שהיו עושים. אלא במספריים. וא"כ אין לדקדק כלום מלשון שכתב "כל". ופשוט.

גם בעהמח"ס "זקן אברהם" עמד ע"ז [בקובץ "וילקט יוסף" מח' י"א סוף קונט" כ"ף בהערותיו למכתב ח' שם] וביאר מה שיי"ל בדיוק לשונו של ר"י באו"א. דבריו בזה מובאים בספר הפ"ז ח"א ערך "רבינו יהודה החסיד" הערה 126 אות ד'.

ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום לא ילבש גבר וגו' ומה שיי"ל בביאור שיטתם – ראה ספר הפ"ז ח"ב פ"ג. ובענין העברת הזקן שלא במקום הפאות; תחת הגרון; וכו' – ראה שם פ"י.

עדמ"ש רבינו יונה בשע"ת שער שלישי סי' עח – ראה ספר הפ"ז ח"ב פ"י הערה 8; בסוף הספר "הוספה ב" אות יב.

שו"מ שיי"א דלפ"ד רבינו יונה הנ"ל יש להחמיר גם בגילוח השפם, וראה ספר הפ"ז ח"ב פ"א אות ב', עיי"ש.

לביאורים נוספים ליישוב דברי הראשונים הנזכרים, ראה ספר הפ"ז ח"א כל אחד בערכו (תוספות שאנ"ן; "ספר יראים"; "רבינו יונה"; "תוספות"; "סמ"ק"; פסקי תוספות"; "ריטב"א"; ועוד) ובמילואים לשם.

כן העיד מרן החיד"א, דעד אחר ימי הגאונים לא היו ישראל מגלחין זקנם כלל, ורק לאחר מכן התחילו לגלח, וגם זה רק מחמת הכרח ודוחק השעה. ומפורש הוא, דמעולם לא עלה על דעת ישראל להתיר גילוח הזקן אלא בשעת הדחק ובאונס, ולא נהגו בזה היתר ברצון לכתחילה מעולם. ובלשונו (בשו"ת חיים שאל ח"ב סימן כ"ג):

"ידוע דבימי התנאים והאמוראים וזמן הגאונים ואיזה זמן אחר הגאונים לא היו מגלחים זקנם כלל, כי הדבר מפורסם דבערי אירופא נתהוו מנהג זה מאיזה זמן מפני סיבה לגוים ונמשך בעיוה"ר לישראל בהכרח מפני גוים שנושאים ונותנים עמהם".

ויש אף מרבתינו הראשונים שחיו באותה תקופה וכתבו בפירוש דאיכא איסור בגילוח הזקן על ידי מספריים - ראה ספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד, ח"א סימן ל:

"וכל אדם... מגולח זקנו אפילו במספריים . . אסור לקרואתו לספר תורה; דכתיב במזמור נ' [תהלים נ, טז] 'זרשע אמר אלקים, מה לך לספר חוקי'... ומנלן דאסור לגלח אפילו במספריים" (ע"ש מקורותיו).

וגדולי ישראל לא נמנעו מלהוכיח את אנשי אשכנז אשר נהגו לגלח את זקניהם אף במספריים - עיין להגאון הגדול רבי יונתן אייבשיץ (בעל ה"אורים ותומים", ה"כרתי ופלוני", ועוד) בספרו אהבת יונתן, הפטרת ויקרא:

"והנה באשכנז נוהגין שמספרים הזקן שלהם וע"ז צווח הנביא, עם זו יצרתי לי. ז"ו גימטריא י"ג הן י"ג שורות של זקן שיצרתי, והם תהלתי יספרו, שהן מכוונים עד י"ג מדות, והם מספרים במספריים ופוגמין ב"ג מדות כידוע ל"ח וק"ל".^[6]

- ולא נחשבו בעיניהם כעושים בזיון לרבתינו הראשונים "ומזלזל בכבודם של רבותינו שמפיהם אנו חיים".

6. וראה לקוטי הלכות - ברסלב - הלכות א:

"ע"כ עיקר הדעת ישראל ועיקר היהדות תלוי בזקן ופאות ובהם ניכר היהודי כי הוא מזרע ברך ה' מזרע ישראל. ומי שרוח אחרת עמו ח"ו ורוצה לכפור ח"ו באלקי ישראל תחלת הכפירה הוא שמשליך ח"ו מעליו הזקן והפאות. כי באמת כל דת ישראל הקדוש הוא תלוי בזקן ופאות ...וכלם נמשכין משערות דדיקנא קדישא והפאות כי כל שערה ושערה מהפאות ומהדיקנא קדישא ויקרא כולם הם בחי' צנורות עליונים וצמצומים קדושים שמשם נמשך כל חכמת התורה הקדושה והמצות שעל ידם משיגין אלקותו ית...אוי למי שנוגע ח"ו להשחית שערה א' מהדיקנא קדישא והפאות בשאט בנפש ובזדון ובמעל אוי לו אוי לנפשו כי עוקר עצמו ונפשו מאלקי ישראל ואין לו חלק בתורת משה אוי לנפשו כי גמלו להם רע ...שעי"ז עוקר עצמו לגמרי ממלכות דקדושה מחכמה תנאה מהשגת ואמונת ישראל ואין לו חלק בהשי"ת ובתורתו הקדושה ובעמו ישראל הקדוש כנ"ל ... וזה שאנו רואים בחוש שבאשכנז וסביבותי' שבעו"ה פרצו גדר ישראל וחלפו חוק הפרו ברית ומגלחין זקנם בשאט בנפש, ע"כ נתרבה שם מאד האפיקורסות ועוסקים בספרים חיצונים ורחוקים מהאמונה הקדושה מאד כמפורסם כי הא בהא תליא, כי עיקר המשכת האמונה הקדושה הוא ע"י שערות הפאות והזקן כנ"ל, וע"כ אין שם אמונת חכמים כלל, וחולקים על כל הצדיקים הגדולים האמתיים".

פרק ו

הבנת דעת הראשונים והאחרונים בדבר גילוח במספריים

לשון השאלה:

"וראה בספר....שמרנא הגר"מ יצא חוצץ נגד ספר הדרת פנים זקן, שחלק גדול ממנה הוא לחלוק על הבית יוסף ורבותינו הראשונים, בזיופים וסילופים."

מענה:

א. הצגת הדברים כהווייתם - ולא כהאשמות שווא

עיין בספר עדות לישראל (עמ' קמ"ה), ושם העלה הגאון ר' יוסף אליהו הענקין זצ"ל (אשר כינהו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל "מרא דאתרא דבאמעריקא" - עי' ישורון ח"כ עמ' קנ"ג ואילך), דאף כי רבים מבני תורה נתלו בהיתרא דמרן הבית יוסף בענין גילוח הזקן, מ"מ מצינו לגדולי הראשונים והאחרונים שאסרו השחתת הזקן אפילו במספריים או ע"י סם (משחה).

ובלשונו שם:

"ואמנם בספר צמח צדק החדש הרעיש ע"ז, דיש מהראשונים הסוברים שדין השחתה וגילוח נאמר רק לענין חיוב, אבל איסור יש אף בהשחתה לבד".

ועל פי זה (ועוד סניפים) מסיק שם, דהיתירו של מרן הבית יוסף אינו אלא:

"פתח הצלה בשעת הדחק... ואין זה היתר לכל, ולבני תורה ובפרט לרבנים - אין היתר זה מספיק."

והרי לא שמענו מי שיאמר על דברים אלו של הגאון הרב הענקין שהוא "חולק על הבית יוסף ורבותינו הראשונים בזיופים וסילופים".

ומרן שר התורה הגר"ח קניבסקי כבר העיד בזה בספרו אורחות יושר פרק ה', דישנם מקורות לאוסרים גילוח הזקן אפילו במספריים, בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים. וז"ל:

"ובתרגום יונתן [מרבותינו גדולי התנאים] אי' שעובר בזה משום לא ילבש גבר שמלת אשה והיינו אפי' אם מספר במספריים וכ"כ החינוך [מרבותינו גדולי הראשונים] והוסיף שעובר משום ובחוקותיהם לא תלכו והביאו החפץ חיים

[מרבתינו גדולי האחרונים] בספר המצות הקצר (ל"ת קע"ז).

בודאי אין מי שיאמר דהגר"ח קניבסקי נהג שלא כהוגן או בחוסר כבוד כלפי מרן הבית יוסף בכתבו דברים אלו או שהוא "חולק על הבית יוסף ורבתינו הראשונים בזיופים וסילופים".

וראה להלן כמה וכמה כיצא בזה בדברי רבתינו גדולי ישראל.

ב. אין זה חידוש - אלא דברי קדמונינו

ודע דכל בר-אוריין אשר עיין באורך וברוחב בסוגיא דידן, ידע נאמנה דאין מקום כלל וכלל לטענה כאילו ספר הפ"ז חידש מדיליה פירוש מחודש בדעת הרמב"ם ז"ל, במה דכתב בהל' ע"ז (פי"ב ה"ז): "אם גילח זקנו במספריים פטור", ופרש דהכוונה בזה "פטור אבל אסור" - דלא כשיטת מרן הבית יוסף בכסף משנה שם, דס"ל בפשיטות "פטור ומותר" ואפילו מספריים כעיו תער מותר (שו"ע יו"ד סימן קפא:).

דהא בהא תליא: דהספר הפ"ז לא בא אלא לשמש כצינור נאמן לדברי רבתינו הראשונים - ובראשם ספר החינוך (מצוה רנ"ב), דמפורש כותב שם בלשון ברורה ובהירה, דהבנת הרמב"ם בזה היא דקציצה במספריים - פטור אבל אסור.^[7] ומעתה אין שום חידוש בזה מצד מחבר ספר הפ"ז.

וכבר העירו רבים מן האחרונים, דאי הוה אית ליה למרן הבית יוסף את ספר החינוך לפניו בשעת חיבורו, אפשר גדול דהוה הדר ביה ולא הוה פסק לקולא. והרי כתבו גדולי הפוסקים בכלליהם, אשר במקום שנמצאו דברי קדמונים או תשובות שלא נדפסו, או שלא באו ליד הפוסקים האחרונים, אין הכרח לפסוק כהפוסקים המאוחרים, דאפשר דאי הוי ידעי בדברי הראשונים היו חוזרים בהם,

7. בענין תשובת הרמב"ם

ראה ספר הפ"ז ח"א ערך "רמב"ם" הערה 82 ע"ד תשובת הרמב"ם (סי' רמ"ד) ממכתבי הגניזה, שנראה ממנה שמותר לגלח פאות במספריים, ומשמע לכאורה דקאי אף על פאות הזקן. ועיין שם שנשאל בזה הגה"ק מליובאוויטש, והשיב דכיון שתשובה זו נכתבה קודם חיבור ה"יד", ושם פסק לאיסור, מסתבר שחזר בו. עוד העיר דלשון התשובה איננה מדויקת, ובפרט ש"וכן עושים אנו תמיד" קאי על פאות הראש בלבד. ובהערות המהדיר בתשובת הרמב"ם בהוצאה הנ"ל - כו"ב מקומות שאין כמש"כ ביד. וע"ע בספר הפ"ז שם שהרה"ג ר' יוסף קאפח תרגם מחדש את התשובה, ודיוק לשונו מורה ד"מספריים" היינו שלא כעין תער, שלדעת הרמב"ם מותר, וא"כ אין כאן סתירה כלל בין התשובה לה"יד" לפי שיטה זו. ולדעת האוסרים אף במספריים שלא כעין תער - יש לומר שחזר בו, כנ"ל. עוד העירו, דמאחר שמדובר בכתבי גניזה אין לסמוך עליהם לקבוע הלכה (כמ"ש החזון איש, אגרות משה, משנה הלכות, ועוד), וכבר כתב הרמב"ן שאין לסמוך על תשובות שלא הוחזקו.

וכ"כ מרן הב"י בעצמו ב"כללי הגמרא" שלו [ראה בכ"ז ספר הפ"ז ח"ג טענה ומענה א' בארוכה, ובקונטרס "הכרעת ההלכה בענין הסרת הזקן במספריים וסם" לכותב הטורים, וש"נ]. ובנדוד"ד, הרי בכמה מקומות הזכירו איך שלא ראה מרן הב"י דברי הקדמונים שכתבו לאסור הסרת הזקן במספריים ובסם, ומהם:

"אתה הראית לדעת מתוך הסוגיא ומתוך עומק דברי הרמב"ם ז"ל דלא ימנע מאיסור דרבנן במספריים וכדמוכח נמי מדברי רבינו מוהריב"ל ז"ל ובפי' איתמר בדברי חד מגדולי הפוסקים הראשונים הוא הרא"ה ז"ל בס' החינוך... והא לך מ"ש הגאון מהרא"י ז"ל בתרומת הדשן, סי' רצ"ה כתב דיש מקום להחמיר אף במספריים... וידעת כמה רב גוברי' ופשיטא לי שאילו הי' רואה מרן [הב"י] ז"ל דברי הרא"ה ודברי מהרא"י לא הוה פשיט לה להתירא" (הרב בעל חסדי דוד על התוספתא בספרו שו"ת מכתם לדוד חיו"ד סי' כ"ח) [ראה ספר הפ"ז ח"א ערך "רא"ה" וערך "תרומת הדשן"].

"מבואר בס' החינוך פ' קדושים סי' רנ"ב... היפך מדברי הב"י שמפרש דמ"ש הרמב"ם פטור הוא לאו דוקא אלא דמותר והרא"ה מפרש דפטור אבל אסור... והרב ב"י לא ראה דברי החינוך בזה מדלא הביאו" (שו"ת צ"צ חיו"ד סי' צ"ג סק"ז).

"והפוסקים הביאו דאלו מרן הב"י הי' רואה דברי החינוך ותרומת הדשן הנ"ל לא הוה פשיט לי' להתיר במספריים בשו"ע" (מאיר נתיב (ע"ס נתיב מצותך) פי"ח אות ל"ט).

ועד"ז מסתבר לומר שלא ראה מרן הב"י דברי רבותינו הראשונים כמו דברי שבלי הלקט ח"ב (שכתב לחייב מלקות למי שמגלח זקנו במספריים כעין תער) וספר המנהיג (שכתב לאסור גילוח הזקן במספריים כעין תער) [ועוד מדעות הראשונים הנ"ל] - "מדלא הביאו", וכנ"ל. ראה בספר הפ"ז ח"א בערכם.

וכן בנוגע לדברי השו"ת מן השמים להחמיר בדין גילוח הזקן במספריים (ראה בספר הפ"ז ח"א בערכו, עיי"ש) הרי "בודאי אילו מרן הקדוש [הב"י] ז"ל הי' לפניו השו"ת מן השמים כך הי' פוסק" (עמודי ארזים דף נ"ט). וכ"כ בשו"ת ימי יוסף בתרא הנ"ל חיו"ד סי' ח). וכיו"ב כתב החיד"א (בשו"ת יוסף אומץ סימן פ"ב, בדין אי נשים מברכות על מ"ע שהזמ"ג) וז"ל: "... ולענין הלכה אני הדל מעת שראיתי מה שהשיבו מן השמים לרבינו יעקב ממרוי"ש... נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב... והגם דמרן ז"ל פסק שלא יברכו נראה ודאי דאילו מרן ז"ל שלטו מאור עיניו הקדושים בתשובות רבינו יעקב ממרוי"ש דמשמאי מיהב יהבי כח לברך לנשים ודאי כך הי' פוסק ומנהיג, ובכי הא לא שייך לא בשמים היא דכיון דיש הרבה גדולים בפוסקים דסבירא להו דיברכו, אהניא לן לפסוק כמותם כיון דאית לן סייעת"א דשמיא, וכבר אנא זעירא עמדתי בחקירה זו בקונטרס שה"ג בראשון מערכת חיו"ד",

וגם כאן בדין איסור הסרת הזקן במספריים ובסם כו' יש הרבה גדולים בפוסקים האוסרים, הובאו דבריהם בספר הפ"ז בארוכה. ודין אהניא להו בסייעתא דשמיא, וכנ"ל.

"והב"י לא ראה תשובת הרשב"א שכתב ופסק להדיא הפך מזה בראיות ברורות ואילו שמייעא לי' הוה הדר בי' כדאמרינן כה"ג בכתובות פרק מציאות האשה (דס"ז), כש"כ שפשט הגמרא והתוספות שם משמע כן כדברי הרשב"א" (שו"ת צ"צ שם סק"ו. דרכי תשובה סי' קפ"א ס"ק י"ז) [ראה מזה בספר הפ"ז ערך "רשב"א" אות א']. וכן מסתבר שלא ראה מרן הב"י את תשובת הרשב"א ח"ד סימן צ' דשייך בהסרת הזקן אזהרת לא ילבש גבר וגו' [כדבספר הפ"ז ח"א שם אות ב' - אבל ראה שם בטענה ומענה א אות ו'].

ועוד, דהנה כתבו הט"ז (חו"מ סי' כ"ח סעיף יו"ד) והברכי יוסף (או"ח סי' רמ"ח אות ב') והרב שמן המור (יו"ד סי' ד) אשר מספרי הראשונים שנראה שלא ראו מרן הב"י הוא הראב"ן, וס"ל להראב"ן להדיא דשייך בהסרת הזקן הלאו דלא ילבש גבר שמלת אשה, וכמובא בספר הפ"ז ערך "ראב"ן" עיי"ש.

ג. להקת גדולי קדמאי ובתראי - דס"ל במספריים פטור אבל אסור

יתירה מזו: כהנה וכהנה מרבוותא דגדולי אחרונים (ומהם קודם זמנו של הצמח צדק), פירשו בדעת הרמב"ם ז"ל - דקציצה במספריים אסורה היא. ומהם:

הגאון בעל שו"ת חכם צבי בתוספות חדשים (סימן כ"ו);

ובעל מעשה רוקח על מסכת מכות פרק ג;

והרב בעל מרכבת המשנה על הלכות ע"ז להרמב"ם;

ובעל חסדי דוד (על תוספתא דכל הש"ס) בתשובותיו מכתם לדוד (יו"ד סי' כ"ח);

ומרן הרוגצ'ובי בספרו צפנת פענח (על הלכות ע"ז).

ועוד נלוו עליהם מגדולי חכמי ספרד דבדרך כלל לא פליגי על הבית יוסף, ואפ"ה ס"ל דקציצה במספריים אסורה, ובתוכם הסבא קדישא (ראה ספר הפ"ז עמ' ר"נ), וכן העיר השדי חמד (מערכת ל', כלל קט"ז), דרכי תשובה (יו"ד סי' קפ"א ס"ק ב'), שו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' מ"ח), ושו"ת קול מבשר (ח"א סי' י"ט).

ועיין באריכות רבה בספר הפ"ז (עמוד ע"ח ואילך), שדן ומביא מקורות נוספים רבים, המובנים בדעת הרמב"ם דאיסורא אית ביה אף במספריים, ובכלל זה גם ראשונים נוספים הסוברים כן דגם כשאין תער - מכל מקום אסור, אשר לא

הוזכרו בבית יוסף, ואפשר שמעולם לא עמדו לנגד עיניו.

וכ"כ בשו"ת דברי מרדכי סימן ח"י (וראה בספר הפ"ז ח"א בערכו מ"ש השדי חמד בשבח דבריו בתשובה זו):

"... הן אמת שבשו"ת חיים שאל יצא לישע מרן [הב"י] והביא ראיות דפירש מרן ברמב"ם אמת ונכון, אבל עכ"פ - הא רבו האוסרים".

ועד"ז מצינו בשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סימן ס"ו):

"... והב"י שהכריע להיתר בשו"ע הוא מפני שפירש כן בכ"מ בדעת הרמב"ם, אבל כיון שהרבה גדולים מפרשים שהרמב"ם אוסר יש להחמיר".

וכ"ה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן מ"ח):

"... ואם כי בשו"ת חיים שאל... האריך לבאר ולהצדיק דברי מרן בכסף משנה ובשו"ע שמותר לגמרי במספריים, אבל עכ"פ הרי להקת הרבה גדולים והפוסקים שסברו הפירוש במספריים פטור אבל אסור כנז". [ועוד בשיטת השו"ת חיים שאל ראה בספר הפ"ז ח"א ערך "חיד"א"].

ככל הדברים האלה כתוב בשו"ת תורת שלום (סימן מה):

"מודעה רבה. לאחב"י מאמינים בני מאמינים, היות כאשר נמצאים רבים המקילין לעצמן להשחית פאת זקנם במספרים ותולים א"ע במה שהובא בשו"ע ואומרים שעושים זאת עפ"י דין דשו"ע, עלינו החיוב להודיע ברבים כי טועים המה כי איסור גמור הוא מדאורייתא כמו שהוכיחו ובררו הרבה גאונים קדמאי ובתראי שעוברים בזה על כמה לאווין, וכמו שהוכיח כ"ק אדמו"ר נבג"מ הצ"צ וגם הגאון החכם חזקי' דיא מודינא בשד"ח מביא כמה גאונים ובראשם הגאון בעל מעשה רוקח, וגם הגאון חיד"א בספרו הגדול ברכי יוסף החליט לאיסור חמור".

ועייג"כ כעין זה בס' חמדת בנימין ע"מ מכות (כ, ב), דשם הביא כו"כ דעות האוסרים העברת הזקן אף שלא בתער, ובא למסקנה דבודאי בלי שום ספק איכא איסורא דרבנן בהעברת הזקן אף שלא בתער, ואף שהוא ראה כל העצות הנמצאים בספרי המקילים בענינים אלו, הנה אחרי כל זה הוא איסור דרבנן ואין שום מקום לומר דאין בזה גם איסור דרבנן. הועתקו לשונו בזה בספר הפ"ז ח"א ערך "חמדת בנימין".

וכל הפוסקים הללו, ועוד רבים עמהם - לא היה מי שיאמר עליהם שלא ידעו מהי גמרא ושולחן ערוך".

ולסיום דברינו: הלא שדי חמד - גאון ספרדי מובהק, דדרכו לפסוק כדעת מרן המחבר - עיין בכל הסוגיא בעיון רב, וקיבץ כל דברי הפוסקים שעסקו בזה, וודאי

דראוי לסמוך על שיקול דעתו אם רובא דפוסקים סבירא להו כהאוסרים. ואף על גב דלשיטת פוסק אחד היקל, מכל מקום כתב השדי חמד להדיא בלשונו הזהב (מערכת ל', כלל קט"ז):

"אך במה שכתב להוכיח ההיתר מדברי הפוסקים אשר מילא כפו מהם כמו שיראה המעיין בדב"ק, אומר אני, שאם היה למראה עיניו כל מה שהאריך הגאון צמח צדק בתשובה הנ"ל - היה חוזר בו מסברתו, והיה אוסר אף במספריים שלא כעין תער".

ועוד כתב שם:

"הרואה או השומע מעוברי עבירה זו - ירים קולו כתרועת שופר להוכיחם ולא ימנע. ואף אם לא ישמעו לו, הלא הרופאים גם כן מזהירין על מחלות אף כשאין שומעין להם. קל וחומר בחולי רוחני כזה שפרץ בעיר. וחלילה לומר שאין להוכיח, דכל ישראל קדושים הם, ורק שצריך להודיעם. ואף אם לא ישיב כי אם אחד - נחשב כאלו הציל עולם מלא. ואני מעיד על חכם אחד בדורנו שמוכיח הרבים תמיד בנועם דברים, ורבים שבו מעוון זה. ויהי רצון שנזכה כולנו לזכות את הרבים ולעשות נחת רוח ליוצרנו".

ואחרון חביב - הגאון הספרדי הסבא קדישא רבי שלמה אליעזר אלפנדרי, שהיה מפורסם לכהן פאר גם בקרב גדולי אשכנז, חלק בפירוש על דברי הב"י (שלא כדרכו) וכתב: "וכאן טעה מרן" - וס"ל דאף אם אין לוקין - מכל מקום אסור מן הדין, וכן העידו בשו"ת פאת שדך (סי' קי"א).

ד. עיקר הדיון אינו נוגע לימינו, דהא רובא דרובא דמגלחי זקנם בזמן הזה עושין כן ע"י מכוונות חשמליות, אשר הוגדרו להדיא ע"פ הפוסקים כדין תער גמור, ולא כשימוש במספריים

וכאן המקום להדגיש עיקר יסוד הדברים - דלכל הפחות בנוגע לדידן, בני דורנו - דלית דמיחשב מילתא להקל כלל, דכבר אשתכח במציאות דהיתרא דמרן הב"י - אינו שייך לרוב ככל המגלחים זקנם בזמננו, דהא כידוע דרוב ככלם משתמשים במכוונות גילוח, אשר לדעת מרבית ככל גדולי הפוסקים מדורנו ומדור שלפנינו - יש להן גדר ודין תער גמור ממש, ולא מספריים כלל, ונמצא דבכה"ג אין להו שום אחיזה וסמיכה להתירא.

וכבר העיד על כך מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי להדיא, כשנשאל האם קיימת מציאות של "מכוונת גילוח כשרה", והשיב בלשון קצרה וקולעת:

"החזון איש אסר כל מכוונה, וכן כתבו כל גדולי הדור". [ראה צילום כת"י בקונטרס

"דיונים בדין מכונות גילוח" (ניו יארק, תשפ"א) עמוד יב].

וכן מבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קי"ג סקכ"ה), שכתב בזה"ל:

"וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר".

וכן הגרש"ז אויערבאך, במכתבו למחבר ספר הפ"ז בענין הדפסת הספר, כתב בזה"ל:

"לענ"ד הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל. ואולי ע"י זה יתברר ויתלבנו הדברים, ויהי' בכך הצלה מעון חמור" (המכתב נדפס ע"י נכדיו של הגרש"ז אויערבאך בספר "הליכות שלמה" הל' תפלה עמ' יא).

וכן בשו"ת שבט הלוי ח"י, חיו"ד סי' קצ"ח, פסק בפשיטות ובקביעות:

"בענין מכונת גילוח . . הנה מוסכם בפי כל גאוני עולם מאז . . אין בינו לבין תער הנקרא תער ולא כלום."

וכך העלה גם מרן הגר"ע יוסף (במכתבו מיום ו' ניסן תשנ"ג - ראה לקמן נספח ג):

"כדי לאפרושי מאיסורא, להוי ידוע לכת"ר שאני עומד בדעתי בענין גילוח הזקן במכונת חשמל, שרוב גדולי הדור אוסרים אותם... והמפיצים בשמי שכאילו התרתי, או שלא הבינו את דברי, או שמדברים שקר."

וכן העיד הגר"מ שטרנבוך במכתבו של מט"ז תמוז תשמ"ט (נדפס בס' הנוי והנצח עמוד 157):

"לאסור לגלח במכונת גילוח.. כל גאוני הדור הסכימו לאסור. ובאיסור המפורסם בתורה לא אמרין מוטב שיהיו שוגגין, ולכן טוב הוא עושה למנוע בית ישראל ממכשול."

ועד"ז בשו"ת באר משה (במכתבו בס' הפ"ז עמ' 22):

"ועד בשחק נאמן שהריני יגעתי למצוא מזור להמתירין והנוהגין היתר בדבר באין פוצה פה ומצפצף. ולמרות כל הטרחות לא מצאתי גם חיפוש אחר חיפוש שום יסוד נאמן לתלות בו."

וכבר נתפרסם הפסק הלכה ברור וחד-משמעי מרבתינו גדולי הפוסקים שבדורנו מחודש ניסן תשס"ח, הקובע דמכונות הגילוח שבימינו דינן ממש כתער גמור מן ההיבט ההלכתי. וכל המשתמש בכל מכונה אם אינו אלא משיר שתי שערות בלבד - עובר על איסור גמור של "לא תשחית את פאת זקנך" ודכן היא דעת גדולי הדורות האחרונים, ובראשם: מרן החפץ חיים, מרן החזו"א, מרן הסטייפלער גאון, ומרן רבינו ר' אלעזר מנחם מן שך. על פסק זה חתמו מרנן ורבנן גדולי הדור,

וביניהם מרן הגרי"ש אלישיב, מרן ר' אהרן יהודה לייב שטיינמן, מרן הגאון ר' שמואל הלוי וואזנר, מרן ר' מיכל יהודה ליפקוביץ, מרן ר' ניסים קרליץ, מרן שר התורה ר' חיים קניבסקי, מרן ר' שמואל אויערבאך, מרן ר' נתן צבי פינקל ועוד ששה ועשרים (26) מראשי הישיבות המובהקים שבדורנו מבני העליה שבליטא. ו"יצוין שכשהביאו קול קורא זה קמי' רבינו [הגרי"ש אלישיב], והי' כתוב שם שהמכונות גילוח הם ב'חשש' איסור תער, סירב רבינו לחתום ע"ז, עד שיתוקן לאיסור 'ודאי' ולא בלשון 'חששא'" (ס' אשרי האיש - פסקי מרן הגרי"ש אלישיב - יו"ד ח"א עמ' קמג). [נוסח הפסק דין בשלימות - ראה לקמן, "נספח א"].

"ואם שמענו שגדול אחד זצ"ל הי' מתיר המכונות, הרי לעומתו כל הגדולים אוסרים ואם כן איך אפשר להקל בזה" (הגר"ר שרי' דבלצקי, מח"ס זה השלחן, במכ' מאדר תשס"א הנד' בקונטרס סם חיים עמ' לז). כמה מגדולי הדור הביעו דעתם בזה בדרך דומה, כדלקמן ב"נספח ב".

ונחתום ענינא דהכא בלשון דהגאון רבי אלחנן היילפרין, נשיא הכבוד דהתאחדות קהילות החרדים דלונדון, מתוך מכתבו הקדוש מיום ט"ו כסלו שנת תשס"ד לפ"ק:

"אליכם אישים אקרא, זה זמנים טובא במשמע, על המכשלה הגדולה שנפרצה גם בין יודעי-ספר, ההשתמשות לגלוח שערות הזקן ע"י מכונות חשמליות, שעיווערס בלע"ז, שהמתבונן בספר "הדרת פנים זקן" לה"ר משה ווינער הי"ו מנויארק, שיצא לאור עולם זה יותר מעשרים שנה, יראה וידע וישכיל, שעוברים באיסורי ולאווין דאורייתא. ושקר ענו בנו בשם גדול או גדולים, שישנן מכונות כאלו, שמותרות להתגלח על ידיהן, יסכר פי דוברי שקר. בכן נא ונא חוסו עליכם, ותפסיקו מלהשתמש בשום מכונה המעבירה כל השער".

בנוגע הקטרוג על ספר הפ"ז לעניין דיושר ואמונה ("זיזופים וסילופים", ר"ל):

א) ניתי ספר ונחזי.

הרי הספר מונח לפנינו, וכל בראוריין הרוצה לעיין - יבא ויראה, ודבריו יעמדו למבחן.

ב) יעוין במכתבו של מרן הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, מיום ט' ניסן שנת תשל"ח, אשר נכתב לאחר ששהה אצל מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל וניסה - ולא עלתה בידו - לשוחח עמו בענין דין מכוונות הגילוח החשמליות ולמסור לפניו מה ששמע בזה מפי מרן החזון איש זי"ע.

וצילום מכתב זה נדפס בהדפוס הרביעי של ספר הדרת פנים זקן (עמוד ס"ז), וזה לשונו:

"ומש"כ כ"ת - שאכתוב מכתב מיוחד לידידנו הגאון המובהק ר"מ פיינשטיין שליט"א - לא ידעתי לעת עתה התועלת בזה, שאם דברינו בעל פה לא הועילו מה תועיל המכתב. ויש לי הרגש שמי שהוא שבסביבה שם מפריע בזה. ואם אדע שמבקשים את האמת גם אני לא אמנע עצמי לעשות הנ"ל".

ג) עוד זאת, מרן פוסק הדור הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, כתב במכתב מיוחד למחבר ספר הפ"ז, ובו הגדיר בלשון ברורה דעת קדשו בדבר עצם הדפסת והפצת הספר הנ"ל. מכתב זה נדפס לראשונה ע"י נכדי מרן בתוך ספר הליכות שלמה (הל' תפלה, ירושלים תש"ס, עמ' יא-יב), ושם כתוב:

"ולעצם הדבר, לענ"ד - הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל, ואולי ע"י זה יתברור ויתלבנו הדברים, ויהי בכך הצלה מעון חמור".

ולאחר שנים, בהסכמתו לספר נוסף מאת אותו מחבר (כבודה בת מלך), שב וחזר והעיד על חיבת לבבו לספר הדרת פנים זקן, וכתב:

"גם ספרו הראשון [הדרת פנים זקן] חשוב מאד".

ד) ולא יחיד הוא. גם עמודי ההוראה וגדולי ראשי הישיבות בארה"ב ובארץ ישראל עודדוהו בעוז והחזיקוהו בשתי ידיים להוציא את דבריו לאור עולם. עד שבמהדורתו הרביעית של ספר הדרת פנים זקן (שנת תשפ"א), נדפסו ששים ושנים עמודים (!) מלאים בהסכמות, מכתבי עידוד ותמיכה מפי גאוני הדור ומורי ההוראה, אשר כולם חיזקו והדגישו את עצם מהות הספר, מגמתו ותועלתו. [דוגמאות - ראה לקמן בסוף החיבור, "נספח ה"].

ובתוך כלל ההסכמות - מצויה גם הסכמתו החמה והנלהבת של מרן ראש ישיבת לייקוואוד, הגאון רבי יוסף חיים שניאור קוטלר זצ"ל, אשר חתם בשמו על

הסכמתו לספר הדרת פנים זקן, ואף חזר לאחר מכן והסכים בשנית לספרו השני כבודה בת מלך, ושם שיבח בפרוש כי מעלתו של הספר הראשון היא בהיותו ערוך ומבוסס כולו סביב מצוה אחת.

ה) ומה נאמר ומה נדבר - והרי עדות מפורסמת היא, כי מרן שר התורה בדורנו, הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, היה שומר ספר הדרת פנים זקן סמוך אליו בחדר קבלת קהל. ובהזדמנות שנזדמנה לפניו תשובת המשך שחיבר המחבר להגנת דבריו, כתב מרן בכתב יד קדשו שתי מלים קצרות אך כוללות:

"יפה כתבת".

[ותשובה זו מצורפת למטה כ"נספח ב"]

סוף דבר:

דעת רבותינו ועמודי ההוראה שבדור נתונה לספר הדרת פנים זקן, לא כהסכמה רפויה גרידא, אלא כהבעת תמיכה מהותית בתוכן הספר, במטרתו ובמגמתו - להעמיד דרך ישראל סבא על תִּלָּה, לברר חומרת האיסור שנגע בו המחבר, ולחזק ידי שומרי מסורת הדורות.

פרק ז

צורת ישראל עם זקן

לשון השאלה:

"ומה שהתפאר שם בדברי רבו שהוכיח שצורת יהודי הוא עם זקן, מהא דאם נבקש מכל ילד לתאר פני משה רבינו יעשהו במושכל ראשון עם זקן ארוך - אין בו ממש, דא"כ גם יעשה לאהרן הכהן והרי חזינן דלא כן דעת הראשונים, וכן הלאה, וע"ז נאמר דעת בעה"ב היפך מדעת תורה."

מענה:

המחבר שכתב זה, עיוות את הדברים לגמרי. כפי שרואים ברור בהציטוט לא נאמרו הדברים כהוכחה הלכתית על החיוב לגדל הזקן (שע"ז ציין לצ"צ וכו'), אלא כדברי הסברה שנאמרה לאיש אחד כפי ענינו (נגד רוחו של כאו"א).

ההסברה מיוסדת על פשוטו של מקרא, ועל הפשטות שרוב בני אדם מציירים בדעתם צורת מראה פניהם של משה רבינו ואהרן הכהן ע"ה. וכפי שמובן מלשון הכתוב בתהלים (קל"ג:ב) אודות אהרן הכהן ע"ה, שהיה לו זקן ארוך, עד כדי כך דהיה יורד על מידותיו. וכן פירש רש"י שם: "שהזקן שוכב על פי הכתונת".

ועוד יש להטעים ולהדגיש: כל עיקר הנחת היסוד אשר הניח מחבר זה - אינה נכונה כלל ועיקר. דהיינו, הוא סבור כאילו דבר ברור ומחזור ומוסכם ומקובל הוא שאהרן הכהן חתך את זקנו, וכל המציינים את זקנו של אהרן הכהן כיסוד ודוגמא לחיוב גידול הזקן - הרי נתעלמו (אישתמיטתיה) מהם מקורות מסויימים הנראים לכאורה כמורים כן, ולפיכך נתפסו בדבר מתוך בורות גמורה ("דעת בעה"ב").

אבל באמת ובתמים - אין הדבר כן כלל, וכבר נתבאר בארוכה בספר הפ"ז (ח"ג: טענה ומענה ד בתחילתו - והו"ד לעיל פ"ד ולקמן נספח ד), שמקור האפשרות שאהרן הכהן חתך זקנו אינו אלא "לישנא אחרינא" בפירוש דברי הגמרא, אשר --

א. עורערה ע"י גדולי ישראל;

ב. פירוש זה עומד בניגוד לדעת הרבה מפרשים בביאור הגמרא;

ג. ועוד הראו גדולי ישראל, כי אף אותו מקור הנראה לכאורה כמורה שאהרן הכהן חתך את זקנו - אפשר לפרשו באופן אחר, ואינו מוכרח כלל;

ד. ואף אם נפרש כן, אין הכוונה אלא לקציצה קלה בלבד, או שמיירי בשערות שאינן בכלל חמש פאות הזקן.

ואין בזה שום סתירה למשמעות הכתובים שלאחר הכהן זקן ארוך על פי מדותיו (ע"ש הספר הפ"ז ולעיל פ"ד בארוכה).

והנה הלשון במקור הדברים:

"בשיחתי עם אחד אשר ביקר אצלי בטענות דומות להנ"ל, ורצה להראות חריפות ובקיאיות להיתר, שאלתי (בהקדמת - בקשה שיענה מסיח לפי תומו מבלי כוונה): מהי הסיבה שכמציירים פני משה רבינו או אהרן הכהן, הן מבני" והן להבדיל מאוה"ע - מציירים דוקא בזקן גדול. ואם בנוגע לאהרן מסתמכים על הכתוב בתהלים שזקן אהרן יורד ע"פ מדותיו למה כן מציירים בנוגע למשה רבנו, והרי הוא קבל תורה מסיני, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתנו מסיני, והרי כח דהיתירא עדיף.

"ובהיותו איש ישר, ענני, שגם בדעתו כשמצייר לעצמו ולא רק דמשה רבינו אלא אפילו למי שהוא בדורות אחריו שומר תומ"צ, פשוט בעיניו שהי' לו זקן יורד ע"פ מדותיו מבלי שנגע בו בלל וכלל". [8]

במ"ש השואל הנ"ל שם: "וע"ז נאמר דעת בעה"ב היפך מדעת תורה" -

שְׂאֵרֵי לֵיָהּ מֵאֵרֵי - דלאו בר הכי הוא.

שהרי:

(א) הרי זה כבר נתבאר דטעמו מיוסד על יסודות שוא, ודבריו נדחו לגמרי.

(ב) אולם לפי דעתו של השואל הנ"ל המחדש סברא זו ה"ה בגדר "דעת בעה"ב

8. ראה כיוצ"ב בספר "אמרי שמחה", להג"ר שמחה עלברג, ח"א עמוד שט:

"איני יודע מי מהדור שלנו ראה אי-פעם בבית הישן שלנו, בכל ארץ שלא תהי' (אפילו בליטא, מקום שבו נשיאת זקן ע"י צעירים לא היתה תופעה תדירה) - מי ראה פעם אישיות תורנית גדולה, שהדור מסתכל כלפי' מלמטה למעלה, שלא יהי' עטור זקן. אפילו כאשר בקשנו ורצינו ליצור בכח-הדמיון צורתו של אחד מגדולי אישי היהדות שפיאר את שמי', בכל תקופה ובכל דור שלא יהיו, איך ציירוהו? - כיהודי עטור זקן, המכסה חלק גדול מגופו. בדמיון הילדות שלנו, כלום לא ניסינו לתאר לעצמנו את דמותו של אברהם אבינו? וכיצד הוא נראה לנו כאיש-שיבה עם זקן לבן וארוך. כיצד נראה הי' בעינינו אליהו הנביא, כשהוא בא כאורח לרגע בסדר ליל-פסח? ילדים היינו ופחדנו מאליהו הנביא עם זקנו הלבן והכסוף. האם יתכן הי' בעל-שם, ר' חיים מוולוז'ין, הרבי מקוצק, ר' ישראל מסלנט, הרבי מצאנז, דמויות-מלאכים שכאלה כשפניהם חלקות, בלא שישאו את לבוש הקדוש, הזקן? כלום יכלו ליעשות בעלי-בתים על כלל ישראל בלא שתהי' להם ה"דיוקנא דמלכא"? פניהם להטו בקדושה עילאית והחדירו התלהבות-קודש וגעגועים וכיסופים לאין-סוף בקרב כלל-ישראל והרימו אותו מבירא-עמיקתא של הגלות למדרגות הגבוהות ביותר של רוממות רוחנית".

היפך דעת תורה", אבל לפי דעת גדולי דורנו, ה"הגאון גדול בתורה. וידוע הערכתו הגדולה של מרן הגר"מ פיינשטיין אליו בכלל, ולתורתו ופעולותיו, ובמכתביו אליו כותב בהדרת הכבוד אף יותר מרבנים חשובים גדולי ישראל. והעיד אודותו הגר"מ פיינשטיין: "הנה ידוע בעולם אודות גאונו בתורה ואיך שהוא באמת מתעסק גדול בתורה בגאון... במשך השנים שאני מכיר את האדמו"ר שליט"א, שהקשר בינינו היה בידידות גדולה, היה לי כמה הזדמנויות להשתעשע עמו בעניינים מסובכים בין בתורת הנגלה ובין בתורת הנסתר, ותמיד החשבתני כרום גדולתו וגאונו"^[9].

ופלא עצום, שהמחבר איננו חושש לדברי חז"ל (שבת קיט,ב):

"כל המבזה תלמידי חכמים - אין רפואה למכתו".

9. מכתבו של הגר"מ פיינשטיין בקובץ "ויהי בשורון מלך" (תשמ"ב).

ועוד דוגמאות להערכתו:

"מע"כ הוד כ"ק הגאון הצדיק" (אגרות משה או"ח ח"ד, סימן ט).

"מע"כ ידידי הרה"צ הגאון המפורסם" (אגרות משה או"ח ח"א סימן צב).

ואי אפשר לומר שתוארי כבוד הנ"ל הן רק "שיגרא דלישנא הוא" (ראה סנהדרין סד, ב; בבא מציעא קד, א), שהרי -- "הנה, מתברר שזהו המכתב היחיד בכל תשעת כרכי האגרות משה שבו הגר"מ פיינשטיין בחר לפנות אל מכותבו בתואר הכבוד: "הוד", כמו גם המכתב היחיד מכל תשובותיו שבהם השתמש בתואר: "כ"ק" (מחקר שכתב הרב יצחק רונס ב'האוצר' גיליון לא, חודש מנחם אב תשע"ט, אודות הערכתו של האגרות משה' למכתביו). ביטויי כבוד נדירים אלו (-כ"ק, הוד) מופיעים גם בגוף המכתב בו הגרמ"פ כותב ש"הודיעו לי בדבר שהוכ"ק גאונו" (-הוד כבוד קדושת גאונו); "כ"ק הו"ג שליט"א" - "כבוד קדושת הוד גאונו שליט"א"...הפניה אל מכותבו בתואר הכבוד "הו"ג" נדיר ביותר, ולמעשה קיים רק בעוד שתי תשובות בלבד. בפעם הראשונה שבו הביטוי הופיע (-פעמיים באותו מכתב) מדובר היה במכתב שנכתב אף הוא לאותו גאון וצדיק - כמעט עשרים וחמש שנה קודם לכן [אגרות-משה אורח-חיים א, צב] (מחקר הרב יצחק רונס ב'האוצר' שם).

ראה עד"ז במכתביו של כו"כ גדולי דורנו בקובץ "מעיוותיך" (תמוז, תשע"ד)

[<https://www.toratchabad.com/Content/Images/uploaded/maynotechPDF/41.pdf>]

פרק ח

דעת מרן הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל בענין מכוונות גילוח

לשון השאלה:

"ועוד אציין, שמש"כ שם כדבר פשוט מתלמיד רבי אהרן קוטלר שרבו אסר בתוקף, רוב תלמידי רבי אהרן הגדולים ממנו העידו אחרת והכחישו את דבריו."

מענה:

יש שטענו כאילו דעת מרן הגאון ר' אהרן קוטלר-מייסד ישיבת בית מדרש גבוה בלייקוואוד ונשיא עולם התורה בליטא ובאמריקה-לא הייתה ברורה לגבי איסור מכוונות גילוח.

אך לאמיתה של תורה, הדבר מבואר בבהירות גמורה:

א. מכתב ראשי ישיבת לייקוואוד בזמננו - אשר כולם מצאצאיו של מרן הגר"א קוטלר- פורסם בלוח המודעות הרשמי של ישיבת בית מדרש גבוה בלייקוואוד, ובו כתבו בזה הלשון:

"הנני בזה לעורר לבני הישיבה הק' ולהחוסים בצילה בדבר אשר יצאו קול קורא מראשי ישיבות בארץ ישראל ושכן דעת רוב גדולי ישראל ובתוכן פוסקי הדור דשם להזהר מלהסתפר במכונה <שייבר> (shaver) וידוע שגם מרן ראש הישיבה הגר"א זצוק"ל הי' מחמיר בזה...וא"כ בעל נפש ומי שנוהר על עבירת לאווין בודאי לא ישתמש בהם."^[10]

ומכאן מוכח להדיא, שאין עוד מקום לספקות בדבר גישתו של מרן הגר"א קוטלר, אשר אסר שימוש במכוונות גילוח מכל סוג.

ב. במכתב מיום פרשת ראה תשל"ו, כותב הגאון ר' משה היינעמאן-מגדולי תלמידי מרן ר' אהרן-לאשר מה שכתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן קי"ג בשם רבו, שמרן הגר"א קוטלר הסתפק ואף נטה להחמיר באיסור שימוש במכוונות

10. ומלבד העדויות הכתובות שבדבר, יש להעיר עוד, כי בעת אשר מרן הגר"ח שניאור קוטלר זצ"ל כתב את הסכמתו לספר הפ"ז, עיין בדברים הנאמרים שם בשם אביו מרן הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל בעניין מכוונות הגילוח, והגיב על אתר בלשון: "ריכטיג, אַלץ ריכטיג" (שכולו אמת. ונכון הדברים).

גילוח. עוד כותב שם, דכיון שהחפץ חיים אסר אף את מכונות הגילוח של זמנו (בליקוטי הלכות למכות פ"ג), הרי שמרן ר' אהרן החשיב את מכונת הגילוח לאיסור גמור. עוד העיד הגר"מ היינעמאן, דמרן רבו הגר"א קוטלר לא רצה להתיר אפילו "טרימרים" (שאינם משחיתים לגמרי ומשאירים מעט זיפים), מתוך יראת כבוד לדעת החפץ חיים, שהיה ירא לנגוע בדבר שהח"ח כבר פסק בו לאיסור.

ג. הגאון ר' אליהו דוב וכטפויגל, ראש ישיבת זכרון משה דסאוט' פאלסבורג ובנו של המשגיח המפורסם דלייקוואוד, הגה"צ ר' נתן וכטפויגל, ששימש את הישיבה יחד עם מרן הגר"א קוטלר, כתב במכתב מיום כ"ד ניסן ה'תשנ"ב (נדפס במהדורה הרביעית של ספר הפ"ז, עמ' תשס"ז):

"באתי בזה לאשר מה שדברנו כשנפגשנו לפני פרוס החג אודות מכונת גילוח שזוכרני כשבאתי לפני מרן הגאון הגר"א קוטלר זצ"ל ושאלתי בפי אם אפשר להקל להשתמש במכונה הנ"ל... וענה לי בשום אופן לא! ושאלתי אותו אם זה חומרא ואמר שזהו מעיקר הדין.

בכבוד ובהוקרה כיאות,
אליהו דב וכטפויגל"

ד. גם תלמידו מובהק הגאון ר' יחיאל יצחק פאר (ראש ישיבת דרך איתן פאר ראקאווי) העיד במכתבו (נדפס בספר הדרת פנים זקן, חלק ב פרק א), בזה הלשון:

"סוף דבר, שאפילו בסוף ימיו, עדיין החזיק מרן הגר"א קוטלר זצ"ל בדעתו שאסור להשתמש במכונת גילוח."

ה. במכתב נוסף מיום כ' סיון תשס"ח, מבאר ר' פאר, דלדעת מרן ר' אהרן, מכונת גילוח כמוה כתער ממש, שכן בתורה לא נאמר "תער" אלא נאמר איסור של השחתה, וכל מכשיר שמבצע גילוח גמור - חיתוך מלא והסרת השיער עד תום - הרי הוא בכלל האיסור.

עוד הוסיף שם:

"וכדאי להגיד שאבי מורי זצ"ל היה קונה מכונות גילוח ומחלקם לאלו שהיו מגלחים בתער כדי להפרישם מאיסור תער, ואמר לו הר"מ זצ"ל [הגר"א קוטלר] שאינו כדאי לעשות כן - היינו מפני שמכשילם באיסור. ושאל אבי זצ"ל הלא איתא בחז"ל (עירובין לב) ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא זוטא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבא, וענהו הר"מ זצ"ל "אין זה איסורא זוטא", או, "מי הגיד לך שזה איסורא זוטא"

ו. כן סיפר לאחרונה בנו של ר' יעקב וייסברג:

"אבי מורי ר' יעקב וייסברג ז"ל היה ממייסדי ארגון 'פעילים אמריקאיים' ושימש כמנהל בפועל של ישיבת בית מדרש גבוה דלייקוואוד. הוא היה מה שבנה את הישיבה יחד עם רבו, מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל. בסוף שנות הארבעים ותחילת שנות החמישים, ניהל אבי משא ומתן עם פקידי ההגירה הציוניים, אשר הכריחו את עולי המזרח לגלח את זקנם בתער (בטענה שזה מטעמי תברואה), וביקש מהם שיאפשרו להשתמש במקום זה במכונות גילוח. והסכימו לכך בתנאי שהוא עצמו יספק את המכונות..

"אבי נצרך אז לגייס ממון לרכישת אלף מכונות גילוח, והלך לגדולי ישראל לבקש מכתב הסכמה. אך ר' איסר זלמן מלצר זצוק"ל (שהיה מקורב מאוד לאבי), החזון איש, והגרי"ז מבריסק [ר' יצחק זאב סולובייצ'יק] - כולם סירבו לחתום, באומרם שאינם בטוחים שמכונה עדיפה מתער. ואף רבו - ר' אהרן קוטלר זצוק"ל - לא הסכים לסייע לו בזה מטעם זה."

ז. גם הגאון ר' שלמה מילר (ראש כולל בטורונטו ובלייקוואוד), הבהיר כמה פעמים שרבו מרן הגר"א אסר כל מכונה, ולכן אף אחד מחמשת בניו לא השתמש בהן. וכן פסק הגר"ש פלדר - מורה ההוראה הראשי בישיבת לייקוואוד - בשיעורים פומביים.

ח. הרב אהרן רקפת-רותקוף שליט"א, מג"ש בישיבת רבינו יצחק אלחנן (RIETS) כולל גרוס שבירושלים, ומחבר פורה וחוקר תורני (שזכיתי להיות מתלמידיו בימי נעוריי), היה תלמיד בבית מדרש גבוה בלייקוואוד בשנות התשי"י (לפני שעבר ל-RIETS). סיפר הרב רקפת-רותקוף, (באחד מהשיעורים שלו באתר הישיבה^[11]) שכאשר הגיע ללייקוואוד בשנת תשי"ד, מצא בחורים שעומדים שמירה על הסטעפ"ס של הדאָרם, כדי לעשות סימן ולחַוֵּה את הבחורים שלמעלה אם הראש ישיבה מרן הגאון ר' אהרן קוטלר הי' מתקרב. כשהקשה עליהם מה הבחורים עושים שם למעלה שר' אהרן לא הי' מרוצה מזה, השיבו לו שהיו מתגלחים עם מכונות חשמליות - דבר אשר לדעת ר' אהרן קוטלר הי' נחשב כאיסור גמור.^[12]

ט. מרן הגאון ר' משה שטרנבוך (מחבר ספרי מועדים וזמנים ותשובות והנהגות, וראש אב בית הדין דהעדה החרדית בירושלים עיה"ק) כתב במכתב (ממוצאי יום כיפור שנת

11. <https://www.yutorah.org/sidebar/lecturedata/1147095/History-of-Eastern-European-YeshivotMirSeptember-8> beginning at 73:25.

12. In a personal correspondence dated 9/8/2025, Rav Rakeffet confirmed this account and added the following details:

פרקה: דעתמורהגאוןר'אהרןקוטלרזצ"לבעניימכונותגילוח | מה

תשל"ח, ונדפס בספר הפ"ז עמ' לה):

"ולמעשה מי שיודע חומר עבירה ועונשו יברח ממכונה זאת, ומובטחני שאם נסביר החששות ודעת גאוני הזמן זצ"ל כולל הקדוש החפץ חיים זצ"ל, החזון איש זצ"ל, והגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, מי שיש לו ריח יראת ה' טהורה יברח ולא ישתמש במכונה."

י. בנוגע לשאלה מדוע מרן ר' אהרן קוטלר לא מחה בפרהסיא נגד השימוש במכונות גילוח - אפשר שביאור בדבר נמצא בדברי תשובה שכתב אחד מגדולי הדור, אשר הי' חברו של ר' אהרן בהנהגת כלל ישראל שנים רבות, הלא הוא מרן הגאון ר' יעקב קמינצקי. בתשובה שנדפסה בספר אמת ליעקב (קליוולנד, תש"ס, יו"ד סימן קפ"א), כתב ר' יעקב קמינצקי:

"ע"ד המכונה גילוח, אין זו חומרא בעלמא אלא דברים שיש בהם ממש ... ובאמת לא אדע אם גדולי אמריקא התירו להדיא, ויתכן ששתקו מפני שלא שאלום, והיו

Yeshiva University in Israel
The Caroline and Joseph Gruss Institute
40 Duvdevani Street, Jerusalem 9641423

מכון קרולינה ויוסף גרוס
של ישיבה אוניברסיטה בישראל ע"ר
580358364

From the Desk of Aaron Rakeffet, RIETS Israel Kollel

Regarding Lakewood, what I recall is that Rav Aharon did not permit shaving with an electric shaver. Rav Moshe did permit it. There were many students in Lakewood who did shave. Not to offend the Rosh Yeshiva, some students stood guard so they could warn their friends who were shaving if Rav Aharon was coming up the steps to his bedroom. They did not want to offend him, hearing the noise made by the shaver. It may very well be that Rav Aharon knew that students were shaving in accordance with the psak of Rav Moshe. Nevertheless, the students did not want to create a situation where the Rosh Yeshiva would feel uncomfortable. Although many generations have passed since I was a student in Lakewood, I am confident that this is a correct description of what took place at that time.

בכבוד
ר' אהרן
קוטלר
Aaron Rakeffet

כמעלימים בידעם שלא יתקבלו דבריהם".

יא. בנוגע לעמדתו של מרן ר' אהרן קוטלר לגבי גידול זקן בכלל, כולל אצל תלמידי ישיבה:

בספר הביוגרפיה המוסמכת על רבינו הגר"א קוטלר, שני הכרכים דספר **אש התורה** (מאת הביוגרף המפורסם דגדולי ישראל, הרה"ג ר' אהרן סורסקי), מסופר (חלק ב', עמ' רסה, בשם "אחד מותיקי תלמידי הגר"א קוטלר זצ"ל בליקווד, ת"ח מופלג ומרביץ תורה"):

"בחר מן הישיבה שגידל זקן, שטח לפניו [היינו לפני רבינו הגר"א קוטלר זצ"ל] באחד הימים את עגמת נפשו, באשר הוריו מתנגדים לכך בצורה נחרצת, ודורשים ממנו שיגלח את שערות זקנו. אמר לו רבינו: לגדל הזקן הוי מלבוש יהודי, כה נהגו אבותינו ואבות אבותינו. ומכיון שמדובר ב'אל תטוש תורת אמך' אינך מחויב לצייט להם."

בהערותיו התורניות שם, מעיר הרה"ג ר' סורוצקין דהמקרה ההוא מיירי בעצם שמירת הזקן בכלל. אולם בנוגע להסרת הזקן דוקא על ידי מכוונות גילוח, מציין שם דמרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל סבר דיש בזה איסור גמור על פי ההלכה. עוד מביא שם את דברי שו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן קי"ג), ששם נדונה באריכות שאלת מכוונות הגילוח ונימוקי האיסור, ושגם מרן הגר"א קוטלר זצ"ל היה מן האוסרים, מחשש שמכוונת גילוח יש בה משום איסור דאורייתא.^[13]

13. דוגמה נוספת, מפורסמת ונודעת, להקלה בשו"ת אגרות משה שלא נתקבלה ע"י מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ושבה נוהגים בני עולם הישיבות כהוראתו של ר' אהרן זצ"ל - ולא כהוראת האגרות משה - היא בשאלת גובה המחיצה בבתי כנסיות (ענין שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן ל"ט, ח"ב סימן מ"ג, יו"ד ח"ב סימן קט"). כמה תקיף היה ר' אהרן קוטלר זצ"ל כנגד קולא זו, מוכח מהמעשה הבא:

"בסוף שנות החמישים, כשהיה נוסע ברכב, נפתח הדלת בטעות ונפל ממנה, עד שנשברה זרועו. לאחר זמן חיפש ומצא, ואמר שבדעתו כי היה עליו לצאת בתקיפות יתירה כנגד המנהג שהשתרש - אף שהוא מיוסד על דעת פוסק גדול - להתיר את עניין המחיצה בבתי הכנסת, ולכן בא עליו עונש זה" (תרגום מאנגלית מספר A Living Mishnas Rav Aharon, עמ' 440).

עוד דוגמה מובהקת היא שאלת חלב ישראל. גם בזה החמיר מרן ר' אהרן קוטלר זצ"ל, ולא קיבל את ההיתר הידוע של האגרות משה - וכפי שמעיד על כך הביוגרפיה המוסמכת **אש התורה** הנ"ל, כרך ב' עמ' 287.

וכן סיפר מורי ורבי מנהל המכונה של ישיבת נר ישראל בבולטימור, הגאון רבי יוסף טנדלר זצ"ל, שכאשר עבר להתגורר בבולטימור עם משפחתו הצעירה, לא היה שם חלב ישראל כלל. ואע"פ שהדבר כלל טירחא רבה, הורה לו ר' אהרן קוטלר זצ"ל להשתמש רק בחלב ישראל גמור - אף שמוצאו של ר' יוסף טנדלר היה משכונת האגרות משה זצ"ל (במנהטן). ולבסוף היה הוא זה שישד את חלב ישראל הגמור באזור בולטימור.

פרק ט

דאין לסמוך על התירים מדורות שעברו בדין מכונות גילוח

לשון השאלה:

"ויש להעיר על הטעות הנפוץ שהיתר הגילוח בזמנינו הוא היתרו של מרן הגר"מ פיינשטיין והרחיקו לכת עד שמתפלפלים למה לא כתב תשובה ע"ז וכי, הלא ההיתר מפורש בכמה מגדולי האחרונים, ואין כל חדש תחת השם"

מענה:

(א) "ד"ר לעבד שיהא כרבו" (ע"פ ברכות נח, ב). והלא הגר"מ פיינשטיין עצמו לא העלה ההיתר שלו על הכתב ובדוקא, וטעמו ונימוקו עמו. וכמו שהעיד הרב מיכל זלמן שורקין בספרו מגד גבעות עולם, עמ' צו:

"שמה שהגר"מ [פיינשטיין] זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה באגרות משה להתיר את השימוש במכונת גילוח, הוא מטעם שהי' סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ צורת היהודי הוא רק בזקן!"

ומה אנן נעני אבתרי'?

(ב) דאין לסמוך על התירים מדורות שעברו:

ועיין להגרש"ז אויערבאך בס' הליכות שלמה (עמ' יא בהערה 34), דבענין מכונות גילוח העולם סומכים עצמם על שמועה בשם פוסק בדור שעבר, בעוד שאותן המכונות שהיו בזמנו לא השירו השערות לגמרי, כמו שראינו בעינינו באותן שנים, משא"כ המכונות שבזמננו שמחליקות העור ממש, ולכן אין לסמוך כלל על אותו היתר, עכת"ד.

וכ"כ כע"ז גם הגר"י קמנצקי בספרו אמת ליעקב יו"ד סימן קפא:

"ומה שהי' מקובל מהדורות שעברו, הלא במשך הזמן נתחדשו הרבה תיקונים במכונות ואפשר שע"י התיקונים נאסר הגילוח בהם וא"כ בכה"ג קשה לסמוך על המסורה."

וראה עד"ז גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קיג:

"המכונות גילוח אלקטרי הוי כש"כ מהנ"ל כידוע";

קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב סל"ב:

"המאשינקע אשר המציאו בימי החפץ חיים כמלפני מאה שנה אינו בבואה דבבואה להמכונות המשוכללות שבזמנינו";

הגר"ח קניבסקי בשם אביו הגאון ה"סטייפלער" (כמכתבו בפתיחת הס' הפ"ז עמ' 17):

"וכבר נתפרסם שהחפץ חיים זצ"ל בלקוטי הלכות על מכות אוסר אפילו את מכונת גילוח של יד הנקרא אָל, וכש"כ וק"ו של זמנינו שהוא הרבה משוכלל יותר";

שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד:

"ובילדותי שמעתי . . לימוד זכות להתיר . . אבל היום שהמכונה משוכללת יותר וניכר פעולתה כתער, אולי גם לדבריהם יש לחשוש לאיסור, ועכ"פ האמת היא שגם במכונות שהיו בזמן רבי חיים עוזר, גם הם היו עכ"פ בחשש איסור תורה, וצריך להחמיר... שוב ראיתי בקונטרס אחר שמביא שהגר"י הוטנר זצ"ל העיד שהגאון רבי חיים עוזר זצ"ל החזיק הגילוח במכונה כספיקא דאורייתא. והנה א"א זצ"ל נפטר בחודש אב תרצ"ה, ומה שהעיד א"א זצ"ל משם הגר"ע לימוד זכות להתיר הי' לכל היותר על המכונות שהיו עד שנת תרצ"ה, ואולי אח"כ השתכלל יותר וע"ז אמר הגר"ע שנראה שזהו ספיקא דאורייתא וכמ"ש".

פרק י

בירור שיטת מרן ה"חפץ חיים" בדין מכוונות גילוח

לשון השאלה:

"וכבר העירו חכמי זמנינו דאין דברי החפץ חיים [בדין מכוונות גילוח] נוגעים לעניננו, ולא אאריך בזה כעת."

מענה:

אם אמת נכון הדבר שיש לאסור מכוונות גילוח של ימינו -- ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים בספרו לקוטי הלכות ע"מ מכות פ"ג בעין משפט אות ז'?

תשובה:

הצעה זו - לפיה החפץ חיים בליקוטי הלכות מתייחסת לסוג מכוונות גילוח שונה, ואינו מקור לאיסור מכוונות גילוח חשמליות בימינו - מתנגשת ומתנגדת בצורה חריפה בעמדתם המפורשת של גדולי הפוסקים (כולל אלה שחיו בזמנו של החפץ חיים והכירו באופן אישי את כוונת החפץ חיים ומכוונות הגילוח ששימשו באותה תקופה).
ואלו דבריהם - [14]

עדות פוסק הדור הגאון רבי יוסף שלום אלישיב

איזה סוג מכוונות גילוח אסר מרן החפץ חיים

"שמעתי ממרן [הגרי"ש אלישיב] (שליט"א) דהמכוונה של החפץ חיים היתה כמכוונות תספורת מס' 1 של ימינו" (קונט' "דעת רבותינו בענין מכוונות גילוח" - ירושלים, תשס"ח - בסופו).

ועפ"ז יובן ביותר מ"ש הגרי"ש אלישיב בספרו קובץ תשובות (ח"א אור"ח סל"ב):

"הנה המשינקא (המכוונה) אשר המציאו בימי החפץ חיים כמלפני מאה שנה אינו בבואה דבבואה להמכוונות המשוכללות שבזמנינו ובכן כל עוד ואינו בטוח שאחרי

14. ומלבד העדויות הכתובות שבדבר, ראוי לציין, כי בעת שמרן הגאון ר' דוד ליפשיץ זצ"ל (אב"ד סובאלק וראש ישיבה בישיבת רבינו יצחק אלחנן בני, ומראשי "אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה", וראש ארגון "עזרת תורה") היה מכין את הסכמתו לספר "הדרת פנים זקן", סיפר כי בימי עלומיו בהיותו תלמיד בישיבת טעלז, היה בערך שליש מן הבחורים שלא השתמשו במכוונות גילוח, משום שהיה ידוע אז שהחפץ חיים זצ"ל אסר שימוש בהן - והוסיף ואמר: ברוך ה' שגם אני הייתי מאותו השליש.

השימוש יהי' מורגש כל שערה ושערה הרי הוא נלכד באיסור תורה ממש".

וכן כתב הרה"ג ר' משה מרדכי קארפ במכתב שהגרי"ש אלישיב נתן רשות לפרסם ברבים (ונדפס בקונט' סם חיים מהדורה שלישית עמ' יא):

"דעת מרן עמוד ההוראה הגרי"ש אלישיב שליט"א אודות הגילוח במכונות, שכבר כתב רבינו הח"ח בליקוטי הלכות סוף מכות שגם במכונות גילוח המשארת שתי שערות יש בו איסור גילוח הזקן, לכן אין להתיר כהיום בכל סוגי המכונות המצויות, אפילו ע"י בדיקה אם מרגישים שערות בידיהם, לפי שאי אפשר להיות בטוחים שלא יחתכו ב' שערות מהזקן מעיקרן והוא בחשש איסור תורה".

ועוד העיד בשם הגרי"ש אלישיב בקונט' סם חיים שם:

"ולכן השערות שאין בכל מכונות הגילוח המצויות שמשאירים כך, וכפי שכתב מרן החפץ חיים בספרו על מכונת התספורת הידנית הישנה שהיתה בזמנו שהוא איסור תער דאורייתא לפיכך בזמנינו שכל המכונות מסירות הרבה יותר יש בהם ודאי האיסור דאורייתא".

עדות הגאון ה"סטייפלער"

איזה סוג מכונת גילוח אסר מרן החפץ חיים

ס' ארחות רבנו - הגאון ה"סטייפלער" - ח"ג הלכות שונות ביו"ד עמ' קה:

"מרן החפץ חיים זצ"ל אסר מכונת תספורת יד של מספרים נמוכים, (מרן החפץ חיים לא מיירי במכונה חשמלית שלא היתה קיימת בזמנו בפרט בפולין, ליטא ורוסי', אלא מיירי במכונת יד שבה היו מסתפרין בתקופה ההיא כן בעוד הרבה זמן אח"כ כפי שאני זוכר)".

וכן פרסם הגר"ח קניבסקי בשם אביו הגאון ה"סטייפלער (נדפס צילום מכת"י בפתחת ספר הדרת פנים זקן עמוד 69):

"נתבקשתי מאתמו"ר שליט"א לפרסם .. שמעולם לא התיר את מכונת גלוח ואדרבה קרוב מאד שזהו תער ממש ועוברין עליו בחמשה לאוין וכבר נתפרסם שהחפץ חיים זצ"ל בליקוטי הלכות על מכות אוסר אפילו את מכונת גילוח של יד [בלא חשמל] הנקרא נול וכש"כ וק"ו של זמנינו שהוא הרבה משוכלל יותר ובודאי עצם הסכין נוגע בבשר והו"ל תער ממש וזהו תער האמור בתורה".

עדות ששיטת הגר"א קוטלר

שמכונות חשמליות אסורות ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים

כן העיד א' מתלמידיו היותר מובהקים במכתבו מיום רביעי בשבת לסדר ושמתחם בכל משלח ידכם (שנת):

"אודות מה שמובא בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סוסי' קי"ג בשם הגר"מ שטערנבוך

שנאמר לו בשם הגר"א [קוטלר] זצ"ל שפקפק בהיתר להתגלח במכונית אלעקטרי הנה אמת נכון הדבר שכיון שיצה מפני החפץ חיים זצ"ל בעין משפט על מסכת מכות פ"ג לא רצה להתיר".

עדות השו"ת מנחת יצחק שמכוונות חשמליות אסורות

ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים

כן העיד בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קיג בסוף התשובה:

"והנה המכוונות גילוח אלקטרי הוי כש"ב מהנ"ל כידוע"

וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סס"ג:

"והגאון החפץ חיים ז"ל בספרו ליקוטי הלכות (פ"ג דמכות) שהבאתי בספרי שם בסוף התשובה, כתב במאשינקע החדשה שמספרין בם (היינו מה שקורין אל וכ"ש חצי אל) שעובר על מש"כ בתורה ופאת זקנם לא יגלחו עיי"ש, ומה נענה להמכוונות שבימינו הנ"ל שעולים כמה וכמה מדרגות יותר בגלוחם עם השחתם"

עדות הגרש"ז אויערבאך שמכוונות חשמליות אסורות

ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים

כתוב בספר "הליכות שלמה" על הלכות תפלה (ירות"ו, תש"ס) פ"ב הע' 34:

"החפץ חיים ז"ל שהאריך לאיסור בחבורו 'לקוטי הלכות' מכות פ"ג, -- בעוד שאותן המכוונות שהיו בזמנם לא השירו השערות לגמרי, כמו שראינו בעינינו באותן שנים, משא"כ המכוונות שבזמננו שמחליקות העור ממש".

עדות הגר"א מ"ש שמכוונות חשמליות אסורות

ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים

כ"כ במכתבו הנדפס בספרו מכתבים ומאמרים ח"ג סימן עה:

להשואל שיחי'

בענין להסתפר הזקן עם מכוונת גילוח חשמלי, יעויין בספר לקוטי הלכות על מס' מכות לבעל החפץ חיים בדף י"ד ב' בעין משפט שם, שכתב שאסור ואין להקל בזה. וגם ידוע שהחזון איש זצוק"ל אסר בכל מכונה.

ממני אלעזר מנחם מן שך

עדות הגאון מדעברצין בשו"ת באר משה איזה

סוג מכוונת גילוח אסר מרן החפץ חיים

כ"כ בשו"ת באר משה ח"ז קונט' עלעקטריג ח"ב סי"ח:

"ועתה דע והבן והתבונן מזמן רבינו החפץ חיים זכ"ע עד עתה תיקנו המכוונות למעליותא, לגבי להסיר שערות הזקן, מאה מעלות, ואם על מכוונות שבזמנו כ"כ

הציס"ע החפץ חיים ז"ל מה הי' כותב על מכוונות שבזמנינו, באופן שעל מכוונות שבזמנינו רובץ איסור גמור בהחלט".

עדות הגר"ד לייבאוויטש שמכוונות חשמליות

אסורות ע"פ מ"ש מרן החפץ חיים

כ"כ בנו הג"ר אלטר חנוך הענאך לייבאוויטש ומ"מ כראש הישיבה של ישיבת רבנו ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל, במכתבו ממוצש"ק לסדר וישב תשנ"ב (נדפס בקונטרס על מכוונות גילוח בסוף קונטרס תפארת אדם, עמוד כג):

"הנני להודיע בזה שאאמו"ר זצוק"ל הגר"ד לייבאוויטש כשהראו לו מכוונות גילוח (השיק שייווער הראשון), התיירו. אמנם אח"כ כשראה דברי החפץ חיים זצוק"ל בלקוטי תורה מכות, סילק ידיו".

עדות חתנו ונכדו של החפץ חיים שמכוונות

חשמליות אסורות לפי שיטת החפץ חיים

עדות חתנו של החפץ חיים (הג"ר מנחם מענדל זאקס) ונכדו (הג"ר גרשון זאקס) בפתיחת ספר הפ"ז, עמ' 48:

"שיטת זקני מרן החפץ חיים זצ"ל היתה, שכל אחד צריך לגדל זקנו, כמבואר בארוכה בסוף ספרו 'נדחי ישראל' בקונטרס 'תפארת אדם'. ובפרט הצטער אותו צדיק צער גדול והיתה לו עגמת נפש עצומה מאלו שהשתמשו במכוונות גילוח [המופעלות ביד, כפי שהיו בימיו, אף שלא היו חותכות כ"כ בקירוב בשר כמו מכוונות החשמל של היום], וכמו שביאר בספרו "לקוטי הלכות" ע"מ מכות (פ"ג ב'עין משפט' או"ז), שסיים שם: 'ושומר נפשו ירחק מזה מאד'. וכוונתו היתה לא משום חומרא בעלמא, כ"א מצד הדין, ועבור כל כלל ישראל בלי הבדל. ואף שלא גירש מהישיבה אלו מתלמידיו שגלחו במכונה, אמנם הצטער עליהם צער רב. ופעמיים בשנה, ביוה"ב ושמח"ת, הי' דורש ע"ז ברבים בתוכחה מגולה. ועובדא שמענא מאאמו"ר ז"ל – המורה עד היכן הגיעו הדברים: בסוף ימיו של החפץ חיים, היתה קשה לו מאד השמיעה, וע"כ בשעת קריאת התורה, הי' דרכו לעמוד אצל הבימה בכדי לצאת ידי חובת קרה"ת. ועכ"ז אירע כמה פעמים, שבאמצע הקריאה הרחיק עצמו פתאום משלחן הקריאה. וכששאלו אאמו"ר ז"ל לסיבת הדבר, ענה החפץ חיים, שכשנותנים עלי' למי שאין לו זקן, אינו יכול לסבול וע"כ מונע עצמו מלשמוע קרה"ת מחמת צערו. מאז התקינו אאמו"ר ז"ל ודודי ז"ל, שבימים בהם יבוא החפץ חיים לשמוע קרה"ת, לא יקראו לעלות לתורה מגולחי זקן".

עדות מרן הגר"ח קניבסקי איזה סוג מכונת גילוח

אסר מרן החפץ חיים

מכתב זה הוא תגובת מרן הגר"ח קניבסקי לסתור מ"ש בכוונת מרן החפץ חיים בהערת המהדיר לשו"ת גבורות אליהו ח"ב (חיו"ד) סי' נז הערה 420 (שהעתיק שם מס' "מכונות גילוח בהלכה"):

בס"ד

הרב יצחק קולדצקי

רחוב רב' נחמן מברסלב 9 בני ברק

מחבר ספר "לשכנו תדרשו" רמ' בית יעקב בת ים

חתן הגאון הגדול שר התורה מוריניו רבי חיים קניבסקי זצ"ל

תאריך: ט' ניסן תשע"ז

מו"ח הגאון שר התורה רבי חיים קניבסקי שליט"א אמר שמרנא החפץ חיים זיע"א אסר להתגלח בכל סוגי המכונות - בלי שום חילוק.

וגם ידוע שלעת זיקנתו של החפץ חיים כאשר כגדה עליו שמיעתו והיה יושב בקריאת התורה ליד הבעל קריאה, ופפעם קראו לתורה בחור שמתגלח במכונה. וחזר למקומו משום שאינו יכול לסבול שהעומד ליד הספר תורה מגלח בחשש תער דאורייתא. ומני אז הקפידו בישיבת ראדין שלא לתת עליה במחיצת החפץ חיים לבחור שמתגלח.

ולהשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב.

יצחק קולדצקי

דברי סיום

"ועתה הגע בעצמך, הלא ה'מאשינקע' ההיא שבימיהם, כידוע היתה מין תספורת יד פשוטה, שלא היתה מגעת בשום פנים ואופן לגלח ולהשחית בה כל השער ממש, ואעפ"כ הגדירה מרן החפץ חיים ז"ל, כתער, מאחר שאינה משיירת <מאומה' ועובר עלי', וכן הצור יעקב ושאר הגדולי הדור, עאכ"ו במכונות הגילוח כהיום, המכלים ומשחיתים כל זכר שער הנראה לעין האדם, פשיטא דמכונות גילוח אלו אינם כתער, אלא <תער גמור' הם... כמה תמוה הדבר, דהלא פסקי החפץ חיים יושבים ראשונה בממלכת התורה ואף בדברים קלים, והלכה כמותו בכל מקום, ואילו כאן בידועים יעלימו עין מפסקיו" (מאמרו של הג"ר בן ציון וואזנר בקובץ "אור ישראל" כג עמ' סב).

פרק יא

דברי הטור בענין גילוח בערב ראש השנה

לשון השאלה:

"ובטור או"ח סי' תקפ"א הביא משם מדרש כי ישראל מגלחים זקנם קודם המועד, וכ"ה בירושלמי, וכן גרסו רבים מהראשונים."

מענה:

ובדברים אלו יש מקום להעיר, דלכבוד תורתו של השואל הי"ו ראוי היה לכל הפחות לציין, כי נידון זה כבר זכה לעיון נרחב בדברי ספר הפ"ז (חלק ג', טענה ומענה ד'), אשר הקדיש פרק שלם לבירור הסוגיא, מתוך דקדוק המקורות ונאמנות למסורת גדולי התורה. בפרק זה נעתקו בלשונם הקדוש דברי תגובת גדולי הדורות על אותו מקור שהובא, והובאו שם אחת-עשרה דרכים שונות כיצד יש להתייחס אליו - בין בביאור, בין בדחייה, בין בהעמדת הדברים על מקומם מתוך עיון הדק היטב. ויש לתמוה, דהאיך אפשר להביא מקור כה טעון מבלי להתייחס כלל לדבריהם של רבותינו נ"ע שכבר עמדו עליו מתוך אחריות תורנית עמוקה, ודנו בו בכובד ראש הראוי. ובפרט כאשר הדברים נוגעים למנהג ישראל קדושים ולסוגיא בעלת השלכות רוחניות והנהגתיות ניכרות, ראוי ונכון להציג את הסוגיא על כל צדדיה, ולא רק בהצגת צד אחד בלבד.

פרק יב

גילוח של יוסף הצדיק

לשון השאלה:

"ויל"ע בסי' תקל"א דמצוה לגלח בערב יו"ט, ולכאורה אתרווייהו קאי, ועי' בפירש רבי עובדיה מברטנורא על ויגלח ויחלף שמלותיו שמשמע גם הזקן, ובפוסקים נקטו גילוח ותספורת, ואפשר דזה לראש וזה לזקן, וע"ע במ"ב ס"ק ג' ובשעה"צ, ולא ברירא לי."

מענה:

בספר דעת נוטה (תשובות מרן הגר"ח קניבסקי) על התורה (פרשיות וישב-ויחי) על הפסוק "ויגלח ויחלף שמלותיו" (מקץ מא:יד) נשאל הגר"ח קניבסקי:

"האם ויגלח מורה גם על גילוח הזקן."

תשובת הגר"ח קניבסקי: "חלילה".

וע"ש בהערות בנו הג"ר יצחק שאול הערה 21 ע"ד פי' הרע"ב.

עוד בכ"ז ראה ספר הפ"ז עמוד תרעג; ח"א ערך "רמב"ם הערה 82; ועוד.

פרק יג

בירור שיטת מרן האריז"ל וה"בן איש חי"

לשון השאלה:

"ובדעת האר"י הקדוש אין הדבר פשוט כלל, וה"בן איש חי" (רב פעלים סוד ישרים ח"ד סי' ה') הביא שמפורש באריז"ל שכל שער הגוף כולו הוא צינורות השפע ואסור לתלוש אבל מותר לחתוך בכל מקום גם בזקן [אלא שנשמטה במהדורות המאוחרות, ובנו של הבא"ח טען שאינו של אביו]... [ולא זכיתי להבין אלו המזהירים מלגלח עפ"י קבלה, הלא אחר הדברים האלה מהאריז"ל כתוב 'יזהר בכל עת שלא לאחוז בזקנו כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שיער' בחדא מחתא מחתינהו ומאי אולמיה האי מהאי (ומסתמא האריז"ל לא נגע בזקנו), ובאמת מהאי טעמא נהגו כמה מקובלים שלא להשאיר שערות [ארוכות עכ"פ], שלא לעקור הצינורות, ודו"ק"].

מענה:

הגאון מוה"ר יעקב משה הלל חיבר תשובה ארוכה וברורה, בה בירר בעיון ובדקדוק את דעת מרן האריז"ל ורבינו יוסף חיים (הגאון מרן הרי"ח טוב, הבעל "בן איש חי"), וכן את היחס להתשובה שבשו"ת רב פעלים הנ"ל. תשובה זו נשלחה בראשונה למחבר ספר הפ"ז כדי שתיכלל בתוך הספר, ואכן נדפסה במהדורה השלישית ואילך בתוך ההוספות שבסוף הספר. נוסח מאוחר יותר של תשובה זו נדפס גם בשו"ת וישב הים ח"א סימן י"ד.

ובסיום התשובה כותב הגר"י משה הלל בזה הלשון:

והרי סיכום דינים היוצאים מכל הנ"ל בס"ד.

א) לדעת האר"י ז"ל אסור על פי הסוד לעשות הזקן בשום אופן, הן על ידי מספריים הן על ידי סם, בכל מקום שבזקן.

ב) גם יש להזהר לא להושיט ידו בזקנו אפילו בדרך עסק בעלמא, שמא יתלוש ממנו איזה שער.

ג) גם בכל מקום שבגופו, ובפרט בזקן של מטה שדימהו האר"י ז"ל לזקן של מעלה, נכון לא לקצץ או לעקור שערות. ולדעת מרן הרי"ח טוב ז"ל אין קפידא אם עוקר שערות דרך אקראי בעלמא על ידי חיכוך וכדומה בשאר גופו ובזקן של מטה, וכן משום צער, התיר גם לקצץ מאורך השערות בזקן של מטה.

ד) גם הרי"ח טוב ז"ל הוא שר המסכים לכל דברי האר"י ז"ל הנזכרים שבזקן של מעלה בכל אופן אסור, ואפילו לקפל מאורך השערות כדי שיראה הזקן כקצר אין נכון. והתשובה הנדפסת ברב פעלים ח"ד בסוד ישרים סימן ה' איננה בעלת סמכא, ולא יצאה מתחת ידו. ועל פי הוראת חכמים וזקנים צריכים מדפיסי רב פעלים להשמיטה.

עיון בתשובה זו ייתרץ הקושיות השונות שהעיר השואל הנ"ל.

הגאון רבי עקיבא איגר:

האריז"ל – אליו תשמעון

בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ה או"ח ס"ט) פסק (נגד הנהגת רבותיו, אף שהאריך ליישב הנהגתם) ד"למעשה נראה דיש להחמיר לישון עם טלית קטן, שהרי המג"א הביא בשם האריז"ל שצריך לישון עם טלית קטן, ועיין בהגהות רע"א (או"ח סימן קכ"ה) שכתב בענין אחר בזה הלשון 'אבל בכתבי האריז"ל כתב שיש לומר כל הקדושה עם השי"ץ עכ"ל, ואליו תשמעון', והיינו שלדברי הקדוש האריז"ל צריך לשמוע".

וא"כ ה"ה בנדוד"ד דלפ"ד האריז"ל איסור חמור לחתוך או להסיר שערות הזקן בשום אופן, "אליו תשמעון", כדברי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל.

פרק יד

בירור שיטת מרן הגאון רבי יונתן אייבשיץ

(בעל ה"אורים ותומים" וה"כרתי ופלתי")^[15]

לשון השאלה:

"ולאחרונה נמצא מרבי יונתן אייבשיץ, שכל מה שהחמיר הזוה"ק היינו בתער האסור, וא"כ נפל פיתא בבירא."

מענה:

דברים הללו נדחין לגמרי מדברי רבינו הגאון ר' יונתן אייבשיץ בעצמו, בספרו אהבת יונתן, הפטרת ויקרא:

"איתא בכתבי האר"י לוריא ז"ל די"ג שורות דדיקנא הן כנגד י"ג מדות. והנה באשכנז נוהגין שמספרים הזקן שלהם וע"ז צווח הנביא, עם זו יצרתי לי. ז"ו גימטריא י"ג הן י"ג שורות של זקן שיצרתי, והם תהלתי יספרו, שהן מכוונים עד י"ג מדות, והם מספרים במספריים ופוגמין בי"ג מדות כידוע לי"ח וק"ל."

15. "אלו הלומדים בעיון ובעומק ספר התומים צריכין ג"כ להעמיק ולעיין הדק היטב בדבריו אלו בספר יערות דבש, כי תורה אחת היא" (ס' "עמודי ארזים" דף נא).

פרק טו

גידול הזקן של הרמח"ל

לשון השאלה:

"כתב רבי יוסף אירגאס מליוורנו לרבי ישעיה באסאן, אודות תלמידו הרמח"ל: הוא חכם וחרیف בנגלה ובנסתר, אבל ריח של חסידות לא עבר בו כלל. ושאלתי אותם אם הוא נשוי ואם הוא נזהר בטבילה של ערב שבת ושלא לספר זקנו כלל אפילו במספרים - ועל כולם השיבוני שאינו מקיימם כלל. אגרות הרמח"ל עמ' ק"א [וע"ע אגרת ל"ט מרבו ג'ם בדברנו על מה שאינך מגדל זקן]. [א"ה אך בשער הכוונות להרמח"ל (מהד' תשס"ו עמ' נ"ג) 'הנה בערב שבת אחר חצות נכין עצמך לשבת תלך לטבול מן הזוהמא של ששת ימי החול', ואולי חזר בו (וי"א גשער הכוונות אינו להרמח"ל)]."

מענה:

ראה ספר הפ"ז (עמוד תשלח - במהדורה הרביעית) --

כתב הרמח"ל לרבו הגאון רבי ישעיהו מרדכי באסאן (רבן של פדובה ומחבר ס' שו"ת "לחמי תודה" - ונציה תק"א) באגרת שי"ל בס' "אגרות רמח"ל ובני דורו" (מכון רמח"ל, אה"ק, ה'תשס"ט [מהדורה שני']) אגרת נג (עמוד קעה):

"ואשר לא השיבותי על ענין גידול הזקן..באמת כבר מזמן גדלתיהו".

ושם בהערת המהדיר (הערה 230):

"הר"י באסאן עזב את פאדובה כשהי' הרמח"ל בן ארבע עשרה שנה..רבינו [הרמח"ל] ענה לרבו באגרת זו (בשנת הת"ץ) 'כבר מזמן גדלתיהו' - זאת אומרת לפני שנה או שנתיים, דהיינו כשהי' הרמח"ל בן עשרים, או אפילו לפני, הי' כבר מגדל זקנו".^[16]

וע"ע בספר "דרכי ההלכה והקבלה" (ירושלים עיה"ק, תשפד) סימן ס"ח: "ואגב אומר ששמעתי אומרים שהרמח"ל היה מגלח זקנו, וגם שמעתי ארבע הסברים להנהגה זו, ודע שזה שקר גמור, שהנה באגרות הרמח"ל (סי' ל"ט) שלח לו המהר"י באסאן ז"ל על זה שאינו מגדל זקן, והנה המהר"י באסאן עזב את הרמח"ל להיות

הרמח"ל בן י"ד שנה, ואולי אז גזז זקנו, או ששמע המהר"י באסן מאנשים שהיה גוזז זקנו, והרמח"ל ז"ל בתחילה לא השיב כלל לו על ענין זה, ובתשובה נ"ג כתב הרמח"ל בזה"ל "ואשר לא השיבותי על ענין גידול הזקן וכו' אגיד כי באמת כבר מזמן גדלתי"הו" עכ"ל"ק, ולכן לא ראה לנכון להשיב, בא וראה עד כמה טרוף דעת האנשים העסוקים במחלוקת, שהוציאו על הרמח"ל דיבה שהיה גוזז זקנו, עם היות שזקנו היה עמו בכל מקום, וכל כך פרסמו שאין לו זקן עד שלא מצליח לצאת מהוצאת ש"ר הזו עד היום הזה, לכן דע שאם חלקך עם בעלי מחלוקת דעתך משובשת עליך בכל ענין ואופן שיהיה, וגם אדם עם זקן יתכן ותחשוב שאין לו זקן, ועוד הבלים רבים כה"ג נמצאים בכל מחלוקת כפי שהנסיון מראה, ואשרי המתרחק ממנה בכל כוחותיו, וכמ"ש באיגרת המוסר המיוחדת לרמב"ם."

ש: למה יש אומרים שהרמח"ל לא גידל זקן?

ת: כבר בזמנו טענו עליו כך. והוא כותב לרבו רבי ישעיהו בסן שזה לא נכון וכן יש לו זקן. הר"י אירגאס, שמע שאין לו זקן, וניסה להסביר. אבל הוא לא ראה אותו. אך באמת היה לו זקן. עיין אגרות הרמח"ל (שיעורי הרב שלמה אבינר - שו"ת, באתר שיעורי הרב שלמה אבינר - שו"ת, גילוח).

פרק טז

דין גילוח השפם

לשון השאלה:

"...וא"כ יש לעיין על רבים המקפידים עפ"י קבלה שלא לקצוץ שער הזקן כלל, למה משאירים את שער השפם, וצ"ע"ג."

מענה:

בענין גילוח השפם, ראה בארוכה בספר הפ"ז ח"ב פי"א.

ובשיטת מרן הגאון רבי חיים קניבסקי בענין תספורת השפם (ע"פ הלכה), עי' ס' כל משאלותיך (אה"ק, תשע"ח, עמוד תיג):

"שאלה:

שמעתי שאצל רבינו נוהגין לא לקצות השפם אף שמפריע לאכילה, כי יתכן שגם שפם כזקן.

תשובה:

"נכון, אבא חשש גם לשפם, אף שכתוב שכאשר מפריע לאכילה מותר, אבל כתוב שיד לא תגע בו בזקן, לכן נזהר בזה".

פרק יז

בירור בדברי שו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס קנט

שאלה:

לכאורה דברי שו"ת חתן סופר חאו"ח סו"ס קנט: "אבל אשר שם פניו נגד מגולחי הזקן לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה... אין בו שום נדנוד ופקפוק כלל אפילו ריח איסור אין בו" - סותר ומערער על כמה וכמה מן הנכתב לעיל ב"מענות" השונות.

מענה:

א. השאלה הזאת עצמה הובאה לפני מרן שר התורה רבינו חיים קניבסקי זצ"ל, דהיינו - שלכאורה דברי מרן החתם סופר בתשובה הנזכרת סותרים למה שכתב מרן הגר"ח קניבסקי עצמו בספרו **אורחות יושר** פרק ה', בענין חיוב גידול הזקן ואיסור גילוחו (וכפי שצוין דבריו שם כמה פעמים בפרקי חיבור זה).

מרן הגר"ח קניבסקי דחה את השאלה בקצרה ובתקיפות, וכתב בזה לאמור בנוגע דבריו של מרן החתם סופר בתשובה זו:

"רבים הכחישו זה" (ספר "תשובות הגר"ח", עמ' רז).

ועוד יש להעיר, כי בתשובה נוספת שנתגלתה לא מכבר ונדפסה בספר שו"ת חתם סופר החדשות (מכון דעת סופר, ירושלים תשמ"ט) סי' ל, ניכרת שם איזה הסתייגות מדבריו של החת"ס בשו"ת או"ח סו"ס קנ"ט. ולדוגמא:

ב. בתשובה הנ"ל כתב מרן החת"ס להדיא, דדוקא במספריים שלא כעין תער ליכא איסור ע"פ נגלה. ולפי זה יש חיזוק גדול למה שכתב בספר הפ"ז ח"א בערך "חתם סופר", דכל צדדי ההיתר שנאמרו בתשובת החת"ס או"ח סו"ס קנ"ט - לא נאמרו אלא לענין מספריים שלא כעין תער, ולא כהבנת כמה וכמה מן הסומכים על תשובה זו להקל אף בגילוח הזקן במספריים כעין תער. ועי"ש בספר הפ"ז שהאריך לבאר הדברים.

ג. ועוד מצינו להדיא בתשובה זו, דבהסרת הזקן איכא משום "לא ילבש גבר שמלת אשה", וכמבואר בארוכה בספר הפ"ז ח"ב פ"ג. ואף דבאו"ח שם (סו"ס

קנ"ט) נקט החת"ס דלא שייך לאסור גילוח הזקן משום חוקות הגוים, מ"מ בתשובה זו כתב בפירוש דיש לחוש בזה אף לאיסור חוקות הגוים, עי"ש בספר הפ"ז ח"ב פ"ד. ומה שחתם סופר סיים בלשון: "וכל זה מאז ומעולם, אך עתה בעוונותינו הרבים קלקלתינו תקנותינו, שכבר הורגלו רובא דרובא במדינתנו להסיר שערות הנ"ל" - יעויין מה שהעירו בזה בספר הפ"ז ח"ב פ"ג הערות 15, והערה 24 לענין איסור לא ילבש, ובח"ב פ"ד הערה 4 לענין חוקות הגוים. ושם האריך להביא דעות רבות בפוסקים דלא ס"ל כהחת"ס בזה, וראה עוד במילואים לח"ב פ"ג וח"ב פ"ד. ונראה דיש ליתן לב בלשון "קלקלתינו", דמשמע דאין רוח חכמים נוחה מזה, ועיין עוד בסיום התשובה שם.

ד. עוד בנוגע לצדדי הקבלה: דאף דבלשונו שבאו"ח הנ"ל משמע דלא שייך בזה טעמי הקבלה, מ"מ בתשובה זו הביא דברי המקובלים שהחמירו מאד, ואפילו מליגע בשער אחד, יען המה כנגד י"ג תיקוני דיקנא עילאה - י"ג מדות של רחמים. עי' ספר הפ"ז ח"ג: טענה ומענה ב.

ה. ועוד העלה בתשובה זו, דמה שחילק הרמ"ע מפאנו בין דרי א"י לדרי חו"ל - לא נקט החת"ס סברא זו, אלא כתב בפשיטות: "דעת יחיד הוא, ולית מאן דחש ליה". עי' ספר הפ"ז ח"ג טענה ומענה ה.

ו. ועוד יש להעיר, דמה שטענו מקצת מחזיקי ההיתר, שיש מן המקובלים שגילחו את זקנם - לא נזכר כלל בתשובה זו. עי' ספר הפ"ז ח"ג: טענה ומענה ד.

ז. עוד הזכיר שם החת"ס מה שדרש בדרשותיו על הפסוק "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל" (דברים ד: טז) - דיש בו רמז להשחתת השער, ואח"כ נעשה האדם עצמו כפסל ח"ו. ולפי"ז ל"ש לחלק בין תער לשלא בתער, דהרי אף במספריים, וכל שכן ע"י סם, נעשה בזה צורת הפסל. עי' ספר הפ"ז ערך "חתם סופר" אות ד.

ח. לשונו בסיום התשובה שם: "שומר נפשו ירחק מן הכיעור וקדוש ייאמר לו" - מורה בבירור, דאף שבדיעבד הקיל, מ"מ לכתחילה ראה חובה להתרחק מכל גזיזת הזקן.

ט. ועוד, והוא עיקר למעשה בזמננו: דכבר הראו גדולי דורנו מקור ברור לאסור כל מכוונות גילוח כתער, מדברי תשובה אחרת של החת"ס (או"ח סי' קנ"ד). ועי' בזה בהקדמה לספר הפ"ז ובח"ב פ"א וש"נ.

י. ועוד יש להטעים ולחזור ולהטעים, דצע"ג טובא, היאך בני ארצות המנוחה והרווחה סומכין על דברי מרן החתם סופר זצ"ל בתשובתו באו"ח סו"ס קנ"ט להתיר גילוח הזקן, בה בשעה דלהדיא כתיב התם בלשונו הקדוש, דלא ניתן ההיתר "אלא על צד ההכרח הגדול", משום "שלא יכרום האויבים".

ומעתה:

לא הותר הדבר אלא למי שנמצא בסכנה אם יעמוד בזקנו, אבל למי שאינו בסכנה - לא נפתח לו הפתח כלל, וכמ"ש שם שה"מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים אותו".

ולפיכך:

אלו הדברים במקומות שאין בהם סכנה, דינם כהנך "שלפני אותה הגזירה, שברחו לארץ פולין" - דעליהם לא בא ההיתר כלל ועיקר.

ונחתום בדברי תלמידו של מרן החתם סופר עצמו, הגאון ר' מאיר א"ש (אב"ד אונגר), אשר פסק להדיא בשו"ת אמרי אש יו"ד סימן נ"ה: "לגלח פאת זקנם ע"י מספריים יש בו עכ"פ משום 'ובחוקותיהם לא תלכו'", עכ"ל, ודו"ק.

נספח א

גדר "מכונות גילוח" של ימינו - דין תער או מספריים:

פסק דין מאת גדולי דורנו

בס"ד. יום ב' לסדר "לא תשחית פאת זקנך" ניסן תשס"ח.

הן מודעת לכל דבר פירצת מכונות הגילוח, אשר אסרוהו רבותינו גדולי הדור, מרן החפץ חיים זצ"ל, ומרן החזו"א זצ"ל, וזה אפילו במכונות שבימיהם אשר מאז כבר עברו המכונות שכלולים רבים, וגרועות הרבה יותר. וכן הורו מרן בעל קהלות יעקב זצ"ל ומרן הגרא"מ שך זצ"ל, בשם מרן החזו"א שהיה אוסר בכל מכונה כתער ממש, כי בתוה"ק לא נכתב תער אלא "לא תשחית", וכל גילוח שיש בו השחתה אסור כמבואר במכות כא. וברמב"ם פ"ב מעכו"ם.

ולכן כל המכונות המגלחות למישיעי אפי' רק בשתי שערות, הן בכלל איסור "לא תשחית פאת זקנך". וכמובן דאף על כל ראשי הישיבות הקדושות לעמוד בפרץ ושלא להרשות הכנסת מכונות גילוח היכולות לגלח למישיעי, וא' המקיף וא' הניקף במשמע, ומצוה גדולה ללמוד בספרו של רבינו החפץ חיים זצוק"ל "תפארת אדם" שנוסד על חיזוק שמירת איסור זה, ובו מבאר שגר גודל המקיימה בזה ובבא.

יוסף שלו' אלישיב א.י.ל. שטינמן שמואל הלוי ואזנר

כאשר דבר אתי מרן החזו"א זצ"ל בזה הראיתי לו שכבר מרן החת"ס זי"ע היה פשיטא לי לאיסור כאשר ביאירתי בעזה"י בתשובה

יצוין שכשהביאו קול קורא זה קמי' רבינו, והי' כתוב שם שהמכונות גילוח הם ב'חשש' איסור תער, סירב רבינו לחתום ע"ו, עד שיתוקן לאיסור 'ודאי' ולא בלשון 'חששא' (ס' אשרי האיש - פסקי מרן הגרי"ש אלישיב - יו"ד ח"א עמ' קמג).

מיכל יהודה לפקוביץ

שמואל אויערבאך

יהודה עדס

ראש ישיבת קול יעקב

ברוך דב פוברסקי

ראש ישיבת פוניבז'

אבינועם פוסטבסקי

ראש ישיבת ברכת יצחק

אביעזר פילץ

ראש ישיבת תפרח

אריה ליב פינקל

ראש ישיבת מיר ברכפלד

בצלאל פנחסי

ראש ישיבת ברכת אפרים

דב פרוינד

ראש ישיבת אמרי צבי

דב צבי קרלינשטיין

ראש ישיבת גרודנא

ניסים קרליץ

צבי ויספיש

ראש ישיבת אבן ישראל

עמרם זקס

ראש ישיבת סלבודקא

דוד כהן

ראש ישיבת חברון

גבריאל יוסף לוי

ראש ישיבת באר התורה

יששכר מאיר

ראש ישיבת הנגב

דוד מן

ראש ישיבת נכסת חזקיהו

שמואל מרקוביץ

ראש ישיבת פוניבז'

יהושע נויבירט

ראש ישיבת חכמת שלמה

חיים קניבסקי

נתן צבי פינקל

ירחמיאל אונגרישר

ראש ישיבת בית מדרש עליון

ברוך מרדכי אזרחי

ראש ישיבת עטרת ישראל

אברהם ארלנגר

מראשי ישיבת קול תורה

מנחם צבי ברלין

ראש ישיבת רבינו חיים עוזר

ברוך שמואל דויטש

מראשי ישיבת קול תורה

צבי דרבקין

ראש ישיבת גרודנא באר יעקב

משה הלל הירש

ראש ישיבת סלבודקא

ברוך וייסבקר

ראש ישיבת בית מתתיהו

צבי רוטנברג

ראש ישיבת בית מאיר

יגאל רוזן

ראש ישיבת אור ישראל

נספח ב

ע"ד סמכות שיטת הגאון בעל "אגרות משה" זצ"ל בענין מכוונות גילוח

מכתב תשובה זו הי' למראה עיניו של מרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל
וזה לשון תגובתו:

יפה כתבת

"יפה כתבת"

Rabbi Moshe Wiener
3001 West 37th Street
Brooklyn, NY 11224-1479

משה ניסן ווינער
מח"ס: • הדרת פנים זקן
• כבודה בת מלך

בס"ד. יום ראשון לסדר "והייתם נקיים מה' ומישראל", תש"ע
בתגובה על הופעת הס' "תספורת הזקן במספריים וסם" (ניו יארק, ה'תש"ע), קבלתי
מכתב "כרטיס" (בהעלם שם מחברו) בזה"ל:

"בס"ד. כבוד הרב ווינער נ"י, למה אתה משמיט כסדר דעתו של פוסק הדור
הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שהתיר. האם אין בזה עיוות."

והנה במענה על דבריו [למען היות נקיים מה' ומישראל, ולזכות את הרבים]:

א. "דיו לעבד שיהא כרבו" (ע"פ ברכות נח, ב). והלא הגר"מ פיינשטיין זצ"ל עצמו
לא העלה ההיתר שלו על הכתב ובדוקא, וטעמו ונימוקו עמו. וכמו שהעיד הרב
מיכל זלמן שורקין שליט"א בספרו מגד גבעות עולם, עמ' צו: "שמה שהגר"מ
[פיינשטיין] זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה באגרות משה להתיר את השימוש
במכוונת גילוח, הוא מטעם שהי' סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ
צורת היהודי הוא רק בזקן!" ומה אנו נעני אבתרי?

ב. בספר הנזכר ("תספורת הזקן במספריים וסם") לא השמיט דעת הגר"מ פיינשטיין
זצ"ל. ואדרבה, האריך בעמ' 6 להביא דברי גדולי דורנו (כולל הגאון ה"סטייפלער"
זצ"ל, הגאון בעל שו"ת באר משה זצ"ל, ולבח"ל - הגרי"ש אלישיב שליט"א), הגאון בעל שו"ת
שבט הלוי [שליט"א], הגר"מ שטרנבוך שליט"א ועוד) אודות "דעת גדול אחד להתיר".
ורק היות שיש מהנ"ל שהביעו דעתם בחריפות וכו' נגד ההיתר שאומרים בשם
הגר"מ פיינשטיין זצ"ל - הנה "כבוד וכו' הסתר דבר" (ע"פ משלי כה, ב), ולכן שמו
של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לא נזכר בפירוש בספר הנ"ל. [ויש להעיר שגם גדולי

הרבנים הנ"ל לא הזכירו דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בזה בספריהם (חוץ מהגר"מ שטרנבוך שליט"א) - כ"א רק במכתבים וכו'.

ג. לא עלינו תלונותיכם, כ"א על כל גדולי הפוסקים שהאריכו בספריהם אודות דין מכוונות גילוח - ולא מצאו לנכון להזכיר שיטתו להקל של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אולי מטעם שההיתר שאומרים בשמו - הוא בעצמו לא כתבו בכתב בתשובותיו בשו"ת אגרות משה, וכו"ל). וכן מצינו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סק"ג סקכ"ה) שכתב "וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר" - ולא הזכיר כלל דעתו הידוע של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"י חיו"ד סקל"ו, ובעוד כו"כ מתשובותיו) העיד שכתבו "כו"כ גדולי הדורות באין חולק שזה תער ממש" - ושיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לא הזכיר כלל. וגם בתשובתו של הגר"ש אלישיב [שליט"א] בנדו"ד (קובץ תשובות סל"ב) לא נזכר שיש שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל המיקל בנדון. גם הגר"ח קניבסקי [שליט"א] שהאריך נגד גילוח הזקן במספריים, בסם ובמכוונות גילוח בספרו אורחות יושר ס"ה - ולא הזכיר בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל להקל. ואדרבה - במכתבו הנדפס בס' הנ"ל (עמ' 4) כתב הגר"ח קניבסקי [שליט"א] "החזון איש אסר כל מכוונה וכו"כ כל גדולי הדור" - ולא מצא לנכון להזכיר שיש יוצא מהכלל בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. וכן בפסק דין (מחודש ניסן, תשס"ח) שחתמו עליו גדולי דורנו [שליט"א] (כולל הגר"ש אלישיב, הגרא"ל שטיינמן, הגר"ש הלוי ואזנר, הגרמ"י לפקוביץ, הגר"נ קרליץ, הגר"ח קניבסקי, הגר"ש אויערבאך, הגר"ר נתן צבי פינקל ועוד יותר מעשרים ראשי ישיבות) אודות "פירצת מכוונות הגילוח, אשר אסרוהו רבותינו גדולי הדור" - ולא הזכירו דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כלל.

[ויש להעיר גם מתשובת הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל (שבודאי הי' ידוע לו שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בנדון) בספרו אמת ליעקב (על ד"ח שו"ע - יו"ד סקפ"א ס"י - התשובה נכתבה לא' מנכדיו שליט"א): "ע"ד המכוונה גילוח, אין זו חומרא בעלמא... ובאמת לא אדע אם גדולי אמריקא התיירו להדיא, ויתכן ששתקו מפני שלא שאלום, והיו כמעלימים בידעם שלא יתקבלו דבריהם"].

ונסיים מענינא דיומא שי"ל שמבואר בחז"ל שכבר בזמן חורבן בית מקדשנו מסרו נפשם ע"ז, עי' יפה ענף לאיכ"ר ה, ה: "אולי גזר כי יגלחו שערים ולא ימצאו להם פאת ראש וזקן והמה לא שמעו בקולו והקשו עורף ולז"א על צוארנו נרדפנו". [ולא הסירו זקנם ע"י מספריים כעין תער או ע"י סם].

בכבוד ובהוקרה,
משה ניסן ווינער

נ.ב. בכללות ענין הסתמכות על גדול הדור המיקל לעומת רוב פוסקים המחמירים, יש להעיר מדברי הגאון רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל (בהקדמת ס' אור היום בענין בין השמשות - ווילנא, תרס"א), שאפילו את"ל שיש לאחוז כשיטת גדול הדור המיקל "נגד כל הפוסקים האחרים לפי שהוא ראוי לדחות את כולם" (ע"ש שכוונתו על שיטת הגר"א בענין בין השמשות), הנה מ"מ - "מי שאוחז את קולותיו מחוייב לאחוז [גם] את חומרותיו". [ועי' אג"מ או"ח ח"ב סימן ס שאין לנהוג כמו הגר"א כשהוא נגד רוב הראשונים אלא מי שנוהג כמותו בכל דבר].

הוספה לאחר זמן: לאחרונה י"ל שו"ת שבט הלוי חי"א ושם בחיו"ד סי' קצח: "בענין מכונת גילוח . . הנה מוסכם בפי כל גאוני עולם מאז . . אין בינו לבין תער הנקרא תער ולא כלום . . וגם הגאון איגרות משה שרצה להקל במכונה דעכשיו .. המציא סברא .. וסברא זו אינה נכונה ולא נתקבלה". "וכן לא קבלוהו הרבה גדולי עולם ... וכן שמעתי בעצמי מהגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שתמה מאוד על שהוצע הצד הזה" (הרה"ג ר' פסח אליהו פאלק, מח"ס שו"ת מחזה אליהו, בקובץ "עם התורה" מהדורא ה' חוברת ט' תשע"ח - י"ל ע"י צעירי אגודת ישראל ארה"ב). ועד"ז כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד: "בשם הגרמ"פ זצ"ל..גוף הסברא להתיר אינה מוכרחת וקשה להקל באיסור תורה. ונראה למעשה, שאין להתגלח במכונה, שראוי לחשוש בחשש דאורייתא על עשרה לאוין."

נספח ג

מכתב מרן הגר"ע יוסף (בבירור שיטתו בדין מכונות גילוח)

ב"ח

ירושלים ו' ניסן תשנ"ג

כב' ידידי היקר והנעלה מיחידי
סגולה רבי שלמה לוי שליט"א

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

שלום וברכה וישע רב

ירושלים ... י"ג י"ג
JERUSALEM

למרות טרדותי, כדי לאפרושי
מאיסורא, להוי ידוע לכת"ר
שאני עומד בדעתי בענין גילוח
הזקן במכונת חשמל, שרוב גדולי
הדור אוסרים אותם, ורק הגרצ"פ
פרנק זצ"ל התיר באופן שישארו
שרשי השערות. ובודאי שטוב
ונעים לברוח מהיתר זה. וכמש"כ
בתשובה. והמפיצים בשמי
שכאילו התרתי, או שלא הבינו
את דברי, או שמדברים שקר.

והשי"ת יהיה עמו, עזרו ומגיני
לעלות מעלה מעלה במעלות
התורה והיראה לגאון ולתפארת.
ותז"ל רנ"ו.

עובדיה יוסף

*ר"ת: תזכו לשנים רבות נעימות
וטובות

כל ידעי תיך ונחמה אחידי סגולה רבי שלמה לוי שליט"א
גמל וברכה וישע רב
למרות טרדותי, כדי לאפרושי
מאיסורא, להוי ידוע לכת"ר
שאני עומד בדעתי בענין גילוח
הזקן במכונת חשמל, שרוב גדולי
הדור אוסרים אותם, ורק הגרצ"פ
פרנק זצ"ל התיר באופן שישארו
שרשי השערות. ובודאי שטוב
ונעים לברוח מהיתר זה. וכמש"כ
בתשובה. והמפיצים בשמי
שכאילו התרתי, או שלא הבינו
את דברי, או שמדברים שקר.

אחסינו י"ג
י"ג י"ג

נספח ד

א. בביאור הסוגיא דהוריות יב ע"א וכריתות ה ע"ב בענין זקנו של אהרן הכהן

יש מקשים בנוגע לאהרן הכהן והוא ע"פ מה דאי' בהוריות יב, א וכריתות ה, ב: "ת"ר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וגו' [תהלים קלג] כמין שני טפי מרגליות היו תלויות לאהרן בזקן אמר רב פפא [בכריתות שם: אמר רב כהנא] תנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקר זקנו [בכריתות שם: עולות ויושבות בעיקרי זקנו]..." ופי' הרמ"ה בהוריות שם ופי' רש"י בכריתות שם (ב"ל"א") ד"כשהוא מספר" פירושו (לאו מלשון דיבור כ"א מלשון) תספורת (דכשהי' מסתפר היו עולות ויושבות בעיקרי זקנו כדי שלא יגזזו עם השער הגגנז).

"ואומר לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותי דאהרן כהנא קדישא, ובודאי לא ניחא לי' לאהרן. וגם לא ניחא בשמים ממעל דלימא הכי על אהרן קדוש ה' אשר נזר אלקיו על ראשו, והשכינה שורה עליו (יומא ע"ג, ב) וברוך הוא שבחר באהרן ובניו לעמוד ולשרת לפני ה' בבית קוה"ק, שח"ו היה נוגע ומסתפר בדיקנא קדישא דילי" (עמודי ארזים דף נ"ה).

והנה כמה וכמה תשובות נאמרו בדבר. ומהם:

א. אין לנו אלא דברי הרב בעל חסדי דוד על התוספתא (ה"ה הגאון מרן רבי דוד פארדו - ראה ספר הפ"ז ח"א בערכו) בספרו "שו"ת מכתם לדוד" (חיו"ד סי' כ"ח) שכתב על זה:

"... ואולם מה שהבאת עוד מדברי שר המסכים שם דמייתי מההיא דהוריות. איברא דהרמ"ה ז"ל שם בחד פי' פירשו מלשון תספורת, אמנם באמת כל ימי תמהתי אם יצאו דברים הללו מפה קדוש ולא הרמ"ה חתים עלה דחלילה לקדוש ה' מכובד למיהוי פגים לעילא באתרי' דח' בגדי כ"ג רמיזי בתיקוני דיקנא יקירא ובודאי כל האומר כן מזיח בד"י אהרן וכתוב הדר הוא זקן אהרן שיוורד על פי מדותיו. מלבד שהפי' בעצמו אין לו שחר דמספר הוא פועל יוצא והי' צריך לומר מסתפר דהכי אורחא ולישנא בכה"ג. ואיך שיהי' אפילו לפי' זה אין הכוונה מגלח ממש עד סמוך לבשר כי אורחי', דגילוח כנראה להדיא מלשון הפי' שם [שכ' "היו עולות ויושבות בעיקר זקנו"] וכך הבין הרב הנזכר ע"ש [שו"ת שמש צדקה חיו"ד סי' ס"א] והוא ע"ד הליקוט דכתי' לעיל [ראה ספר הפ"ז ח"א ערך "רמב"ם" אות ב' הערה 99 אות ג'] דמדינא שרי ואף גם זאת אין הדעת סובלת שתאמר זה על אהרן קדוש ה'. ומי'מ ליכא מהתם שום דמות ראי' לדמיונך דפירשת על גילוח

ממש וזו לא אמרה אדם מעולם".

מצינו שהביאו גם בס' יפה ללב (ח"ה יו"ד סי' קפ"א ס"ק ג): "... ואיתא בזוהר סדר נשא באד"ר דקל"ט ע"ב דדיקנא איהו עיקרא דכל גופא וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אזיל וכלא בדיקנא תליא יע"ש וע"ש שם בדקמ"א ע"א בתיקונא שתיתא וכן יפה השיב הר' מורה"ר פ"ז"ל בתשובה בס' מכתם לדוד חיו"ד סי' כ"ח דפ"ז ע"ב ע"ד הרמ"ה ז"ל שפירש דאהרן הכהן הי' מספר זקנו דאיך יתכן איש אשר המלך מלכו של עולם בחר בו שנאמר עליו בריתי היתה אתו וגו' ואתנם לו מורא וייראני ומפני שמי נחא הוא ושהוא מידת הוד שיעשה כזאת ועי' בס' חקק"ל ח"א סי' מ"ב דז"ן ע"ד".

ב. בהוריות שם פירש"י: "כשהוא מספר. כשהי' מדבר עם אחרים, עולות ויושבות, בעקרי זקנו כדי שלא יפלו", ובכריתות שם ג"כ פירש"י: "מספר. מדבר..." הרי תרתי לטיבותא, שרש"י בעצמו אינו נוטה בשני המסכתות האלו מפירושו דקאי על "דיבור" ולא גילוח. ומה שפי' רש"י בכריתות "מסתפר דשקיל במזי" הוא "ל"א" אבל לישנא קמא שם העיקר [כדלקמן אות ט'].
וכן פי' והרחיב הלשון יותר מבואר בפי' המיוחד לרגמ"ה על כריתות שם וז"ל:

"מספר מדבר עולות ויושבות לו בעיקרי זקנו כד שלא יפלו לארץ כשהוא מנענע פיו לדבר". וחלילה לנו לפרש באופן אחר על קדוש ה' ומלאך ה' צבאות הוא, ומצוה למיהפך בזכותיהו דצדיקי דאהניא אעלמא (עמודי ארזים שם).

וכ"כ בשיטה מקובצת על כריתות שם דהוא מלשון דיבור.

יתר על כן, הלישנא אחרינא דרש"י מכריתות כבר מופרך בספר באר שבע [להגאון רבי יששכר בער איילינבורג תלמידו של בעל הלבושים והסמ"ע ורבו של בעל גדולי תרומה. נדפס בהסכמת המהר"ל מפראג ובעל הלבושים] בחידושי על הוריות שם וז"ל [אחרי שהביא לשון הרמ"ה הנ"ל]:

"ואני תמי' למה יחס לעצמו הפירוש כשהי' מספר לשון תספורת וגילוח כו' הלא רש"י פירש כן בהדיא אחד לישנא בפ"ק דכריתות ואולי לא ראתו אבל קשה בעיני האיך אפשר לפרש כשהי' מספר לשון תספורת וגילוח דאם כן הוה לי' למימר מסתפר הואיל שלא נעשית התספורת וגילוח ע"י עצמו כי אם ע"י אחר וכדתנן בסנהדרין סוף פרק כ"ג ואין רואין אותו כשהוא מסתפר כו' ולא קאמר כשהוא מספר".

ובספר גופי הלכות (מר"ש אלאזי) בכללי המ"ד סי' ש"ך כתב וז"ל: "... והכי פירושו שיורד השמן על הזקן כפי מדתו של אהרן שכשהייתה מדתו בשתיקה שלא לדבר הי' יורד הטפה עד סוף זקנו וכשהייתה מדתו לדבר הי' עולה הטיפה".

ובלקט שמואל (ערך אהרן): "... בזקן אהרן תלויי' ב' טיפי מרגליות וכשדיבר עלו וישבו בקדקוד זקנו. הוריות די"ב".

ובפירושו של הגאון מהרי"ל דיסקין על הוריות שם: "ערש"י כריתות (ה, ב) פי' ל' תספורת, אך א"כ הו"ל מסתפר". וראה ספר הפ"ז ח"א ערך "מהרי"ל דיסקין".

ובאופן אחר פי' בספר "בן יהוידע" (להגאון מהרי"ח מבגדאד מחבר ס' בן איש חי ועוד) להוריות שם: "כשהוא מספר עולות ויושבות בעיקר זקנו, פירוש רש"י ז"ל נראה דוחק עצום מאחר כי באמת הם בנס היו עומדים, ופירוש הרמ"ה ז"ל ג"כ קשה לפ"ד רבינו האר"י ז"ל האמתיים דאין לגלח בשום מקום מן הזקן ורק להסיר משער השפה את המעכב האכילה הוא דשרי, ונ"ל כוונתי דהרמ"ה ז"ל ולא מטעמי, דלעולם מספר ר"ל מגלח, ומה שעולות ויושבות בעיקר זקנו היינו כדי שלא יגע בהם המגלח בשעה שמגלח לו ראשו שהוא עומד נגד פניו ואוחז בראשו ומגלחו דאז נדבק בזקן שלו, ולכן יסתרו בעיקר הזקן שאין נראין חוצה ולא יגע בהם המגלח לא בגופו ולא במלבושיו". וראה ספר הפ"ז ח"א ערך "בעל בן איש חי".

והנה, נוסף על הנ"ל, הרי הרבה ראיות והוכחות איכא כי הפירוש האמיתי כאן בתיבת "מספר" הוא "מדבר", וכדלקמן אות ג'-ח' (ע"פ ס' עמודי ארזים שם דף נ"ה-נ"ו):

ג. איתא בזוה"ק ח"ג קלג, ב: "חסד דלגאו הוא סתים בסטרא דא דדיקנא דאיקרי פאת הזקן ולא בעי בר נש לחבלה האי סטרא משום האי חסד דלגאו דעתיק יומין. (ופי' ביין המשומר: "שאסור לבני אדם לגלח אפילו במספרים שום שערות מהזקן שהחסידיים יוכלו להתפשט בה' פאות"). ובג"כ בכהן דלתתא כתיב בי' לא יקרח קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו מאי טעמא בגין דלא לחבלא אורחוי דחסד דעתיקא דכהן מסטרא דא קא אתי". כ"ש בכהן הגדול מאחיו דהי' נזהר לספר שום שער משער זקנו, והוא הי' צריך להיות שלם בכל הזקן מלא גדותיו בי"ג תיקונין. וכ"כ בזח"ב ט"ו, א: "דכה"ג לביש חושן ואפוד וי"ג תקונין וכך הוה בעי רחמא על עלמא". הרי ראה תראה מפורש שהי' צריך להיות בי"ג תיקונין לבקשת רחמים על העולם. והכי איתא מפורש בזח"ג קל"ט, ב: "מאן דאחיד דיקנא דמלכא ואוקיר לי' ביקירו עילאה כל מה דבעי מן מלכא מלכא עביד בגיני".

ד. כתב בס' הקנה דף כ"ח: "כהן שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו אפילו הוא בן י"ג הוא כקטן משום שלא נתמלא זקנו, והכוונה כי שערות הזקן מורים בצינורות

עליונים כענין שמן היורד בזקן אהרן ע"פ מדותיו ממש. ואין הדין נותן לברך ואפילו הוא בן ק' הואיל והוא חסר כי אין להם מקום הדוגמא לברך". וכ"ש כהן שיש לו זקן ומספרה או מעבירה באיזו אופן שהוא, דלגבי נשיאת כפים חסר איהו, ומה גם בכ"ג שכתב בזח"ג לח, ב: "כהנא דרבו משחא אתנגיד עלי" לא יתחזי גרעונא רבישי ולא בלבושי' אלא למיהוי כולא שלים כגוונא דלעילא ולא יתחזי ב' פגימו כלל בגין דלא יעביד פגימו באתר אחרא". וכ"כ בבמד"ר פכ"א "כשירות של מעלן כך שירות שלמטן". כ"ש וכ"ש אהרן הכהן ראש הכהנים אבוהון דכולהו כהניא שהי' תמים ושלם בלי שום פגימו ח"ו, וכמ"ש הרמב"ן (בפ' אמור) "שלא הזהיר לאהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה' כולו יפה ומום לא יהי' בו". ובודאי שלא נגע אפילו כחוט השערה בדיקנא קדישא דילי'.

ה. גם הכ"ג הי' צריך להיות גדול מכל אחיו בנוי ומה נהדר הי' פני כה"ג. (וגם אהרן הוא בחי' הוד. וז"ל האריז"ל במבו"ש ש"ג ח"ב פ"ו: "וכן ההוד שבו נגלה בדיקנא" ואין לנו הוד ונהדר ונוי בגופא יותר מהדרת פנים זקן (שבת קנ"ב, א; קה"ר פ"י) וכ"כ בירושלמי קידושין פ"ב סוף ה"ד: "זקן נוי באיש". והדיקנא היא שבחו של אהרן כמ"ש בזח"ג קל"ט, א: "דיקנא הוא שבחא ושלמותא דיקירותא מכל פרצופא כו' האי דיקנא דאיהו שלימותא דפרצופא ושפירותא כו' (שם ע"ב) וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אזיל, וכ"כ הראב"ע פ' קדושים: "הזקן הוא לתפארת נברא". [וכמבואר בארוכה בספר הפ"ח ח"ב פ"ט].

ו. איתא בזח"ג (ח, ב. קלב, ב. רצה, ב. ושם בהגהות מוהרח"ו ז"ל) עה"פ זקן אהרן שיורד ע"פ מדותיו, ושם מפורש דדיקנא קדישה של אהרן הכהן היתה ארוכה ומלאה בכל י"ג תיקוני' ומדותי' וכיון שהתנא אלקי הרשב"י בס' הזוהר מפרש הכי בקרא זקן אהרן הרבה זימנין, לכן חלילה לנו להרהר אחרי דברי קדשו עוד. כי כבר גזרו ואמרו חכמו קמאי כי המהרהר אחרי הזוהר כמהרהר אחרי השכינה ח"ו, ודברי הרשב"י בס' הזוהר חיים וקיימים ונאמנים לנו באמונה שלימה כי הם דא"ח ומלך עולם.

ז. ראה דבר חדש כתוב בשער מאמרי רשב"י דמ"ב: "כי תיקוני דיקנא דכהנא רבא עם הבגדי כהונה הם מתלבשים זה בזה. ולפיכך נאמר בכתוב יורד על הזקן זקן אהרן. כי הם זקן בתוך זקן, ותיקונים אלו הם כנשמה לאלו הח' בגדים". והשתא איך יעלה על הדעת לאמר שח"ו שהוא ספר בזקן. ואז היו השמונה הבגדים כגוף בלי נשמה, וזה אינן בגדי קודש הם לכבוד ולתפארת אלא דהוה כמחוסר בבגדים ח"ו, וגם איתא בע"ח (שער דרושי אבי"ע פ"א – בשם הזוה"ק) דלבושי' כ"ג הם לבושים יותר עליונים והם לבושי שם הוי' ב"ה, א"כ הוה גם ח"ו פגם בשם, ועל דבר שהוא נתאמת וברור, ראיתי שכותב הרמב"ם (באחת מאגרותיו) שאין ראוי לאדם להניח

דברים של דעת ושכבר נתאמת הראיות בהן וינעור כפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו או יש באותן הדברים רמז או אמרם לפי שעה כו' עיי"ש. ואין ספק לנו אם היו רואים דברי הרשב"י בזה"ק, דלא הוה פירשו מספר אלא מדבר. [גם ממילא מובן שאין מקום לאיזו גירסא שמצאו בזה"ק חדש להיפך (כטענת הבעל "תספורת הזקן") כיון שבהרבה מקומות בזה"ק אינו משמע כך, ומה גם אחרי שהאריז"ל גילה סודן דהדיקנא היא נשמתא של הבגדי כהונה, ומאן ספון מאן חשוב ומי כמוהו אשר רוח ה' דבר בפיו ואלהו ז"ל אתרחיש לי' תדירא וגם הרשב"י דיבר אתו עמו כאשר ידבר איש אל רעהו כידוע, עיין פע"ח (שער ספירת העומר פ"ו) והוא אשר ידע לברר ולפשר בדברי הזה"ק, ודומה לזה כתוב (בשער המצות פ' עקב) "ואמרי לי מורי ז"ל כי מלשון הינוקא דפ' בלק משמע דצריך לאחוז הכוס בב' ידיו כו' עכ"ז לא נהג מורי כן אלא להעמיד הכוס על החמשה אצבעות". וכן כתוב בשדי חמד (כללי הפוסקים סי' י"ג אות ט): "דהיכא דהרב האריז"ל כתב איזו דבר והוא היפך משמעות לשון הזה"ק מסתברא דאית לן למנקט כדברי האריז"ל דקים לן דאיהו בקי במילי דזה"ק טפי מינן וידיעתו מכרעת". לכך אין להאריך בזה עוד וישתקע הדבר].

ח. עיין עוד – והיא קילורין לעין – במדרש אותיות דר' עקיבא השלם (נוסח א' אות ק'): "משה ואהרן הן דומין למלאכי השרת ורום קומתן כארזי לבנון, וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי כוכב הנוגה, וזקנות שלהם כאשכולות התמרה כו'", עיי"ש.

וב"ה שזכינו למהפך ולברר בזכותי' דאהרן קדוש ה' שושבינא דמטרותינא, ורחמנא אדכר לן זכותי' דאהרן כהנא קדישא אנס"ו.

[ע"כ ע"פ ס' עמודי ארזים כנ"ל].

[בכהנ"ל יש להעיר מלקו"ת קרח נב, א ואילך].

ט. בקובץ "תורה מציון" שנה שמינית חוברת ב' סי' ה'. תי' שם (בין השאר): הלשון אחר שמביא רש"י "דמסתפר דשקיל במזיין" אינם דברי רש"י עצמו אלא מביא מה ששמע שיש מפרשין כן, אבל אינו מסכים לדעה הזאת, ולו הי' נראה לרש"י הפירוש של הלישנא אחרינא הי' מביא אותו ג"כ בהוריות שם וגם הי' אומר "שזה הפי' נראה לי עיקר" כאשר מצינו בכו"כ מקומות בש"ס כאשר הי' דעת רש"י נוטה ללשון אחר הי' מחליט במקומו לאמר ש"זה נראה לי עיקר". וזה הכלל נקוט בידך. כאשר תמצא בדברי רש"י שני פירושים ומכריע לאחד מהם אזי גם שניהם אינם מרש"י עצמו רק מביא מה ששמע, וכאשר תמצא שני פירושים

בלתי הכרעתו אזי הראשון מרש"י עצמו והשני לא מרש"י הן אלא מה ששמע.

ולדוגמא אציג לפניכם פה מה שעלה ברעיוני לבאר אותם. (א) ברכות כא, א ד"ה הג' לישנא אחרינא, ולשון זה נראה לי עיקר, (ב) וכן בשבת קנא, א ד"ה רוחץ בה. (ג) עירובין ו, א ד"ה תורתו, (ד) שם ל, א ד"ה אוכל הנאסר. (ה) שם צו, ב ד"ה כיפי. (ו) יבמות צט ד"ה ואין מוציאין. (ז) כתובות עב, א ד"ה אזהרה. (ח) ב"ק טו, א ד"ה לא קשיא. (ט) ע"ז ט, א ד"ה תנא תוספאה. (י) שם עה ד"ה ולא פליגי. (יא) חולין מב, א ד"ה קמ"ל. (יב) שם קטו, א ד"ה לא אמרה תורה. (יג) תמורה כד, ב' ד"ה וזהב לכפורת. (יד) שם כט, א' ד"ה עד שיעבדו.

הראיתי לפניך פה כל הלשונות האחרים שהוטבו בעיני רש"י ז"ל החליט במקומו ואמר "נראה לי עיקר" וממילא נפקא לן שמעתתא רוותא אליבא דהלכתא בנדוד"ד באם דעת רש"י הי' מסכמת להלשון אחר "דמסתפר דשקיל במזי"י"י אזי הי' אומר במקומו שהלשון אחר "נראה לו עיקר", ומדלא קאמר הכי ש"מ שרש"י אוחז בפירושו "כשהי' מדבר" ולא לפירוש השני, וכעת לא אכלא מהביא המקומות אשר רש"י הכריע ללשון ראשון. (א) שבת נט, ב ד"ה תרי המייני והראשון נראה לי. (ב) וכן שם סה, א ד"ה הא' דמיהדק. (ג) שם ד"ה ואפילו. (ד) שם קיט ד"ה אותבה. (ה) שם קכז ד"ה סריכי. (ו) עירובין מד ד"ה ולא שני. (ז) יומא מו, א ד"ה מאי. (ח) סוכה לה, ב ד"ה תני. (ט) יבמות מה, ב ד"ה יכילנא. (י) שם עא, ב ד"ה הזאה. (יא) סנהדרין כג, ב ד"ה כבר העידו. (יב) שם קב ד"ה מהיכא דקרום. (יג) ב"ק יט, א ד"ה אי דלמא, (יד) שם כג, א ד"ה לחייבו בד' דברים. (טו) שם לד, א ד"ה שאלמלא. (טז) שם נב, א ד"ה ושמואל אמר, (יז) שם מד, א ד"ה אם אמרת. (יח) שם קב, א ד"ה יצאו. (יט) שם קו, ב ד"ה אית דגרס. (כ) עירובין ה, ב ד"ה אבל קדשי עכו"ם. (כ"א) זבחים עד, ב ד"ה ואיבעית אימא. (כב) חולין נ, ב ד"ה סגיא דיבי. (כג) מכות י"ט, ב ד"ה בעי רב פפא.

ועתה נחזור לעניננו, הרי מפורש יוצא מכאן כאשר רש"י מביא לשון אחר בלי הכרעה אזי הפירוש הראשון מרש"י עצמו וכמו כן הכא בכריתות שרש"י בעצמו מפרש "מדבר" כמו שמפרש בהוריות שם. אמנם הלישנא אחרינא מביא רש"י בדרך העברה בעלמא שיש שמפרשין כך, אבל לא כיוון להלכה יען שלא נתן הסכמתו לזה הפירוש, עכ"ד.

ויש להעיר מהקדמת הרה"ג כו' ר' אברהם סופר לס' בית הבחירה למס' כתובות שכתב שם אודות אביו הגאון ר' שמעון סופר (בנו של הכתב סופר): "... פעמים רבות שמעתי מפיו שהחתם סופר זצ"ל הי' רגיל לומר לבנו הכתב סופר זצ"ל: למד הרבה גמרא עם רש"י, ובכל מקום שרש"י מביא ולישנא אחרינא דלוג עלי' ותלמדנה רק כשתלמד את הענין בעיון".

י. "וגם אני שואל יוצא למה להם זה ההכרח לפרש כאן מספר מלשון מספריא, ומספר טובא איכא בש"ס: (ברכות ג, א. יג, א. יט, א. עירובין מא, א. פסחים קיח, א. תענית ז, ב. מגילה יג, ב. טז, א. יח, א. נדרים כ, א. סנהדרין יט, א. חולין קו, ב. ערכין טז, ב) דפירושו מדבר, ומה חזו לפרש כאן מספר, מספר זקנו" (עמודי ארזים שם).

יא. "ועוד אמרתי דבעל המימרא הזו הוא רב פפא. והוא לא ניהא לי' כן, שפירושו בדבריו מספר בדיקני', עיין סנהדרין צ"ו דרב פפא הוא דאמר דלארמאה נורא בדיקני' ולא שבעת חוכא מיני'. ולא לישראל וכ"ש וכ"ש דלא ליפרשו הכי בדבריו על אהרן כהנא קדישא רבא עילאה. ועיין סנהדרין ק' דרב פפא שהי' ביחוד נזהר מאוד בכבוד חכמים. רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. ואם בסתם כבודן של חכמים הי' נזהר מאוד כך. כ"ש וכ"ש דלא ניהא לי' לרב פפא לפרש בדבריו כן, ולנגוע ח"ו בכבודו של אהרן כהנא רבא קדישא עילאה" (עמודי ארזים שם), וראה ספר הפ"ז ח"ג טענה ומענה א' סוף אות י"ג דגם א' מגדולי המקילים בנידו"ד הלך והודה: "... ובפרט לגלח כעין תער שגנאי מאוד לת"ח כדבר הזה, ואיכא קצת חילול השם ... - עיי"ש שאר דבריו.

יב. ראה ספר הפ"ז ח"ג טענה ומענה ג' בסופה, דשם מובא שהיו נוהגין לגלח הזקן שלא במקום חמשת הפאות או תחת הגרון וכו' וה"נ נימא הכי. וראה לעיל אות א' דלכו"ע לא מיירי הכא בגילוח ממש ח"ו, ועיי"ש דאף גם זאת אין הדעת סובלת שתיאמר זה על אהרן קדוש ה'. ועיי"ג ב שו"ת לבושי מרדכי (חיו"ד סי' צ"ט): "... ושם הביא הגמ' ממס' הוריות ... א"כ ראינו שאהרן הי' מספר זקנו ורק בעיקרו לא הי' מסתפר", ועיי"ש בהמפתחות לשם. וראה ספר הפ"ז ח"ב פ"י.

יג. ראה ספר הפ"ז טענה ומענה א' אות י"א ולעיל מיני' בח"א ערך "רד"ק" ו"חיד"א" ו"חתם סופר" (אות ב' מספר 6) ועוד, דמובא שם שמזמן קבלת התורה ואילך נהגו כל ישראל שלא לגלח זקנם כלל אף במספריים. וח"ו לאמר הכי על אהרן כהנא קדישא, שהי' יוצא מן הכלל בזה ח"ו.

יד. יש ליישב דמ"ש רש"י שם "דשקיל במזיזי" קאי על תספורת הראש, דע"י זה נופלים שערות החתוכות על זקנו של אהרן, ובכדי שלא יפלו הנך שערות על שתי הטיפין של שמן המשחה, הי' עולות הטיפין ויושבות בעיקרי זקנו, וכן מסתבר דהא לישגא דמזיז' הרי ברוב דוכתי' משתעי בשערות הראש (הרה"ג ר' מאיר גריינבערג אב"ד פטרסאן ג. דז.), ומתלמידיו המובהקים של הגאון רבי שלמה היימן בישיבה תורה ודעת, במכתבו אלי, ועי' לעיל סוף אות ב'.

טו. עוי"ל שאולי לא מדובר על תספורת ממש אלא על שערות שנשרו מעיקרן ונשארו מסובכות בזקן והיו נוטלים אותן ממקומן וגונזן כמו שיש שגונזים שיערה

שנשרה מהזקן בין דפי הגמרא. לשון רש"י בכריתות היה תומך בזה אבל נחוץ תיקון קל שכתב שקיל במזייה. אות השימוש "ב" לפני מזייה אין לה מובן וייתכן שצריך להיות במקומה אות "מ" כלומר ממזייה דמשמע מן שערותיו דהיינו שלקח או הוציא שעה מתוך שערות זקנו. אך גם ניתן להבין היטב את הביטוי דשקיל ממזייה כפשוטו שהוריד חלק מן השערות דהיינו שתיקן את הזקן כי כמובן לא גילח את כל שערות זקנו (הרה"ג ר' יצחק אליהו גפן, בנו של הגאון ר' אברהם שמעון גפן, בספרו "דליית הכרם", מהדורה תניינא, (חנוכה, תשס"ז) להוריות יב, א (עמוד תתיד בעמודי הספר).

טז. עוי"ל "מספר" ר"ל משמש מיטתו וכמוהו הרבה בתלמודא דקרו לתשמיש המיטה בשם מספר וכמש"כ אימא שלום על בעלה כשבהוא מספר עמי וכו', ומאחר כי המשמש פנים כנגד פנים יחדיו ידובקו דאז נדחקים השני טיפות אלו התלויות בזקנו לכן בשעת תשמיש עולות ויושבות בעיקר זקנו להסתר שם בתוך שער הזקן כדי שלא יהיו טיפות שמן הקדוש נוגעים בבשר אשתו לכך יושבות בעיקר זקנו להתכסות שם בתוך השער (ספר דליית הכרם שם עמוד תתטו).

ויש ליישב ע"פ כהנ"ל את דברי הגאון המהרש"ם בספרו "דעת תורה" ליו"ד סימן קפ"א ס"י: "ע"ש ברש"י בלשון ב' דשקיל במזי [וזל"ש ל"א מסתפר דשקיל במזי עכ"ל ודוק] וי"ל דה"ע"י סם לשיטת האר"י ז"ל" - וכבר עמד ע"ז נכדו של המהרש"ם בהערת המהדיר במהדורה חדשה ומותקנת (ירושלים, תשע"ז) וז"ל: "ולא ידעתי מה כוונתו דהלא אדמו"ר זלה"ה [המהרש"ם] בעצמו כתב לעיל מספר נגיד ומצוה שהר"י ז"ל [האריז"ל] לא הי' נוגע בדיקנא קדישא, וצ"ע". ועי' להמהרש"ם בתשובותיו ח"ב סימן רמ"ג: "וגם מ"ש הד"ח [הדברי חיים] דאפשר לגלח זקנו בסם, מלבד מה שיפה דחה הרה"ג הנ"ל... אבל באמת הדבר תמוה שהרי כבר העלה בתשו' אמרי אש יו"ד סי' נ"ה דבמדינתנו עובר משום בחקותיהם לא תלכו וע' בשו"ת מן השמים סי' ל"ו המשחיתים זקנם במספרים אם אסור וכו' והשיבו לא תשחית אמרה תורה בכל דבר שיש בו השחתה ואל המשחיתים תאמר אי' צור מלככם וצור מעוזכם וכו' ע"ש והגם די"ל דע"י סם שאני בכ"ז הרי בני"ד כל צד ההיתר מפני הבושה ואם יגלח זקנו בסם הלא יתבייש יותר במדינתנו וגם יביא א"ע לידי חשד וחילול השם ויגרום להחטיא רבים לגלח זקנם בתער".

ב. עוד ע"ד שיטת הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז בנדו"ד

ראה ספר הפ"ז ח"א ערך "רבי חיים מצאנז" שבסוף הערך נסמנו המקומות בספר הפ"ז הדנים במ"ש בספרו "שו"ת דברי חיים" ח"ב יו"ד סימן ס"ב - להקל בענין העברת הזקן ע"י סם. וראה לעיל בסמוך מ"ש ע"ז בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן רמ"ג.

על המבואר במקומות אלו יש להוסיף, כי לאחרונה חזיתי בשו"ת דבר יהושע ח"ג יו"ד סימן כח, וז"ל: "משמע דחשש רבינו הק' [בעל "דברי חיים" שם] לשיטת הסוברים דאף בזקן איכא איסורא במספרים כעין תער ואפשר אף במספרים שלא כעין תער, כמו שהאריך בזה בשו"ת צ"צ החדש (ואינו תח"י) ועל כן לא נתן עצה רק לגלח ע"י סם". [אבל להעיר דבצ"צ שם אוסר גם ע"י סם. - ראה ספר הפ"ז ח"ב פ"ט: "סם"]. עוד הוכחה ע"ד שיטתו בענין חשיבות גידול הזקן ראה בס' "דברי חיים" על התורה (פ' חיי שרה דף ו, ב): "לזה הטפשים מגלחים זקנם ואומרים כי הוא מותר ללא תועלת, אבל התורה הקדישנו וצונו שלא להשחית המותרות וכו' ועי"ז נעשה הזקן הדרת פנים". ובספר "חמדה גנוזה" (עמ' סו ועמ' קלח): "בילדותו, כשאך נגמל הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנז, לקח אותו אביו רבי לייביש בנסיעתו אל הרה"ק ה'חווה' מלובלין. לקח הרה"ק מלובלין את הילד הרך בידו הקדושה ושיחק אתו, והילד אחז בידיו הקטנות בזקנו של הרה"ק מלובלין וסילסל אותו. אמר הרה"ק מלובלין לאביו של הילד: 'הרי הוא כבר עכשיו יודע ומבין מהו זקן'. ופעם נשרף זקנו של הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנז בלילה, והדבר גרם לו צער גדול. וכשקם בבוקר, הי' זקנו הקדוש מגודל מחדש כפי שהי' לפני כן". בס' תהלת חיים (צאנז, ח"א עמוד שמ"ג) בשם מרן בעל דברי חיים זי"ע שאמר שבדורינו צריך כל אדם להחזיק עצמו לחסיד ולומר חסיד אני וזאת היא סייג וגדר גדול לשמירת התורה כי עי"ז לא ילך גלוח בלא זקן ושני פאות ולא ילך במלבושי נכרי כי מסוה הבושה על פניו כי אמר יאמרו עליו היתכן לחסיד לילך בדמות כזה, אבל אם אינו מחזיק את עצמו לחסיד אין מסוה הבושה על פניו כי אמר יאמר מה בכך אם הולך גלוח ובמלבושי נכרי אבל אין אני חסיד, ולזה עצה היעוצה לסייג ולגדר גדול בדורינו עתה להחזיק כל אדם את עצמו לחסיד יעו"ש. ובקובץ פרי הכרם [באבוב] (ד' אב תשנ"ט) במדור פרי צדיק: "כ"ק אדמו"ר עט"ר (שליט"א) בדברו פעם מענין זה, אמר ששמע מאביו כ"ק מרן אדמו"ר מוהרב"צ זצוק"ל בשם כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זצוק"ל, שרבינו הקדוש מצאנז מרן הדברי חיים זי"ע התבטא על זה בזה"ל: ווי קען מען זאָגען אַז דער רבינו מנחם עזריא האָט נישט געהאַט קיין באָרד, אַז מ'לערנט אַ שטיקל רמ"ע מפאנו, זעהט מען דאָך אַז ער האָט גיהאַט אַ באָרד, עכדה"ק, ואמר כ"ק מרן אדמו"ר מהרב"צ זצ"ל, שאביו כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זצ"ל, ביאר כוונת זקיני הדברי

חיים זצוק"ל, עפ"מ דאיתא בירושלמי (קידושין פרק א הלכה ז) רב גידל אמר האומר שמועה בשם אומרו יהא רואה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו, ויליף לה מקרא (תהלים לט, ז) אך בצלם יתהלך איש, ואיתא בספרי תלמידי בעש"ט, דאין זה ציווי בלבד, אלא גם הבטחה שכן יהיה בעל השמועה עומד לנגדו, וע"כ בשעה שלמד מרן הדברי חיים זי"ע בספרי הרמ"ע, נתגלה לו צורתו הקדושה של הרמ"ע, ואז ראה במו עיניו את דיקנא קדישא דיליה. ובספר אחד שנדפס מכת"י ישן מובא, שבסוף ימיו של רבינו מנחם עזריה נגזרה עליו גזירת הריגה ל"ע, וברח לנפשו, ואז בשעת המלטו מאת מבקשי נפשו הוכרח לגזוז זקנו כדי שלא יכירוהו, ולפי זה נמצא שאמנם גילח הרמ"ע את זקנו, וכפי השמועה שהביא החת"ס, אבל זה היה רק בשעת הגזירה מפני פיקוח נפש, וכמו שאירע במשך מלחמת העולם השנייה שגדולים וטובים הוצרכו להסיר זקנם מפני פחד האויב, אבל ודאי לא היה דרכו של הרמ"ע לגלח זקנו, ושפיר קאמר מרן הגה"ק מצאנו זי"ע שנתגלה לו דמות דיוקנו של הרמ"ע עם זקן מלא". במ"ש ע"ד זקנו של הרמ"ע מפאנו, ראה ספר הפ"ז ח"ג: טענה ומענה ד].

נספח ה

קטעים ממכתבי הסכמה לספר הדרת פנים זקן
מגדולי ישראל מכל החוגים

חיבור נפלא שבו בירר שיטות שונות בהלכות הסרת וגידול הזקן...איני יודע למה פנה אלי וכי להסכמתי צריך להוצאת חיבור נחוץ כזה? והנני מברכו שיצליח להפיץ חיבורו..אולי הספר הזה..יעוררם ויעמידם על החששות שיש בזה

פנחס מנחם בן כ"ק אאמו"ר זצללה"ה מגור

פשוט שלכת"ר מתגלגל זכות גדולה מאד לפרסם בזה החששות ואם בספרו יועיל רק מקצת ג"כ שכרו רב מאד ואשרי חלקו שמזכה הרבים ויהי רצון שיזכה הרבים ורבים יינצלו על ידי ספרו.

משה שטרנבוך

נין ונכד לרבנו הגר"א זצ"ל מח"ס מועדים חזונים ועוד

בואו ונחזיק טובה להרב המחבר הספר הנפלא בשם הדרת פנים זקן אשר ברב עמל וכשרון זכה לחבר ספר מועיל ונחוץ ולהפיצו ביעקב ולחלקו בישראל ויקויים תיכף לת"ח ברכה ונוצר תאנה יאכל פריה שיתקבל בחיבה בין כל החוגים של אחב"י ויתברכו ממקור הברכות בכל טוב ושולם.

בנימין יהושע זילבר

מח"ס שו"ת אז נדברו וש"ס

ספרו הנכבד שיצא לפני זמן קצר לאור עולם בשם הדרת פנים זקן ונתקבל באהבה וברצון רב לפני יודעי דת ודין משום שיש בו בנין שלם מסודר לתפארה לגדור גדר ולעמוד בפרץ בדבר רבוי המכשלה בענין גילוח והשחתת הזקן ..ואפריון נמטי' לרומעכ"ת שתוך יגיעה רבה והתמסרות נפשית זכה לברר וללבן בטוב טעם ודעת שיטות רבותינו הראשונים והאחרונים הפוסקים ז"ל וגם הצליח לרכז ולאסוף כעמיר גורנה דבריהם בהילכתא גבירתא זו והוסיף נופך משלו ..והיות שחפץ ה' בידו הצליח .. הנני לעודד פעלו זה בקדש ולברכו שיצליח במלאכתו מלאכת שמים לחזק כל בדק ולזכות הרבים ולהוסיף הוד והדר ויקר תפארת בקדושת ישראל ונזכה כולנו במהרה להרמת קרן התורה ולתשועת עולמים.

דוד ליפשיץ

אב"ד סובאלק, מראשי "אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה", ראש ישיבת רבינו יצחק אלחנן בניו יורק, וראש ארגון "עזרת תורה"

...ולעצם הדבר לענ"ד הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל ואולי ע"י זה יתבררו ויתלבנו הדברים, ויהי' בכך הצלה מעון חמור.

שלמה זלמן אויערבאך

חזיתי איש מהיר במלאכתו איש חי רב פעלים ה"ה הרה"ג רבי משה ווינער שליט"א ויהי משה לכל דרכיו משכיל והפליא עשות בחיבור גדול ששמו הדרת פנים זקן לקבץ כעמיר גורנה את כל הענינים הנוגעים אל קדושת הזקן טרח וכינס את כל הספרים הראשונים והאחרונים בנגלה ובנסתר אשר רוממות הוד דיקנא קדישא בגרונם והדברים מגיעים עד לספירות העליונות כמקובל מדור ..בספר זה מרוכז אוצר חמודות אשר דלה דלה לנו המחבר ממעינות התורה דבר דיבור על אפניו וכל הרואה אומר ברקאי ..כל ההמצאות החדשות שמחדשים חדשים לבקרים שהסכין יתקרב בקירוב היותר אפשרי לעור הפנים הוי תער ממש...

יצחק יעקב ווייס

ראב"ד פעה"ק ת"ו, מח"ס שו"ת מנחת יצחק

הנני להביע את הברכה לכ' הרה"ג הנעלה מוהר"מ ווינער שליט"א, שזכה להקים, ברוב עמל ויגיעה, בנין שלם מסודר ומשוכלל, תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו ומתכונתו. חכמה ומלאכה גדולה וכבירה במקצוע חשוב בתורה. יישר כחו וחילו לאורייתא ולקדש ישראל, ויזכה לזכות את הרבים, ועל ישראל הדרתו ותפארתו.

יוסף חיים שניאור קוטלר

בית מדרש גבוה לייקוואד נ. דז.

חיבור נפלא לברר וללבן הלכות גילוח הזקן וראוי לכל בן תורה ללמוד ספר זה לדעת חומר האיסור וכמה צריכים להיות נזהרים בזה. שכרו רב בזיכוי הרבים לפרוש מאיסורא דאורייתא ואמינא לפעלא טבא יישר. יהי ד' עמו ויצליח דרכו.

גדלי' הלוי שאור

מתיבתא תורה ודעת

ספרו החשוב הדרת פנים זקן והצצתי פה ושם וראיתי שכבודו מזכה הרבים בזה שמפרסם דעת הגדולים וצדיקים אשר דעתם דעת תורה נוטה ברור לאיסור בענין מכות גילוח... והיות כי מעלת כבודו נ"י זכה במצוה הנ"ל יזכה ה' הטוב גם הלאה להחזיק במעוז דרכו ואת מזכי הרבים יהי נמנה.

שמואל הלוי ואזנר
מח"ס שו"ת שבט הלוי

ספרו הבהיר הדרת פנים זקן בנוגע לגילוח הזקן .. בודאי דבר גדול עשה. דתוליד אמיה כותיה תליד. אשריו ואשרי חלקו. וב"ע תחזקנה ידיו ויעשו פרי וכו'.

הצב"י מאיר אבוחצירא

נ"ן להגאוןה"ק ציס"ע המלוכ"ן מרא דרוזין כבוד קש"ת מרן יעקב אבוחצירא זצוקלה"ה זי"ע ועכ"ל"א אמן

הנני מאשר בתודה קבלת ספרו החשוב אשר הואיל בטובו לזכותני בו הדרת פנים זקן. התפעמתי מהיקף העבודה העצומה ומעומק הנושא שלא השאיר פנה כל שהיא שלא הסבירה בטוב טעם ודעת. יישר כחו וחילו לאורייתא יתן ה' שדבריו אשר יצאו מכל מעמקי לבו הטהור והירא לדבר ה' יכנסו ללבות אחינו בני ישראל להמנע מפגיעה בדיקנא קדישא.

חיים דוד הלוי

הרב הראשי וראב"ד לת"א יפו והמחזן

ספרו הנכבד הדרת פנים זקן .. הוא אוצר כל כלי חמדה דברי רבותינו מאורי הדורות זי"ע ולהבחל"ח גאוני זמננו שליט"א הלכות גדולות בתספורת הזקן כעין תער ושלא כעין תער ומשם בארה כי שם נקבצו הכל יחדיו וגם בענין תספורת ע"י מכונה הנק' שעווע"ר עלעקטריש"ע מאשי"ן לגילוח שערות הזקן להרחיקו מגבול ישראל ואשרי חלקו לזכות הרבים ועשה עבודה גדולה כת"ה וראוי לבל ת"ח וכן תורה להביא ברכה לביתו ספר הלזה ויזכה כת"ה גם להבא להגדיל תורה ולזכות נפשות ישראל בע"ה א"ס.

רפאל בלום

ראב"ד ור"מ דק"ק קאשוני יע"א

הגיע כבהד"ת נ"י למחזן חפצו, הרבה הרבה מנע בעזה"י"ת לגלח ע"י עלעקטרישע מאשינען וזכות הרבים תלוי בו, ובלבבות הרבה עכ"פ הכניס הירורים אולי אפשר שמא יש בדברי האוסרים ממש ואיננו היתר גמור וגם זה כדאי להדפיס ספר בפנ"ע.. הרבה רבנים גדולים וטובים ממני אוסרים באיסור גמור בספרו היקר הדרת פנים זקן ובזה אצא בשם שלו טובה וברכה אל יפול ברוחו כי ה' עמנו כי כוונתנו לשם שמים.

משה שטערן

אב"ד דעברעצין ונייהייל יצ"ו בעהמ"ח שו"ת באר משה

ספר הדרת פנים זקן המלא חכמה ותבונה ובקיאיות רבה בכל ההלכות הקשורות עם הסרת הזקן וגידולו זכות הרבים תלוי בכ על שזכית בזה לעורר את לב אחינו על כל החששות הנמצאים בהסרת הזקן מי יתן ודבריו יחדיו עמוק בלב אחינו בנ"י לשמירת המצוה כהלכתה וכמצותה. יהי רצון שיעלה בידך לזכות את הרבים לשמור את תורה"ק כהלכה ותזכה לרומם את קרן התורה בלב העם ותזכה לאורך ימים והצלחה וכט"ס.

יהודה ש. צדקה

ראש ישיבת פורת יוסף

הנני לברכו בברכת התורה יתן ה' שיזכה ויצליח בספר זה לטובת וזכות .. ויהי זכות הרבים תלוי בו .. מקוה אני שיהיו דבריו נשמעים כיון שלטובה כונתו.

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר ומח"ס שו"ת משנה הלכות

ספרו היקר הדרת פנים זקן .. הוטב בעיני מאוד ואשרי חלקו להיות ממזכי הרבים לעורר ישינים מתרדמתם באיסורים חמורים שח"ו נעשית כהיתר לרבים משלומי אמוני ישראל. וכבר שמעתי מכמה אנשים שראו את ספרו והאיר להם הדרך לאפרושי מאיסורא, מאחר שעד עכשיו לא השיגו את חומר הענין וכל המקיים נפשי אחת מישראל וכו' והשית"ת יצליח דרכו גם להבא להגדיל תורה ולהאדירה.

ישראל שפירא

מבלאזוב

לאסהודי אגברא יקירא קאתינא הרה"ג חו"ב ירא וחרד לדבר ה' מוה"ר משה ווינער שליט"א ששמעו הולך בחיבורו הנחמד הדרת פנים זקן שבו השקיע הרבה מכחו ומרצו לבאר וללבן שיטות הראשונים והאחרונים בצירוף הערות נכונות ויקרות בנידון חומר האיסור של השחתת זקן והחששות שיש בהשתמשות במכונות גילוח.. יישר כחו וחילו לאורייתא.

משה הלוי שטיינברג

אבד"ק בראדי וראב"ד הסתדרות הרבנים דאמריקא

הנה נשתוממתי על המראה שהראה לנו בזה כהדר"ג שליט"א את כוחו הגדול לסדר ולהסביר דבר דיבור על אופניו ולך בכחך זה לברר ולסדר גם להלאה הלכות עמומות ולהוציא לאור עולם לזכות הרבים ומן השמים זנו להדר"ג שליט"א לעורר בזה אחב"י יראי השם אשר שרוב הרגילות אין שמים על לב לכל להכשל ח"ו באיסורים ובטח מי שילמוד בספרו חדול יחדול מזה.

משה ניישלאס

אב"ד שיכון סקווירא

הלכתי בכה"ג. בפרט האריך לקבץ כעמיר גורנה דעת גדולי דור העבר וגם גדולי דורנו שליט"א בדין מכוונות גילוח שחשו בזה משום איסור תער שהוא חמשה לאווין דאורייתא והמגלח עצמו עובר שנים, וידועים דברי הר"ן בסוף יומא שעבירה אחת שיש בה מספר לאוין חמורה כאיסור כרת ומיתת ב"ד ה' יצילנו מעונשא דא. אשרי חלקו של המחבר אשר חבלים נפלו לו בנעימים לפרסם דברי רבותינו הק' בהאי הלכתא והלואי שע"י ספרו הנוכחי יתבררו ויתלבנו הדברים ויצליח להסיר פוקה ומכשול מכרם בית ישראל ואען ואומר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

זלמן שמעון דווארקי
רב ואב"ד ביהמ"ד ליובאוויטש
ור"מ כולל אברכים

נחזיק ברכה להרה"ג ר' משה ווינער שליט"א אשר אזר חלציו והשקיע מאמצים רבים בגוף ובנפש להוכיח בחיבור גדול ומקיף שמורי ורבני ישראל בכל הדורות עד דורנו זה גם דעתם להחמיר בדין הסרת הזקן מכמה בחינות הלכתיות שונות, וכל אלה שאינם נזהרים בכך אינם אלא טועים מתוך חוסר ידיעת חומרות הדבר. בחיבור זה לא רק שהרב המחבר מביא ומבאר ומברר את דעת רבותינו ראשונים ואחרונים בנידון והשקו"ט ההלכתית, אלא הוא גם מראה באצבע שכן היא הכרעת ההלכה בדינים אלו להשמר ולהזהר ע"פ המפורש בכללי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. זאת ועוד המחבר מוכיח ע"פ דעת גדולי הוראה שאף לדברי בעלי הרמז הדרוש והסוד אשר רוממות הוד דיקנא קדישא בגרום יש תוקף

"רחל מבכה על בני" - למה?

"אך נראה, דהנה רחל [אמנו] כשבאה לגלות לפקוד את בני, בדורות הראשונים שהיתה מוצאת אותם בצלם אלקים [=הזקן] ותואר ישראל, לא היתה מתייראת, כי ידעה דיש תקוה לגאלם, אך בעו"ה בימים הללו ירדנו ממעלת ישראל להיות לנו צלם אלקים וסר מאתנו הצלם .. גדועי זקן .. כשבאה רחל לגלות ואינה מכירה אותם כלל, אז היא מצטערת ומתייאשת ח"ו מן התקוה .. וזהו שאמר קול ברמה נשמע וכו' רחל מבכה על בני' מאנה להנחם על בני' כי איננו, כי אינה מכרת אותנו כלל, כאילו לא היינו בני' כלל, כי אין להם תואר שלה".*

(הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל
בספרו "קהלת יעקב", עשי"ת, ע' שו-שוז)

* ראה עד"ז בסידור הגאון רבי יעקב עמדין - היעב"ץ זצ"ל (שער שלכת, חלון המצרי):
"ולכשיבוא רועה נאמן [- משיח צדקנו] שיכיר עדרו, ומי מכלכל את יום בואו האדון אשר
אנו מבקשים, ובמה יודעו איפוא אלה האנשים, אשר הסירו הדרת פניהם להיות
כנשים" (הו"ד בס' "הדרת פנים-זקן" בסיומא דספרא, עמ' תתקלט).

ומצדיקי הרבים פּוֹכְכִים לְעוֹלָם וָעֶד (דניאל יב, ג)
אלו מלמדי תינוקות (בבא בתרא ח, ב)
מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה (רש"י שם)

לעילוי נשמת

הרה"ח

ר' מרדכי בן

ר' משה הכהן ע"ה

דובינסקי

איש חסיד וירא אלקים

אוהב תורה ועמלה

ומזרז את הרבים ללמוד וללמד

רוב ימיו התעסק בחינוך תלמידים

הי' לעזר ולאחיסמך לאחינו בני ישראל

היוצאים ממדינת רוסיא

העמיד דור ישרים יבורך

נפטר ביום י"א מנחם אב שנת ה'תשפ"ה

תנצב"ה

הדור
הפנים
זמן